

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Мастер рад

Најамничке војске у Западној Европи и српској држави у XIII и
XIV веку

Ментор: проф. др Небојша Порчић

Студент: Матија Глишић ИС18/10

Београд, септембар 2021. године

Садржај

Увод.....	1
Британска острва и Француска	5
Меркади – најамник у служби краља Ричарда I.....	5
Краљ Јован и Магна карта	8
Монах Јустас.....	11
Најамници у служби француских владара	14
Ирски најамници – галогласи	15
Почетак Стогодишњег рата и ђеновљански најамници	16
Битка код Кресија	19
Борба тридесеторице	22
Арно де Сервол	23
Битка код Поатјеа.....	25
Велике чете	28
Папство и чете	31
Баскот де Молеон.....	37
Хенри Деспенсер.....	40
Италија	42
Доба компанија у Италији.....	46
Односи између папе и најамника	54
Шпанија	57
Најамници између хришћанства и ислама	57
Најамници и Шпански грађански рат у XIV веку	63
Србија.....	72
Источњачки најамници у српској држави за време Милутина..	73
Западњачки најамници у српској држави за време Милутина ..	75

Најамници за време владавине Стефана Дечанског.....	77
Најамничка војска за време Стефана Душана	79
Млетачки најамници у Зети.....	81
Организација и трошкови издржавања најамника	82
Значај и разлози присуства најамника.....	84
Закључак	86
Списак извора и литературе	90
Извори:	90
Литература:	90

Увод

У овом раду биће обрађена комплексна тема западноевропског и српског најамништва у XIII и XIV веку. Приликом писања рада, биће коришћени релевантни извори и литература. Један од разлога за избор ове теме је то што на српском језику не постоји систематизовани преглед историје европског најамништва у средњем веку, тако да је циљ овог рада да једним делом попуни ту празнину.

Што се тиче западне Европе из нашег наслова она ће обухватити Британска острва, Француску, Италију и Шпанију. Избор ових географских целина био је условљен доступним изворима и литературом. Због испреплетености историје Француске и Енглеске, ове две географске области ће бити обрађене у једном поглављу, док ће Шпанија и Италија обухватити посебно поглавље. С друге стране, Србија ће обухватити посебно поглавље у ком ћемо обрадити српске земље у периоду XIII и XIV века. Иако наш рад у хронолошком смислу обухвата XIII и XIV век, може се рећи да ће хронолошке границе нашег рада бити флексибилне, те ћемо ову тему кренути да обрађујемо од краја XII века, с обзиром да се у једном делу западне Европе, тачније Енглеској и Француској, друга половина XII века сматра златним периодом најамништва. У наредним редовима приказаћемо укратко историју најамништва до периода који ми обрађујемо.

Средњовековна Европа је била поприште многих ратова. Због готово константног стања сукоба, државе у средњем веку су развиле посебне системе регрутовања војске. За разлику од раног модерног доба и великих ратова од Наполеоновог времена до Другог светског рата, када су у рат позивани сви мушкарци који су били физички способни да носе оружје, у овим ранијим периодима рат је био специфичност индивидуа специјално обучених за тај посао.

У раном средњем веку на западу Европе образован је феудални систем. Обавеза сваког племића који је припадао систему била је да се одазове позиву на рат. Племић би морао да обезбеди опрему за себе и да поведе одређени број помоћних јединица, које би чинили стрелци и пешадија. Овакав децентрализован систем био је неопходан ако се у обзир узме контекст времена и проблеми које то време носи. Највећи проблем епохе

средњег века било је понекад слабо одазивање племића приликом сукоба. Други велики проблем је био шаренило снага које су племићи водили са собом. Војске нису имале унифицирану обуку нити су вежбале заједно. Такође, опрема и способности разних помоћних јединица су се разликовале од племића до племића. Што су племићи имали више ресурса, њихове трупе би биле боље.

Феудална војска је најчешће била састављена од језгра које су чинили висококвалификовани витезови на коњима и њихове личне трупе. Пешадију, која је била најбројнији део војске, су чинили стрелци и копљаници, а долазили су из редова слободних сељака (као што су били јеомани у Енглеској), или зависних сељака и грађана који су испуњавали феудалне обавезе. Међутим ове трупе су по правилу биле најгоре обучене и често нису представљали ништа више од руље. Такође, у помоћне пешадијске трупе су долазиле и из градова одакле је регрутована милитија. Међутим, поред феудалног постојао је још један начин регрутовања доста способне коњице и нарочито пешадије. То су били најамници.

Најамници су присутни у европској ратној историји још од времена антике. Неки од најстаријих извора о плаћеницима говоре о одласку Грка у ратове у Египту. Плаћеници пореклом из грчких градова су били регрутовани и током ратова са Персијанцима, посебно у Ксерксовом походу. Можда је најпознатија прича о грчким најамницима забележена код Ксенофонта, у његовом делу „Анабаза“. Армија од десет хиљада људи из грчког света је сакупљена од стране Кира Млађег да би му помогла да преузме власт. Након битке код Кунаксе, у којој је Кир изгубио живот, вође грчких плаћеника бивају убијене. Након тог догађаја цела армија се под борбом повлачила натраг до Грчке. Грчки градови су и у међусобним сукобима знали да искористе богатство и плате страним војскама да се укључе у њихову борбу. Најамнике је користио и Александар Велики у свом походу на Персију.

Град Картагина је био посебно познат по својој војсци коју си чинили плаћеници. Страни најамници, регрутовани диљем Средоземља, су чинили највећи део армије. Историчари су сагласни у тврдњи да су само високе официре, морнаре и елитну гарду чинили становници Картагине који нису припадали плаћеницима.

Римска држава је коришћење најамника подигла на доста виши ниво и у свом каснијем периоду мање више дефинисало начин функционисања страних плаћених војски. Од самог оснивања града постојала је потреба за већом војском која би штитила

и ширила границе. Због тога су у војсци често регрутовани припадници околних племена. Током ширења Рима утицај помоћних најамничких трупа је растао. Узимани из поробљених народа, ове трупе нису мењале римску војску, већ су сачињавале помоћне јединице и нису ратовале за плату, већ за римско грађанско право. Првих година по формирању царства, најамници из варварских народа су чинили нешто мање од половине римске војске. Овај тренд је настављен и у наредним вековима да би свој врхунац доживео у периоду V века. Тада је целокупна римска војска била састављена од варвара. Чак је и највећи генерал тог периода, Аеције, био варварског порекла.

Традиција узимања варвара за најамнике је настављена и у РOMEЈСКОМ царству, о чему ће касније бити речи. Након пропасти римског царства на западу Европе, улогу водеће силе је преузела држава Меровинга, Франачка. Франци су у својим сукобима користили најамнике пореклом из Саксоније. Они су се посебно истакли под Карлом Пелавим и његовим кампањама у Бретањи. Ипак ове јединице нису биле толико бројне нити познате.

Најпознатија елитна војна формација најамника у раном делу средњег века, Варјашка гарда, припадала је Византији. Први чланови гарде су ушли у византијску службу у другој половини IX века, након сукоба РOMEЈСКОГ царства и кијевских Руса. Гарда је своје чланове регрутовала на северу Европе. Примарни чланови су поред Словена били Нормани из Скандинавије. Током X и XI века ова гарда је учествовала у сваком сукобу које је царство водило. Од Египта и Свете Земље, преко Мале Азије, Тракије и Крита до Далмације и Сицилије. У XI веку, након битке код Хејстингса, ратници англосаксонског порекла са Британских острва у великом броју одлазе на југ и прикључују се Варјашкој гарди.

У познијем средњем веку најбољи најамници су регрутовани са подручја централних низоземских земаља. Ове чете су обично носиле називе Фламанаца и Брабанаца, у зависности од локације на којима су се бориле. На британским острвима су сви најамници са ових простора у изворима називани Фламандима, иако готово сигурно нису припадали истој етничкој групи, што се види по њиховим именима и титулама. Брабанци су били признати као најбоље пешадијске јединице епохе и посебно су били познати по својој служби под царем Фридрихом Барбаросом. Исто као и Фламандци и војници у овим јединицама нису били јединственог етничког порекла.

Осим из низоземских земаља, у XII веку су нарочито били популарни најамници пореклом из Арагона и Баскије.

Пре него што пређемо на структуру рада, требало би напоменути две ствари. Прво, чињеница је да су се најамници кроз европску историју појављивали под разним именима, не само у етничком, већ и у семантичком смислу (на пример кондоџери и рутијери). Ми ћемо их у раду све називати једноставно – најамницима. У изворима и литератури се помињу различити називи војних формација најамника. Ми смо се у нашем раду определили за слободно коришћење два термина: чете и компаније.

У наредним редовима објаснићемо структуру рада. Прво поглавље носи назив *Британска острва и Француска* и у првим поглављима ћемо се посветити периоду преласка из XII у XIII век. Ту ћемо посебну пажњу обратити на најамнике као што су Меркади (који је служио Ричарда I), Кадок, Јустас, а такође, и Магна карти којом су прогнати најамници из Енглеске. С обзиром да следи скоро читав век слабе најамничке активности, наредна поглавља ће се бавити Стогодишњим ратом, односно личностима најамника који су у њему учествовали и биткама, као и феноменом Белих чета и папе који је попут француског краља био принуђен да излази на крај са њима.

У другом поглављу бавићемо се Италијом. Прво потпоглавље носи назив *Доба компанија у Италији*, које је посвећено периоду стварања великих група најамника на Апенинском полуострву. У другом потпоглављу се бавимо проблемима са којима се сусретао папа када су у питању најамници.

Треће поглавље се бави Шпанијом. Највише истраживани феномен, када је у питању историја шпанског најамништва, јесте верски синкретизам који је нарочито оличен у најамницима. Тим феноменом ћемо се бавити у првом потпоглављу, док ћемо у другом пажњу посветити грађанском рату између Педра I од Кастиље и Енрикеа од Трастамаре, у којем је учествовао значајан број страних најамника.

У четвртном поглављу ћемо се бавити Србијом. Пажњу ћемо посветити ангажовању најамника за време владавине краља Милутина, краља Стефана Дечанског и краља, касније цара Стефана Душана. Такође, осврнућемо се и на најамничку војску коју су Млечани довели у Скадар приликом преузимања поседа Ђурђа II Страцимировића.

Британска острва и Француска

Меркади – најамник у служби краља Ричарда I

Друга половина XII века сматра се златним добом најамништва у Енглеској и Француској. Они нарочито постају важни за време рата између енглеског краља Стивена и царице Матилде. Стивен је унајмио фламанског властелина Вилијама од Ипра. Вилијам је са својим Фламанцима помогао Стивену да победи у рату. Како се рат одужио, они су постајали све вичнији ратовању, али и поред тога нису оклевали да скрнавe гробове и пљачкају цркве и свештенство. Вилијам се домогао ранга краљевог најближег саветника, међутим, његова каријера се завршила доласком на престо Хенрија II, 1154. године.¹

Хенри II је ван британских острва много више користио плаћеничку војску од уобичајене витешке. Приход од ових похода и обилне државне благајне омогућили су му да редовно регрутује плаћенике и да их подржава кроз дуго војевање. Он је са својим сином Ричардом реформисао сопствене плаћенике којима је дао стандардизовано наоружање. Ова војска је почела да представља праву силу на терену. То се најбоље видело у Хенријевом јако лаком обрачуну са побуњеним аквитанским племићима. Највећи поход раног дела Хенријеве владавине се догодио 1159. године. Он је тада успео да сакупи велику плаћеничку војску и да са њом крене да опседне Тулуз. Хенријеве финансије су биле у толико добром стању да су његови плаћеници куповали залихе и готово да није било пљачке. Ипак, и поред такве организације поход се завршио неуспехом. Године 1173. против Хенрија је кренула побуна. Међутим, владар је брзо реаговао и уз помоћ војске од неколико хиљада плаћеника врло брзо је

¹ J. F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages, From the Eighth Century to 1340*, Woodbridge 1997, 129; J. France, *Western warfare in the age of the Crusades, 1000–1300*, London 1999, 68.

повратио контролу над ситуацијом. И десет година касније, када су се међусобно сукобили Хенријеви синови, исте плаћеничке групације су учествовале.²

Меркади (Mercadier) је био свирепи француски (провансалски) најамнички заповедник који први пут на историјску позорницу ступа 1183. године као главешина брабантских најамника у јужној Француској. У октобру поменуте године је опсео Помпадур (Pompadour) и опустошио градску околину. Међутим, повукао се чим је сазнао да други најамници из Оверња планирају да га нападну.³ Он је већ 1184. године ступио у службу Ричарда, који је тада био војвода Аквитаније, а касније постао краљ Енглеске као Ричард I. Под Ричардовом заштитом, Меркади је пустошио земље грофа Адемара од Лиможа. Четири године касније, Ричард је удружио снаге са брабантским најамницима против тулушког грофа. У том сукобу, Ричард је заузео седамнаест замкова у близини Тулуза, које је затим поверио Меркадију, који их је верно бранио и који је касније постављен на чело Ричардове војске.⁴

Меркади је пошао са Ричардом у Трећи крсташки рат, али га је овај послао назад када је Филип II Август, француски краљ, напустио Акру и вратио се у Француску. Ричард је био свестан опасности која вреба од француског краља па је одмах дао Меркадију задатак. Његов задатак по повратку био је да са својим најамницима брани Ричардове земље где год то било потребно. Од 1194. године до Ричардове смрти, скоро пет година касније, Меркади је служио краљу као десна рука обавивши притом одличан посао.⁵ У наставку ћемо укратко приказати авантуре и војне подухвате Меркадија.

Заједно, Меркади и Ричард су остварили велику победу код Фретевала 1194. године. У тој бици, Ричард је повратио своје француске поседе од Филипа Августа, а почетком следеће године Меркади је заузео Исуден (Issoudun) и сместио посаду у тврђаву. Меркади се, такође, борио у Бретањи, предводећи препад на Абевил где је опљачкао француске трговце и задобио огроман ратни плен. Године 1197. је из заседе напао и заробио ратоборног бискупа града Бовеа. У једном другом извору, Меркади је описан као *felon voisin* – „окрутни сусед” – града Бовеа. Следеће године Ричард и Меркади пресекли су повлачење Француза код Вернона, и нагнали поражену војску у

² J. F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages*, 129-136; „The History of William of Newburgh“ у *The Church Historians of England, vol. IV part II* (ed. J. Stevenson), London 1856, 485.

³ H. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, Jefferson, North Carolina – London 2013, 84.

⁴ Исто, 84-85.

⁵ Исто, 85.

реку Епт. Након тога, заузели су замак у Курселу, и пресрели војску Филипа Августа, која је јурила у помоћ. Извојевали су још једну победу и гонили су разбежану војску до замка Жизора. Била је толика навала пред капијама замка да је Филип Август упао у шанац када се мост срушио под његовим витезовима.⁶

Очигледно је да су Меркади и Ричард један другог изузетно ценили. Меркади је описивао себе као Ричардовога *famulus*-а (слугу) и увек је говорио да се никада није противио ниједној заповести свог господара и да му је Ричард узвратио на тај начин тако што га је поставио за заповедника своје војске. Ричард је великодушно наградио Меркадијеву верност. Дао му је титулу барона Лимузена и наредио је да краљеви баили у Нормандији морају пажљиво чувати сав плен који је Меркади сакупио. У замку Шато-Гајар (*Château-Gaillard*), који је Ричард лично осмислио, чак је и једном мосту дао име по Меркадију. Његова повезаност са Ричардом и спремност да се повинује аристократским нормама учинили су га прихватљивог за друштво, што није био случај са већином осталих најамника.⁷

Године 1199. Ричард је озбиљно рањен у раме стрелицом из самострела током опсаде Шато де Шалу-Шаброла (*Château de Châlus-Chabrol*) у Лимузену. Пре него што је умро од инфекције, пар дана касније, управо се Меркадијев доктор бринуо о њему. Меркади је онда дивљачки осветио Ричардову смрт јуришем, освајајући замак, обесивши његове браниоце и одравши живог младог самострелца (дечака по имену Пјер Базил, који је усмртио краља). Учинио је ово упркос чињеници да је Ричард, као свој последњи чин, опростио младићу, који је тврдио да је гађао Ричарда само због тога што су му отац и два брата били убијени раније током битке.⁸

Након Ричардове смрти, Меркади је постао најамнички вођа у служби краља Јована, пустошећи Гаскоњу (југозападна Француска) и кажњавајући одметнички град Анже. На Ускршњи понедељак 1200. године, током посете Бордоу где је одавао почаст Елеонори Аквитанској, усмртио га је најамник који је радио за ратника по имену Брандин, најамничког капетана у служби краља Јована, који му је био ривал и супарник.⁹

⁶ Исто, 85; *The History of William of Newburgh*, 667-668.

⁷ Исто, 85-86; J. France, *Western warfare in the age of the Crusades, 1000–1300*, 74.

⁸ H. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 86.

⁹ Исто, 86.

Краљ Јован и Магна карта

Бити најамник могло је бити веома опасно занимање, не само у војничком, него и у политичком смислу. Године 1204, током владавине краља Јована, краљ Француске, Филип II отео је од Енглеске Нормандију. Капетан велике скупине најамника, унајмљен од стране краља Јована, у свом узалудном покушају да задржи Нормандију био је провансалски вођа познат као Лупескар (Lupescar или Lupescair). Овај надимак води порекло од *lupus*, латинске речи за вука. Краљ је очигледно био веома импресиониран вучјим одликама овог најамника. Краљ Јован је наредио својим баицима у Нормандији да пажљиво чувају сав плен сакупљен од стране Лупескара; штавише, касније је наредио да сенешал Гаскоње има да помогне „нашем вољеном и верном Лупескару“ на сваки могући начин.¹⁰

У Нормандијској кампањи (1200–1204), краљевина Енглеска се борила против краљевине Француске и истовремено је морала да гуши побуне сопствених великаша. Ови походи су се на крају завршили победом Француске. Сам Лупескар је одиграо најважнију улогу у Јовановом последњем и неуспешном покушају да задржи контролу над војводством Нормандије, али је, такође, у међувремену постао и погодан жртвени јарац за свој неуспех.¹¹

О Лупескару више сазнајемо од Јована Трубадура. Пишући крајем 1226. године, овај песник је саставио дугачку поему којом слави Вилијама Маршала (1147–1219), англо-норманског војника и државника, који је био један од најмоћнијих људи у Европи. Поема објашњава Јованов губитак Нормандије овим осуђујућим речима:

Али требало је да знаш, ти пре свих, зашто краљ није могао освојити срца својих људи и привући их к себи. Зашто? Вере ми, допустио је Лупескару да се према њима опходи тако грубо да је присвајао све на шта би наишао у земљи, као да је земља била у рату. Али није то ништа; јер ако је обешчистио људима жене и кћери, ни две паре нису дате заузврат.

Као да ово није било довољно да се целокупна кривица пребаци на Лупескарова плећа, представка састављена и упућена од стране норманских барона краљу Јовану

¹⁰ Исто, 86.

¹¹ Исто, 86-87.

недуго након овог пораза, такође, је строго осуђивала Лупескарово понашање у Нормандији.¹²

Јован је био приморан да користи најамнике, с обзиром да није могао рачунати на помоћ енглеске властеле. Као заповедници његових најамника у југозападној Француској помиње се, поред Лупескара, и један Гаскоњац, Арнолд. Још један заповедник, Мартин Алге, био је у то време сенешал Гаскоње и Перигора. Он се касније борио у крсташком рату против Албижана, затим је ушао у службу грофа од Тулуза, али га је касније, 1212. године, заробио Симон де Монфор и обесио. Када је Јован напустио земљу, они су отишли са њим у Енглеску где су постали омрзнути због своје грамзивости.¹³

Најамници су можда били популарни међу средњовековним владарима, али велика већина остатка народа је на њих гледала са страхом и неповерењем. Краљ Јован био је принуђен да прибегне веома високим пореским стопама према својим енглеским поданицима како би платио своје најамнике, описиване као „пљачкаше, отимаче и потпаљиваче“, које је унајмљивао из области као што су Лувен, Брабант и Фландрија. Штавише, ови ратници су били странци који нису знали ништа о енглеским обичајима, нису имали жељу да нешто о њима науче, и који су искоришћавали локално становништво или у најбољем случају опходили се према њему са презиром. Стога је постојала велика количина непријатељства према најамницима које је краљ Јован довео са собом у Енглеску, када је напустио Нормандију након неуспешног похода да поврати тамошње земље на које је полагао право.¹⁴

Јасан знак овог непријатељства била је Магна карта, обнародована 1215. године (*Magna Carta Libertatum*). Суштински, магнати су желели да законски ограниче краљеву моћ и тако сачувају сопствене повластице. Иако су најамници били само миноран проблем у овом историјском документу, ипак су нашли своје место у њему, прецизније, у његовом 51. члану. Магнати су одлучили да, по настанку мира у држави, одмах

¹² Исто, 87.

¹³ J. F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages*, 137.

¹⁴ H. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 87; H. Nicholson, *Medieval Warfare Theory and Practice of War in Europe 300-1500*, Hampshire – New York 2004, 50.

уклоне из краљевства све стране витезове, стрелце, њихове пратиоце и најамнике који су у њега дошли и наносили штету њиховом краљевству.¹⁵

С обзиром да је било извесно да краљ Јован никад неће својевољно признати Магна карту, властела је на крају одлучила да га збаци. То је резултовало Првим баронским ратом (1215–1217), грађанским ратом између про-анжујских присталица с једне стране и с друге побуњених барона, подржаних од стране француске војске под принцем Лујем и краљевине Шкотске под Робертом Фицволтером. Припремајући се за рат, Јован је најмио плаћенике у регионима Лувена, Брабанта и Фландрије, и марширао против својих непријатеља са овим пљачкашима, разбојницима и паликућама. Његова стратегија ишла је у неколико праваца: да изолује побуњену властелу и потисне их у Лондон; да заштити сопствене руте снабдевања према Фландрији, која је била главни извор најамника; да спречи Французе да се искрцају на тло југоисточне Енглеске; и, полако али сигурно, изнури бароне константним нападима и притисцима. На крају се десило то да је Јован умро 1216. године, а наследио га је млади син, Хенри. Луј је, с друге стране, претрпео неколико пораза, укључујући и губитак конвоја који је долазио као појачање, а којем је на челу био Монах Јустас (Eustace the Monk). Овај губитак је практично онемогућио Луја да настави борбу. Рат се, међутим, отегао до 1217. године, када је Луј потписао споразум у Ламбету, прихватио симболичну суму како би се одрекао својих енглеских поседа, и вратио се кући у Француску.¹⁶

Друге вође су биле активне под Хенријем III, а Фалке де Брути, чувени капетан самострелаца, је почасно поменут са својим трупама у другој бици код Линколна 1217. године. Када је 1225. године пао у немилост краља, људи у Енглеској су сматрали да је краља и његовог оца служио ваљано много година, те је стога протеран, а не погубљен. Али сјајно доба најамника у служби енглеских краљева је било готово, и краљ Едвард је користио трупе из својих земаља, а касније и стрелце из Велса.¹⁷ Помени најамника у XIII веку постоје, али су ретки; тако, на пример, знамо да је енглески краљ послао

¹⁵ Н. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 87-88; Н. Nicholson, *Medieval Warfare Theory and Practice of War in Europe 300-1500*, 50; <https://www.law.gmu.edu/assets/files/academics/founders/MagnaCarta.pdf> (приступљено 17. маја 2021. године)

¹⁶ Н. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 88-89; J. F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages* 137.

¹⁷ J. F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages*, 138.

Симона де Монфора 1252. године да угуши побуну у Гаскоњи, те је Симон одлучио да унајми плаћенике.¹⁸

Монах Јустас

Један од најживописнијих најамника био је Јустас Баскет (Eustache Busquet) (око 1170–1217), познат у историји као Монах Јустас, који је био познат као француски витез, монах, чаробњак, одметник, морнар, и најамник. Један спис који у себи стапа реалност са фикцијом, писан на старофранцуском између 1223. и 1284. године, бележи његове многе пустоловине у Француској, Шпанији, Енглеској, и Каналским острвима након што је неправедно проглашен одметником од стране Реноа де Дамартина, грофа Булоња. Јустас је обучен за витеза у Булоњу, на северу Француске, а своје импресивне поморске вештине вероватно је стекао у Италији. Након путовања, где је наводно изучавао црну магију у Толеду, постао је монах у бенедиктинској опатији у Самеу близу Булоња. Међутим, кад му је отац убијен од стране једног племића, Јустас је напустио свој верски позив и затражио правду од грофа Булоња. Покушао је да освети оца, плативши једног борца да се бори у његово име у судском двобоју, али овај је био поражен.¹⁹

Упркос овој препреци, Јустаса је 1203. године булоњски гроф поставио за сенешала, док је он сам пратио краља Филипа Августа на његовом походу, чији је циљ био да поврати земље у Нормандији које је држао енглески краљ Јован. Међутим, када се гроф вратио 1204. године, Јустаса је његов непријатељ Хаинфроис оптужио за лоше руковођење финансијама. Гроф је позвао Јустаса да да исказ, али је овај, плашећи се издаје, одбио да се појави пред грофом и уместо тога побегао у шуму Булоне (Boulonnais), где је постао одметник. Као одмазду гроф му је запленио целокупну имовину. С обзиром да је био бројчано надјачан од стране грофових витезова и ратника, Јустас је морао да се ослони на сопствену интелигенцију и лукавство како би избегао заробљавање и на крају се осветио. Стално се прерушавајући у седамнаест различитих особа, узнемиравао је грофа, палећи му млинове, крадући му коње и сакатећи или убијајући му људе. Неколико од ових подвига доста личе на поједине

¹⁸ *Matthew Paris's English History, from the Year 1235 to 1273*, (transl. by J. A. Giles), vol. II, London 1853. 507.

¹⁹ H. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 89.

епизоде које се срећу у причама о другим одметницима – на пример, у онима о Робину Худу.²⁰

Јустас није дуго био одметник – од почетка 1204. до почетка 1205. године. Напустио је Француску и отишао у Енглески канал крајем 1205. године и тамо је постао пират и вребао је енглеско бродовље. До новембра те године већ је био у Енглеској, где је краљу Јовану понудио своје услуге као поморски заповедник. Кад су његове услуге прихваћене, патролирао је Енглеским каналом тражећи плен у име Енглеза и, наравно, за себе. Већ поменути спис који меша реалност са фикцијом описује његове авантуре и излаже како је освојио Каналска острва. Упркос претеривањима, вредно је цитирати га јер даје добар опис средњовековне борбе. Спис нам преноси следеће:

Тако је Јустас постао један од слуга краља Јована и дата му је команда над флотом. Са неких тридесетак галија, које му је дао краљ, Јустас је запловио. Прво одредиште су му била острва Церси и Гернзи. Али док је прилазио једном од ових Каналских острва, наишао је острвљане како га очекују, окупљене са својим вођом Ромерелом, господаром једног од острвских властелинстава. Када је видео Јустасову флоту како прилази, вођа рече својим људима: „Сад чекајте док се не искрцају. Оног тренутка кад их видимо на обали, напаићемо их и уништити све одједном“... Жестока борба је наступила и многи су људи збачени са коња. Једна страна је жестоко нападала, а друга се изузетно добро бранила. Борба прса у прса је изненада постала дивља, насилна и напорна. На бојишту Јустас је држао огромну секиру у рукама којом је задавао небројене тешке ударце. Смрскавао је и раздвајао многе шлемове и више него један ратни коњ изгубио је свој живот. Прво надесно, а затим налево, задавао је ударац за ударцем, начинивши од себе господара и владара битке. Јустас је повикао [својим војницима]: „Не прекидајте са ударцима! Сви ће се дати у бег, као што ћете ускоро и видети“. И тако је велика битка беснела још жешће. Тог дана многи су мртвачки сандуци морали бити направљени. На крају, Јустас је отерао свакога на кога је наишао. Сви становници Каналских острва су послати у прогонство. Заправо, толико је потпуно било уништење које је изазвао да ништа није остало да се спали у било ком замку или на било ком властелинству.²¹

²⁰ Исто, 89-90.

²¹ Исто, 90; *Medieval Warfare, A Reader*, (ed. K. DeVries, M. Livingston), Toronto – Buffalo – London 2019, 268-269.

Јустас је заузео острво Сарк и тамо поставио своју базу. Током овог периода добио је две дозволе за слободан пролаз од краља Јована, које су му омогућавале да се врати у Енглеску кад год зажели. Јустас је био високо цењен код Енглеза. Заправо, добио је земље у Норфолку и 1209. године још увек је био у служби краља Јована и постао је енглески посланик код грофа Булоња. Међутим, када је краљ Филип сазнао за његово присуство у Француској, прогласио га је за одметника.²²

Године 1212. Јустас је био у Лондону када је гроф испословао повељу верности од краља Јована. Опет, бојећи се издаје, Јустас је напустио Енглеску и отишао за Француску, променио страну и придружио се краљу Филипу. Наводно је предводио флоту преко Енглеског канала и можда је био умешан у поморску катастрофу код Дамеа 1213. године. Ако је то истина, тамо је можда изгубио Неф де Булоњ, огромни брод у облику замка, када су Енглези напали и уништили бродовље краља Филипа. Јустас је оптужен за издајство флоте, али оптужбе против њега су одбачене због недостатка доказа. Следеће године, када су енглески барони започели побуну против краља Јована, Јустас их је снабдевао оружјем. Као последица, његови поседи у Норфолку су конфисковани.²³

Године 1215. Јустас је наставио да контролише Енглески канал. Следеће године француска флота од 800 бродова запловила је ка Енглеској како би подржала Баронски рат, а Јустас је превезао принца Луја из Француске на острво Танет, најисточнију тачку Кента (Енглеска). Међутим, 1217. године Јустас је коначно истрошио своју срећу. Запловио је ка Енглеској како би подржао принца Луја, али је у бици код Сандвича његов брод нападнут и заробљен од стране Енглеза. Енглески морнари су бацили велике лонце финог млевеног креча на француске бродове. Када су ови ударили о ограду, произвели су тако велике облаке прашине, да су француске посаде биле заслепљене и приморане да се предају. Причало се да је после овог напада Јустас пронађен како се крије у бродском дну и да је Енглезима нудио велике своте новца да би му поштедели живот. Међутим, вероватно због његове историје најамника вероломника, ови су то одбили. Највише што су могли да му понуде јесте било да изабере место егзекуције – ограда брода на једној страни, или ивица требушеа (катапулт који је ношен у Енглеску као бродски товар) на другој. Историја не бележи

²² Н. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 91.

²³ Исто, 91.

коју је страну Јустас изабрао, али тада га је на једној од те две стране обезглавио Стивен од Винчелсија, његов бивши саборац.²⁴

Најамници у служби француских владара

У Француској је млади Филип Август брзо схватио чињеницу, коју је Сугер већ приметио током борбе Луја VI против Вилијама Руфуса, да енглески краљеви, због својих великих прихода, могу платити или унајмити много више витезова од француског краља. Филип је наметнуо велике порезе свештенству, и скупљао је велико благо на разним местима, док је сам живео доста скромно и штедљиво. Скупљао је благо како би могао спремно бранити своју земљу, а вероватно и како би је могао проширити.²⁵

У почетку је Филип Август узимао најамнике само за посебне походе, као на пример 1181. године против грофа од Сансера, и 1184. године против Филипа од Алзаса. Када су се касније његови приходи значајно повећали, у одлучној борби против Ричарда I, Филип је такође имао најамничког вођу, Кадока, који је остао трајно у краљевској служби и постао познат попут Меркадија. Кадок је са три стотине пешака бранио замак Гајон против Ричарда 1196. године. Његови војници су били први који су продрли кроз врата снажног замка Шато-Гајара, који је Филип освојио након шестомесечне опсаде 1204. године. Након тога Кадок је заузео град Анже. Уживао је поверење краља Филипа, који му је поверио освојени град Лез-Андели 1204. године. Као награду за услуге, постављен је за бургграфа Гајона и баила Понт-Одемеа. Око 1210. године послат је у Оверњ да се бори против тамошњег грофа, који је напао свештенство и пљачкао цркве. Године 1213. узео је учешћа у нападу на Фландрију. Шест година касније, због разних оптужби, Кадок је бачен у тамницу и није пуштен све до 1227. године. Изгубио је све што је добио од Филипа Августа. У походу Луја VIII против Авињона поново се појављује као заповедник, али овог пута без своје најамничке чете. Држање Кадока и његових људи било је веома скупо, иако их није

²⁴ Исто, 91. Н. Л. Cannon, *The Battle of Sandwich and Eustace the Monk*, *The English Historical Review* Vol. 27, No. 108 (Oct., 1912), 653.

²⁵ J. F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages*, 138.

било пуно. Под наследницима Филипа Августа ови најамници су нестали, исто као и у Енглеској.²⁶

У јужној Француској најамници су редовно унајмљивани од стране владара, иако су се папе узалудно трудиле да стану на крај овој пракси. Међутим, то је било немогуће у области где су многи најамници пронашли уточиште. Инокентије III је прекорио архиепископа Бордоа што је дозволио да најамничке вође дођу у његову земљу и пљачкају. Године 1204. архиепископ Нарбона је оптужен да је допустио најамницима да складиште благо које су украли из цркава и манастира. Инокентије III је екскомуницирао Рејмона VI од Тулуза, делом због тога што је држао најамнике и користио их у својим ратовима. Али користио их је поново током крсташког рата против Албижана у великом броју, а одиграли су и велику улогу у његовом противнападу против Симона де Монфора, који је такође морао да користи најамнике јер је имао мало својих војника.²⁷

Рејмон VI је најмио своје *coterelli* у Навари и Каталонији. Када је миром у Паризу завршен рат 1229. године, Рејмон VII је морао да истера најамнике из земље, и да их казни ако је потребно. Најамници су нестали у Француској током остатка XIII века и касније се поново појавили током Стогодишњег рата.²⁸

Ирски најамници – галогласи

Ирска има веома дугу и турбулентну историју. У XII веку већ је била земља подељених краљевстава. Ирска је одувек сматрана облашћу непогодном за вођење ратова. Моћ је била у рука неколицине обласних династија, које су се међусобно бориле за контролу над острвом. Године 1169. огромна норманска сила, подржана од стране велшких и фламанских најамника, искрцала се на тло југоисточне Ирске, у Вексфорду. Енглески краљ Хенри II, забринут због успостављања непријатељске норманске државе тако близу Енглеске, искрцао се у Ватерфорду у југоисточној Ирској 1171. године. Енглези су на крају успели да освоје Ирску. Након гелске обнове у XII

²⁶ J. F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages*, 138-139.

²⁷ Исто, 139.

²⁸ Исто, 140.

веку, више од шездесет година повремених сукоба ће коначно довести до енглеске доминације након 1603. године.²⁹

Galloglas (ова реч се различито спелује, „galloglas“, „gallowglas“, или са једним „s“ или са два) је термин настао од англицизованог облика ирске речи, која значи „млади ратник“. У модерном колоквијалном Британском енглеском језику, галогласи би могли да буду тачно преведени као „викиншки момци“, што би била референца на њихово нордијско порекло. Ови чврсти борци доспели су у Ирску након Ратова за шкотску независност, серије војних похода, у којима су ратовали једна против друге краљевина Шкотска и краљевина Енглеска крајем XIII и почетком XIV века. Галогласи су први пут споменути у Конотским анализима и у Анализима Лох Цеа 1290. године. Много година касније, Шекспир их помиње, додуше анахронистички, као и њихове најамничке колеге керне, у Магбету.³⁰

Галогласи су били тешко оклопљена, добро обучена аристократска пешадија која је могла одлучно држати положај у жару битке. Појава галогласа у Ирској била је кључни фактор у успоравању англо-норманске инвазије током XII века, јер су појачали моћ ирских обласних господара. Галогласи су били унајмљивани од стране ирских поглавица не само због војне вештине, већ и зато што су као странци били мање подложни уплитању у локалне заваде. Међутим, током времена, многи Ирци су им се придруживали, тако да *galloglas* је временом почео да означава врсту ратника, губећи притом било какве конкретне етничке одлике.

Почетак Стогодишњег рата и ђеновљански најамници

Владари Француске и Енглеске стално су се сукобљавали око разних питања у вези са Гаскоњом и ти сукоби су у сваком тренутку могли да доведу до отвореног рата. Грофовија Фландрија била је чест узрок несугласица између Енглеске и Француске. Почетком XIV века, због политичке и привредне доминације богатих трговаца, занатлије у градовима су често дизали буне и устанке. Фландрија је била главно тржиште за енглеску вуну, а царине на извоз вуне биле су веома значајан део прихода

²⁹ Н. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 92.

³⁰ Исто, 93.

енглеског краља. Раздори су били још већи када је француски краљ подржао богате трговце, док је енглески краљ стао на страну занатлија.³¹

Године 1328. енглески краљ Едвард III је постао један од потенцијалних наследника француског престола. Енглески краљ Едвард II био је ожењен Изабелом, кћерком Филипа IV, а Едвард III био је њен син. Изабела је имала љубавника Роџера Мортимера, са којим је сковала заверу и убила Едварда II. Они су заједно владали Енглеском у име младог Едварда III. Роџер Мортимер је скончао трагично. Када је Едвард III напунио осамнаест година 1330. године, ухапсио је своју мајку и погубио Роџера Мортимера и постао владар Енглеске.³²

Било је само питање времена када ће избити већи сукоб између Француске и Енглеске. Повод за избијање рата пронађен је у војводству Гаскоњи. Француски краљ Филип VI је 1337. године објавио конфискацију војводства Гаскоње. Он је желео по сваку цену да истера Енглеze из Гаскоње, док је Едвард III одмах узвратио и објавио рат Филипу VI, кога је ословљавао са „такозвани краљ Француске“.³³

Током стогодишњег рата, Ђенова је снабдевала Француску поморским најамницима и, пре свега, најамничким самострелцима³⁴. Припремајући се за наступајући рат, француски краљ Филип VI унајмио је ђеновљанског капетана Ајтона Дорију 1337. године. У наставку преносимо део уговора који је том приликом потписан:

Споразум и договор склопљен између нашег господара краља и Ајтона Дорије од Ђенове, у којем Ајтон обећава да ће служити краља, као што краљ захтева, са до двадесет галија, свака по цени од девет стотина флорина месечно...

Ајтон ће служити нашег господара краља, како буде било по вољи нашем краљу или његовом савету, са до двадесет галија против краља Енглеске и свих његових савезника[...] Ајтон мора испоручити и одржавати у свакој од ових галија 210 људи, који су опремљени и добро наоружани оклопним прсницима, шлемовима, оковратницима са верижњачом, и штитовима. Од ових 210 људи, један ће бити капетан, двојица официри, двојица писари, двадесет и пет самострелци, и 180

³¹ С. Пеинтер, *Историја средњег века (284-1500)*, Београд 1997, 372-374.

³² *Исто*, 375.

³³ *Исто*, 376.

³⁴ К. DeVries, R. D. Smith, *Medieval Weapons, An Illustrated History of Their Impact*, Santa Barbara – Denver – Oxford 2007, 152.

морнари. И мора доставити и ставити у сваку галију шест стотина стрелица за самостреле, три стотине копаља, пет стотина цилита, кратких копаља, дугих копаља, гвоздених баклера (малих штитова), заједно са оружарима и људима који одржавају оружје [...](Ајтон ће, поред плате добити и) пола од плена које ове галије задобију од непријатеља краља Француске, нашег господара – осим замкова, градова, заробљеника и освојених територија, што све припада краљу [...] Ајтон такође мора обезбедити једног хирурга из своје земље, којем наш господар краљ мора дати и платити десет фирентинских флорина сваког месеца [...] Ово је свршено и договорено у суботу, 25. јуна 1337. године.³⁵

Битка код Слеиса 1340. године одиграла се на обали данашње Холандије, пред градом Слеисем у ували између Западне Фландрије и Зеланда. Ово је била једна је од почетних епизода Стогодишњег рата. Одлучна енглеска победа значајна је због тога што је за последицу имала привремено уништење скоро целокупне француске флоте. Ономогућено је Французима да изврше инвазију на Енглеску, што је допринело томе да се остатак рата води углавном на француској земљи.³⁶

Око 200 – 250 енглеских бродова напало је између 190 и 213 француских на отвореном сидришту пред градом Слеисем. Део француске флоте састојао се од ђеновљанских најамничких галија и ђеновљанских најамничких самострелаца под заповедништвом Егидија Боканегре (Egidio Bocanegra, такође, познат и као Barbavera). Французи су ланцима међусобно повезали већину својих бродова – веома непромишљен потез који је само имобилизовао бродове и тако допустио Енглецима да их нападну како њима одговара. Битка се састојала од кржаве борбе прса у прса, очајничких покушаја укрцавања на непријатељске бродове, и једнако очајничких покушаја њиховог одбијања.³⁷

Средњовековни ратни бродови су обично били опремљени на прамцу високом, вишепалубном конструкцијом познатом као “замак”. Он је стрелцима пружао одлично упориште, који су на њему могли стајати и гађати према палубама непријатељских бродова. Током битке код Слеиса, енглески стрелци су стрелама из дугачких лукова засипали Французе са својих “замкова”. Енглески стрелци, који су могли гађати пет

³⁵ *Medieval Warfare, A Reader*, 271.

³⁶ H. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 100.

³⁷ *Исто*, 100; *Sir John Froissart's Chronicles of England, France, Spain, and the Adjoining Countries*, (transl. T. Johnes), vol. I, London 1808, 207-211.

пута брже од ђеновљанских самострелаца, поприлично су надјачали Французе по овом питању. До краја битке већина француске флоте била је уништена, а Енглези су изгубили само два брода – оба су освојили стамени ђеновљански самострелци. Сам краљ Едвард је био рањен стрелицом из самострела. Велики број погинулих био је на обе стране, процене се крећу између 16.000 и 18.000.³⁸

Битка код Кресија

Битка код Кресија 1346. године била је једна од најважнијих битака Стогодишњег рата. Одиграла се у северној Француској између краљевине Енглеске и њених савезника из Светог Римског царства, с једне стране, и краљевине Француске, њених ђеновљанских најамника, и краљевина Наваре, Чешке и Мајорке, с друге. Захваљујући ефикасности смртоносних киша стрела испалених из енглеских дугачких лукова које су помрачиле небо, мања енглеска војска од 10.000 до 15.000 људи, успела је да одлучно тријумфује над бројнијом војском Француза и њихових савезника, која је бројала 20 – 25.000 људи.³⁹

У наредном делу приказаћемо улогу ђеновљанских најамничких самострелаца. Мора се признати да се они нису истакли (као уосталом ни сами француски витезови) у бици код Кресија. За почетак, када се енглеска војска искрцала у Француску југоисточно од Шербура, наишла је на врло мало отпора од стране Француза, делом и због тога што је одред од пет стотина ђеновљанских самострелаца напустио француску војску пар дана раније. Ђеновљани су напустили војску јер нису били плаћени на време. Они су били само једни у низу од оних који су напуштали војску услед неизмирених обавеза према њима.⁴⁰

Нажалост, француски финансијски записници из кресијске кампање нису сачувани, тако да тешко можемо знати колико је тачно ђеновљанских самострелаца било унајмљено. Фроасар тврди да их је било 15.000 – што је без сумње била претерана цифра, чија је намера била да запањи читаоца. Неки модерни историчари сматрају да је било 6.000 Ђеновљана, други сматрају да је чак и овај број превелик. Задовољавају се

³⁸ Исто, 101.

³⁹ Исто, 104-105.

⁴⁰ Исто, 105.

скромнијим проценама од 2.000 до 6.000 самострелаца. Оно што је јасно, кад је битка код Кресија у питању, јесте то да је код Француза једна кобна грешка пратила другу.⁴¹

Французи су несмотрено оставили своје павезе⁴² у пртљажним колима, уместо да их понесу са собом на бојно поље где су били потребни. Штавише, Филип VI, француски заповедник, сместио је ђеновљанске самострелце у предње редове са нестрпљивом, славе жељном, недисциплинованом француском коњицом одмах иза. Фроасар каже следеће:

Чим краљ Филип спази Енглеze, крв поче да му кључа, толика беше његова мржња. Узвикнуо је својим маршалима: „Наредите Ђеновљанима да крену напред и нека битка почне, у име Божје и Светога Дионисија.“ Било је око петнаест хиљада ђеновљанских самострелаца, али су били поприлично неспремни за битку, будући веома уморни након марша дугог петнаест миља у пуном оклопу, носећи самостреле. Рекоше конетаблу [свом француском заповеднику] да нису у стању да се боре, а алансонски гроф, чувши то, рече: „Ово се добије кад се унајми таква багра, изневеравају нас кад их највише требамо!“ У међувремену жестока се олуја проли из небеса са застрашујућим громовима и муњама... [Ова олуја је била значајна јер је киша натопила тетиве самострела ђеновљанских самострелаца, чинећи их лабавим и неделотворним. Тетиве самострела се нису могле скинути и шпановати без одговарајућег алата. Енглески стрелци, с друге стране, лако су могли заменити тетиве на другим луковима онима које су чували сувим под шлемовима] Олуја ускоро прође, и сунце се појави, сјајно и чисто сијајући право у очи Французима, док су му Енглези били окренути леђима. Када су се Ђеновљани донекле постројили како треба, и када су били спремни да нападну Енглеze, почеше да се деру веома гласно како би пореметили Енглеze, који су међутим чврсто стајали не обраћајући пажњу. Продрали су се други пут, али се Енглези не померише. Трећи пут су повикали ,невероватно гласно, и кренули, и нациљали својим самострелима и почели да гађају. Енглези су онда кренули напред и одапеше стреле тако складно да су биле дебеле као снег. Ђеновљани никада нису видели такво стреличарство и када су осетили да им стреле пробадају руке, главе, и верижњаче, веома су се изненадили; неки су пресекли тетиве на самострелима [тима показујући да се предају и да би их требало поштедети], други су се бацили на земљу, и сви подвише реп и побегоше. Французи су имали веома много ратника на коњима како

⁴¹ Исто, 105.

⁴² *pavise* – врста великог штита који штити самострелце док припремају самострел

би надзирали Ђеновљане. Када су ови покушали да побегну, били су спречени. Јер краљ Француске, видевши их како се окрећу без икаквог реда, повикаше у бесу: „Побиј багру, побиј их! Сметају нам [француска коњица је жарко желела да јуриша] и не служе ничему.“ Онда сте могли видети како их ратници све полажу на земљу, убијајући све бегунце које су могли. Енглези су наставили јако са својом кишом стрела, гађајући право у мету; стреле су падале међу ратнике и њихове коње, обарајући многе, коње и људе подједнако; једном оборени, бивали су поприлично неспособни да поново стану на ноге... Тога дана енглески стрелци прибавише себи огромне заслуге. Многи кажу да је због њих тог дана извојевана победа, иако су витезови учинили многа племенита дела, борећи се прса у прса и храбро размењујући ударце. Али стрелци су без сваке сумње остварили једно велико достигнуће, јер је потпуно њихова заслуга што су се Ђеновљани на почетку, а било их је петнаест хиљада, окренули и почели да беже. И многи француски ратници, добро наоружани, на коњима и оклопљени, били су збачени због Ђеновљана, који се, док су бежали, са овима упетљаше и збацише их тако да се ови нису могли поново дићи.⁴³

Неделотворност Ђеновљанских самострелаца у овој бици забележио је и оксфордширски хроничар Џефри ле Бејкер, који је писао између 1357. и 1360. године. Он не помиње олују која је наводно сквасила самострелске тетиве, али то је можда била само изолована локализована олуја која није задесила целокупно бојиште. Оно што је јасно јесте то да Енглези нису били у домету ђеновљанских стрелица из самострела. Од Џефрија можемо сазнати следеће:

Увидевши да самострелци не наносе штету Енглезима, француски ратници, на ратним коњима окретно јуришајући, прегазили су седам хиљада самострелаца који су се нашли између њих и Енглеза, јуришајући несмотрено у енглеске редове како би показали своје јунаштво. Жртве овог гажења толико су гласно запомагале, да су Французи из задњих редова помислили да су то Енглези. Сваки Француз тежио је да прати оне који су већ јуришали; најистакнутији у овој наглости и смелости беху нови витезови, сви жељни да придобију славу коју су мислили да ће заслужити борећи се против енглеског краља.⁴⁴

⁴³ Н. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 106-107.

⁴⁴ Исто, 107.

Борба тридесеторице

Супротно од ове велике и светски познате битке, Борба тридесеторице (1351. године) био је омањи, али добро упамћени инцидент Бретонског грађанског рата, односно Рата за бретонско наслеђе, који је у свом средишту имао борбу за наслеђе у војводству Бретања у Француској. Упркос његовој малој размери у поређењу са главним биткама, овај догађај је поздрављан од многих средњовековних писаца као пример савршеног витештва. Борба тридесеторице је укључивала најамнике, као и племените витезове.⁴⁵ Фроасар нам приповеда следеће:

Мој господар Роберт де Бомануар, веома храбар витез од славне породице у Бретањи, био је кастелан замка Жослен, где је имао веома много својих ратника и најамника. И тако се деси да је једног дана лутао близу града и замка Плоермел, чији је кастелан био немачки најамник по имену Бландиборх [познати и као Роберт Брамборох], који је имао са собом многе немачке, енглеске, бретонске и друге најамнике и који су сви били део свите грофице Монфора. Када мој господар Роберт виде да нико од посаде не излази [да се бори против њега], оде до капије и позва овог Бландиборха, јамчећи му безбедност, и упита га имали ли каквог пратиоца, или можда двојицу или тројицу, који би желели да се надмећу у борби с челичним копљима против друге тројице, за љубав својих дама. Бландиборх одговори да њихове даме тешко да би желеле да они погину у једној обичној борби, јер би овај опасан подухват био готов пребрзо. „Али“, рече, „рећи ћу ти шта ћу учинити, ако хоћеш. Изабраћемо двадесет или тридесет наших пратилаца од посаде и отићи ћемо на једно отворено поље и тамо ћемо се борити докле год будемо могли; и нека Бог подари победу бољем од нас“. „Тако ми вере“, одговори мој господар Роберт де Бомануар, „добро говориш, а ја се заклинјем да ћемо урадити баи како си рекао: сад, изабери дан“. Састанак је уговорен за следећу среду и обојица су један другоме чврсто потврдили примирје до тога дана; и под тим условима Роберт и његови људи одоше.⁴⁶

Бомануар је имао тридесет Бретонаца на својој страни. Његов противник имао је помешану силу од двадесет Енглеза, шест немачких најамника, и четири бретонска верна следбеника. Борили су се свирепо на ногама са мачевима, бодежима, копљима и секирама док четворица на француској и двојица на енглеској страни нису убијена и

⁴⁵ Исто, 108.

⁴⁶ Исто, 108-109.

док није затражен прекид. Када је сам Бомануар био рањен и затражио воде, један од његових сабораца дао му је чувен одговор: „Bois ton sang, Beaumanoir, la soif te passera“ („Пиј своју крв, Бомануаре, твоја жеђ ће проћи!“). Након кратког предаха, борба је настављена док ратник по имену Гијом де Монтобан није изненада узјахао свог коња и прегазио седам енглеских непријатеља. До краја овог витешког сукоба, француска страна је надјачала противничку, али сви борци на обе стране били су или мртви или озбиљно рањени. Борба тридесеторице није имала никакав утицај на борбу за наслеђе, али њена чувеност је наставила да живи у прози, поезији, таписерији, скулптури и слици.⁴⁷

Једном учеснику те борбе, немачком најамничком капетану по имену Крокар (Croquart или Crockart), касније је понуђена витешка титула, богата жена и позамашан годишњи приход ако одлучи да ступу у краљеву службу. Међутим, одбио је јер је више волео да буде слободан војник. Када се вратио кући, открио је да, упркос знатном богатству које је стекао као најамник, локална властела неће да га прими као њима једнаког на друштвеној лествици.⁴⁸

Арно де Сервол

Овим очаравајућим личностима још један мора бити придодат. У питању је најамнички поглавар Арно де Сервол (Arnaud de Cervole) (око 1320–1366), познат као Протопоп (l'Archiprêtre на француском). Приступио је цркви и догурао до протопопа Велина (тј. бискуповог помоћника), у дијецези Периге у југозападној Француској. Архиепископ Бордоа лишио га је његовог положаја јер се мешао „са разбојницима“ у потрази за ратом. Арно је затим живео изузетно активан војнички живот. Појављује се поново у првим годинама шесте деценије XIV века; тада је предводник скупине од осамдесет најамника у југозападној Француској. Тада је већ био познат по својој вештини заузимања утврђених градова и замкова ескаладом (пењање уз зидине помоћу лествица). Године 1356. био је рањен и заробљен након битке код Поатјеа, у којој се борио у војсци грофа од Аленсона. Године 1357/1358. поменут је од стране папе Инокентија VI као вођа огромне наоружане дружине и од стране благајника Дофена

⁴⁷ Исто, 109.

⁴⁸ Исто, 110.

(Dauphiné), преко чије територије су прешли, као вођа „велике чете“.⁴⁹ Бунтовна властела из Боа (Ваух) је 1357/1358. године унајмила је Арноа да отме грофовију Провансу од напуљског краља, односно да заузме градове и замкове широм Провансе. Следећа много већа инвазија уследила је 1361. године. Том приликом су Велике чете заузеле један од главних мостова преко реке Роне. Провансалци су овај догађај називали „рат са Гаскоњцима“, с обзиром на то да је већина Протопопових чета била из Гаскоње. Многи Провансалци су се том приликом у својим молитвама обраћали грофици Делфини, која ће касније бити проглашена за светитељку.⁵⁰

Године 1358. је са својим најамницима опсео папски град Авињон и приморао папу Инокентија VI да му плати хиљаду златних флорина како не би напао град. Ово Фроасар каже о опсади:

Он [Арно] је ушао у Авињон са већином својих следбеника уз пријатељску дозволу (тј. градске власти нису покушале да им се одупру користећи силу) и примљен је с толико поштовања као да је син француског краља, и вечерао је неколико пута с папом и кардиналима. Сви грехови му беху опроштени и када је одлазио дато му је четрдесет хиљада круна [20.000 златних флорина] да их подели својим саборцима. [У замену за овај откуп Арно је морао да преда све замкове које су он и његови људи заузели на папским територијама, тако да је његов добитак био много мањи него што делује на први поглед.] Чета је напустила дистрикт али је и даље остала под заповедништвом Протопопа.⁵¹

Једна друга верзија ове приче каже да је Арно, чим му је папа платио откуп, распустио своју чету, паре ставио у цеп, и отишао, остављајући своје људе „још бесније и опасније“.⁵²

Француски краљ Јован II, у узалудном покушају да сузбије најамничке чете, унајмио је Арноа 1362. године и послао га на поље са малом војском предвођеном грофом од Танкарвила и грофом од Ла Марша. Међутим, ова војска била је побеђена у бици код Брињеа 1362. године, а Арно је заробљен, али је касније ослобођен, можда након откупа. Године 1365. папа Урбан V позвао га је да предводи нови крсташки рат,

⁴⁹ Исто, 110.

⁵⁰ N. Archambeau, *Miraculous Healing for the Warrior Soul, Transforming Fear, Violence, and Shame in Fourteenth-Century Provence*, Historical Reflections Volume 41, Issue 3, Winter 2015, 15, 18.

⁵¹ H. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 111.

⁵² Исто, 111.

наводно ка Светој земљи, али у ствари како би отерао најамнике ван папских поседа и у исто време ударио на Турке помажући Византији. Арно је почео са скупљањем најамника, али овај потенцијални крсташки рат био је толико лоше организован да су многи од њих нестали до краја године. Нови покушај да се покрене крсташки рат је учињен 1366. године, али са истим резултатом. За самог Арноа је наступио крај кад су га његови сопствени људи – изгладнели, неплаћени и љути – убили током једне свађе 1366. године.⁵³

Битка код Поатјеа

Битка код Поатјеа 1356. године представља другу од три велике енглеске победе у Стогодишњем рату, поред битака код Кресија и код Аженкура. У суштини, Енглези су одлучили да спроведу продужени напад на Француску током ратне сезоне 1356. године. Након разних маневара с обе стране, француске и енглеске војске среле су се близу Поатјеа. Француски напад почео у једно рано јутро јуришем коњице састављене од три стотине елитних витезова под заповедником маршалом Француске Јованом од Клермона, којег је пратио један одред немачких најамничких копљаника. Задатак ових витезова и копљаника био је да јуришају и натерају у бег енглеске стрелце и тако елеминишу велику потенцијалну опасност коју су ови представљали за француску војску. Међутим, витезови и копљаници нису успели у својој мисији. Фроасар каже следеће:

Принц [Црни Принц, најстарији син Едварда III] онда јурну на одред војводе од Атине, конетабла Француске. Окршај је био веома оштар и многи падоше... Затим се Принц сусрете са немачим одредом, али они су ускоро били оборени. Енглески стрелци су гађали тако брзо и тако добро да се нико није усудио да уђе у њихов дoмет, и многи су били убијени без прилике да буду откупљени. Грофови Насауа, Салзбурга и Нејде, који су заповедали Немцима, били су побијени, и многи други витезови и штитоноше који су их пратили.⁵⁴ Последице битке су биле катастрофалне по Французе. Краљ Јован

⁵³ Исто, 111.

⁵⁴ Исто, 111-112.

и његов син Филип су били заробљени. Битком код Поатјеа је завршена прва фаза Стогодишњег рата.⁵⁵

Најамници из Шкотске су такође узели учешћа у бици. Према хроничару Цефрију ле Бејкеру:

Био је ту са Французима један Шкот, Вилијам Даглас, моћан човек у Шкотској, који је видео многе ратне походе у Шкотским ратовима. Узурпатор [Цефријев погрдан назив за француског краља Јована] га је поново произвео у витеза, јер је знао да је овај био ватрени непријатељ Енглеза, против којих се већ борио неколико пута, радо је слушао његове савете и имао велико поверење у њега. Вилијам је предводио две стотине шкотских ратника, које је довео из своје земље. Били су добро свесни чињенице да су се током садашњих ратова енглеског краља Енглези углавном навикли да се боре на ногама, опонашајући Шкоте... Стога је и Вилијам више волео да прати стил борбе свог народа и да напада пре на ногама него на коњима, и убедио је узурпатора и остатак Француза да се бори на сличан начин. Незаконити узурпатор, непромишљено пристајући на савет овог наметљивца, пошаље своје ратне коње назад у град [Поатје] како их нико не би искористио за бег, задржавајући само пет стотина оклопљених коња да их штите од стрела, чији су заповедници наредили да се нападну стрелци на почетку битке, и да их прегазе коњским копитима; али ово наређење није испуњено... [Након што се срећа окренула против Француза] Вилијам Даглас беше рањен те побеже, водећи шаку својих шкотских најамника са својим братом Арчибалдом. Скоро сви су били убијени у жару битке, а остатак је био приморан или да прихвати часну смрт или да бежи, јер је могућност откупа била искључена.⁵⁶

Скроман, али добар пример околности које су у Француској уследиле након битке код Поатјеа је запис Ига од Санса, приора малог приората у Сансу (Бургундија), написан на унутрашњој корици његовог молитвеника. Он каже да су 1358. године пљачкашки енглески војници (који су могли бити и нефранцуски најамници) лишили његов приорат свих добара, попили му вино и однели му оvas, док су се он и његови суседи крили у шуми. Касније су му најамници украли сву одећу и појели све голубове који су припадали приорату. Право слободног пролаза, које је раније купио од капетана ове банде, није му уопште било од користи, с обзиром да је капетан у међувремену

⁵⁵ С. Пеинтер, *Историја средњег века (284-1500)*, 391.

⁵⁶ Н. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 112.

заробљен. Стога је Иг морао да плати за још једно право слободног пролаза како би заштитио житна поља приората.⁵⁷

Жакерија је била устанак сељака у северној Француској лета 1358. године током Стогодишњег рата. Сељаци су се побунили због сурових намета наметнутих од стране богатих и моћних. Након срамног француског пораза код Поатјеа, били су приморани да плаћају већи порез; морали су да поправе ратом оштећену имовину без икакве надокнаде за њихов рад; и да бране замкове и домове аристократије. Све то је довело до сељачког устанка 1358. године у области око Бовеа, који се врло брзо проширио и на остале области. Сељаци су устали против племића и почели су да заузимају њихове замкове и да им убијају породице. Они су своје велике снаге послали у околину Париза где су хтели да се супротставе племићима.⁵⁸

Штавише – и ово је најважнија ставка – француској влади, таквој каква је била, недостајала је било каква способност да спречи силовања и пљачкања која су задесила северну Француску од стране незапослених најамника и неспутаних одметника. Многи сељаци су се питали зашто би требало да наставе да подносе владу која очигледно није могла да заштити своје најпродуктивније грађане. Иако су се најамници држали по страни и нису се борили у Жакерији или отворено узели учешћа на страни сељака, њихово безакоње је допринело локалној нестабилности.⁵⁹

Сељаци, наоружани само моткама и ножевима, остали су без вођства након што им је вођа, Гијом Кал, ухваћен, мучен и обезглављен од стране добро увежбаних и добро наоружаних витезова из суседства. Претпоставља се да су сељаци могли да убију пар стотина аристократа током свог дивљања; међутим, за одмазду су, када су добили преимућство, племство и њихова војска вероватно побили многе хиљаде сељака. Њихова побуна је сурово угушена. Није забележено да је било који најамник убијен: изгледа да су предвидели невољу и побегли пре него што је одмазда почела.⁶⁰

⁵⁷ Исто, 113.

⁵⁸ С. Пеинтер, *Историја средњег века (284-1500)*, 445-446.

⁵⁹ Н. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 114.

⁶⁰ Исто, 114.

Велике чете

Велике чете (The great companies) су биле новоформиране војне јединице, састављене од много хиљада искусних, али незапослених најамника, који су покушавали да преживе након мира у Бретињију између краља Енглеске и краља Француске склопљеног 1360. године. До пролећа 1362. године, процес евакуисања тврђава и размене територија између Енглеске и Француске био је скоро завршен. Међутим, непредвиђена последица била је да су многи распуштени војници убрзо формирали независне чете под новим капетанима. Када би удружили снаге, били су довољно моћни не само да заузму добро брањене тврђаве и градове, већ и да предузму велике акције на бојном пољу. Ове чете ће остати активне широм Западне Европе до обнове рата између Енглеске и Француске 1369. године. Модерни француски историчар Жан Фаве на следећи начин дефинише једну такву најамничку чету: *Чета се састојала од 50 до 200 људи под капетаном, који је био и организатор и извршни заповедник овог војног удружења, као и његов вођа током борбе.*⁶¹

Италијански историчар Франко Кардини понудио је један од најбољих сажетака који описује како су се ове чете уздигле. С једне стране, ако су пословни људи, предузетници и банкарски сада постали владајући слој, што је најизразитије у градским комунама Италије, они нису неговали, упркос свему томе, животни стил који су сматрали прикладним свом новом положају. Заправо, остали су фасцинирани оним што се може назвати „витешко-учтивим“ начином живота и били су жељни да га опонашају у својим градским дворовима и на својим сеоским имањима. С друге стране, морали су да се баве својим пословима, те стога нису себи могли приуштити повремене војне походе који су били популарни у то време. Овакво стање ствари је био главни разлог што су се најамничке чете намножиле у Европи током XIV и XV века. Вође ових чета давали су свеобухватне понуде потенцијалним послодавцима: имали су сопствено оружје и опрему, који су били одмах доступни и који су били мање-више у добром стању и очувани. Али околност да су најамници морали да се боре просто зато да би имали од чега да живе стварала је сама по себи проблем. Пре свега, у њиховом сопственом интересу било је да пролонгирају сукоб: за њих је мир представљао беспослицу и сиромаштво. Стога и битке које су најамници били, никада нису биле одлучне. Међусобним договором, заповедници су настојали да умање људске губитке и

⁶¹ Исто, 116.

продуже борбе. На крају, у време мира, најамничке чете постајале би ужасне скупине разбојника. Због ових разлога, чак и кад нису имали војне потребе, владе су више волеле да продужују ратове на неодређено време и да плаћају високу цену која је са собом носило унајмљивање најамника: било је много боље платити ову цену него пустити најамнике да без новца лутају околу слободно.⁶²

Није постојала једна уопштена организација или индивидуа која је руководила оснивањем Великих чета, које су једноставно биле веће верзије већ постојећих најамничких чета. Познато је око 166 најамничких капетана који су заповедали четама које су деловале у или из Француске током шездесетих година XIV века; 91 од ових капетана се у савременим изворима наводи као вођа неке од Великих чета (од ових 91, за осам се зна да су погинули током битке, један је отрован, а један погубљен). Што значи да је било најмање 91 Велика чета, а вероватно их је било и више.⁶³

Формирање ових чета је био спонтан процес вођен потребама. Најамници су били многих националности (да употребимо модеран назив) – на пример, Италијани, Немци, Мађари, Шпанци, Грци, Албанци, Французи, Швајцарци, Енглези и Шкоти. Приступали су под команду оних заповедника за које су се надали да могу победити у биткама и који ће их добро плаћати. Као што модерни историчар Гвидо Гвери дал’Оро објашњава: „Учинковитост најамничких чета је била пре свега последица њихових организацијских вештина, њихове строге дисциплине и њихове војне умешности. Ове одлике су их чиниле супериорним у бици у поређењу са тешком коњицом аристократије, која је у глобалу тежила само личној слави и која није имали појма о правилима, тактици, и обичајима рата... Платити најамнике – то је била кључна ствар. Унајмити најамнике било је лако, али исплаћивати их редовно, без обзира да ли победили у бици или не, је заиста било тешко. Ако послодавац није могао да испоштује свој уговор са најамницима, његови проблеми би почињали од тог тренутка...“⁶⁴

Не постоји прецизна, дефинитивна процена укупних снага Великих чета. Њихова бројчана снага била је у ствари последица броја најамничких дружина које су могле бити унајмљене за одређени задатак и величине сваке дружине појединачно.

⁶² Исто, 117.

⁶³ Исто, 117.

⁶⁴ Исто, 117-118.

Међутим, савремени извори пружају неке уопштене назнаке колико би људи могло бити укључено.⁶⁵

У разговору из 1388. године, који је Фроасар водио са чувеним баскијским најамником Баскотом, потоњи је назначио да је 12.000 људи било доступно 1360. године након закључења мира у Бретињију. Од њих, 3.000 до 4.000 су били, како он каже, „стварно добри борци“. Остали, морамо претпоставити, били су стандардни најамници без посебних вештина, али ипак способни ратници. Године 1363. управник области Бери и Оверњ проценио је снагу чета које су се скупиле око града Бријуда током недеље након његовог заузимања, на 2.000 ланција (ланција је представљала борбену групу од три особе), плус 1.000 стрелаца на коњима и пешадинаца. Најамничке чете које су Французи и Енглези послали у Шпанију 1366/1367. године вероватно су укључивале око 3.000 ратника. У писму из 1367. године краља Педра IV Арагонског управнику Русијона, краљ каже да је супарнички племић регрутовао тринаест капетана из чета које су тада служиле под Црним Принцем; ови капетани заповедали су војском од укупно 1.600 ланција. Фроасар каже да када је рат између Енглеске и Француске поново избио 1369. године, неких 4.500 најамника се придружило њиховим војскама.⁶⁶

Не треба да изненађује чињеница да је заповедник Велике чете био веома опасан позив. Узмимо за пример шта се десило са некада успешним најамничким вођом по имену Гијом Пот 1364. године. Овај извештај долази из писма Гијома де Клињија, баила Осуаа, војводском савету:

Драги и добри пријатељи, у среду [18. септембра 1364. године] Гијом Пот, који је био улогорен код Мезијера, пролазио је поред Бона са 120 добрих ланција и барем 100 других бораца, не рачунајући пљачкаше. Чим су проишли, узјахали смо коње и гонили их док нисмо отели четири или пет њихових ратника и неких тридесетак пљачкаша, који су убијени, обешени или заробљени, док су се остали вратили у свој логор. Затим смо наставили пут ка Дижону, као што нам је била намера, и овог четвртка ујутру маршал [маршал Бургундије] послао је 15 глејва [врста оружја, са сечивом на мотки, али овде вероватно означава добро наоружаног војника] да поставе заседу на друму којим ће они [Потови најамници] морати проћи, али су откривени и цела разбојничка

⁶⁵ Исто, 118.

⁶⁶ Исто, 118-119.

дружина [Потови најамници] је заскочила наше људе, који су побегли у Живри где су се дуго борили на барикадама... и док су пролазили између Рувра и Дижона заскочили смо их... и с Божјом помоћу били су побеђени или убијени, заробљени или усмрћени. А Гијом Пот и остали од његове банде су као заробљеници послати у Дижон.⁶⁷

Пот је пуштен под одређеним строгим условима који су захтевали од њега да не делује противзаконито, али их је он игнорисао и вратио се старим навикама. Један бургундијски витез га је поново заробио у октобру 1364. године док је пљачкао трговце који су били на сајму у Шалону. Витез га је предао војводиним службеницима за награду од 200 ливри (отприлике вредност једног доброг мача). Пот је затим погубљен. Његова глава стављена је на стуб срама на главном градском тргу, где је остала јавно изложена неких осам месеци пре него што ју је однела друга најамничка чета као језив сувенир.⁶⁸

Папство и чете

Папе су биле забринуте не само због безобзирног уништавања земље од стране Великих чета већ и због тога што су ове дружине угрожавале папске руте снабдевања и постојан прилив свештенства, банкара и дворана који су ишли у Авињон или га напуштали, а који је тада представљао седиште папске моћи од 1309. до 1378. године. Прву важну папску булу против најамничких чета донео је Инокентије VI 1356. године, а носила је назив *Ad reprimendas insolentias*. Као поглавари хришћанског света папе су имале обавезу да бране хришћане када већ владари неких држава то нису могли да ураде. Међутим, папство се углавном максимално залагало за хришћане само у оним пределима где су биле њихове територије (Конта Венесен у Француској и Авињон). Конта Венесен и Авињон су имали лош географски положај и често су се налазили на удару чета. Авињону је више пута претила опасност од чета, посебно година 1357, 1360/1361, 1363, 1365, 1366. и 1375.⁶⁹

⁶⁷ Исто, 120.

⁶⁸ Исто, 120.

⁶⁹ Исто, 120-121; N. Housley, *The Mercenary Companies, the Papacy, and the Crusades, 1356-1378*, *Traditio*, Vol. 38 (1982), 256-257.

Папа Урбан V је издао три буле против чета. Прва је била *Cogit Nos* (27. фебруара 1364. године), која је обезбеђивала духовну подршку против најамничких војски Лангдока. Један део каже:

Зло нашег доба, у којем су се синови неправде намножили и, запаљени пламеном сопствене похлепе, нечасно покушавају да се окористе туђим радом, те из тог разлога дивљају још окрутније против недужних, приморава нас да прибегнемо средствима апостолске моћи како би се супротставили њиховим смицалицама и тежили с још већом снагом и делотворношћу организујемо одбрану ових људи, посебно оних које су злбници досад нападали и које и сада нападају.

Ова була позивала је владаре и друге вође да се боре против најамника, и нудила потпуне индулгенције за две године онима који буду убијени у тим биткама.⁷⁰

Друга була, *Miserabilis nonnullorum* (27. мај 1364. године) је, такође, својим садржајем настојала да изолира чете. Папа је четама наређивао да, под претњом екскомуникације, сместа (тј. у року од једног месеца) распусте трупе, предају места која су држали, и надокнаде штету коју су нанели. Свештенству и лаицима је било подједнако забрањено да им се придруже, да их унајме или покажу наклоност у било ком смислу. Свако ко им буде обезбеђивао новац, храну, коње, оружје, кола, пловила и било које друге залихе или робу, или ко им буде помагао или их саветовао на било који начин, такође, ће бити екскомунициран. Бискупима је наређено да пријаве имена најамника и њихових саучесника како би се против њих могло деловати. Потпуна индулгенција је загарантована свим оним војницима који се буду борили против најамника и погинули у бици.⁷¹

Трећа була, *Clamat ad nos* (5. април 1365. године), бавила се онима који су унајмили и предводили најамничке чете, као и онима који су им приступали или их подржавали. Предвиђала је да се строго поступа са свим градовима, селим и особама који буду преговарали са четама и буду им плаћали за заштиту; претило се повлачењем њихових привилегија, слобода и феуда. Изгледа, међутим, да су у пракси ове буле

⁷⁰ Н. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 120-121.

⁷¹ Исто, 121; N. Housley, *The Mercenary Companies, the Papacy, and the Crusades, 1356-1378*, *Traditio*, Vol. 38 (1982), 258.

имале малог или скоро никаквог утицаја, мада су поједини најамнички капетани искористили прилике да добију искупљење за многе своје грехове.⁷²

*

Пон Сен Еспри се налазио само 40 километара од Авињона и представљао је један од четири моста преко Роне. У ноћи између 28. и 29. децембра 1360. године више удружених компанија заузеле је град и заробило сенешала Џона Сувана. Авињон је брзо осетио последице, прекинута им је достава намирница са севера, чак и уз претње најамници нису желели да напусте ову област. Већ 1. јануара 1361. године папа Инокентије VI је објавио крсташки рат против најамника. Писма су послата широм Француске и поново се одазвао велики број људи за рат против најамника. Крсташи који су се окупили били су стављени под команду кардинала бискупа из Остије. Јавило се много јаких и утицајних владара да пошаљу помоћ, међу њима се истакао краљ Арагона Педро III који је послао велики број својих војника. Међутим, оно што је папа очекивао ипак се није догодило. Он је мислио да ће крсташи служити без икакве накнаде, па је тако много њих незадовољно напустило Француску. Неки од крсташа су отишли у Италију да пронађу нову шансу, неки су отишли својим домовима, док су неки чак прешли и на страну најамника. На крају су најамници откупљени од стране Маркиза од Монферата како би могао да се супротстави Висконтију.⁷³

Последице по Авињон су биле велике. Град је био преплављен избеглицама и одмах је избио проблем са храном, као и са кугом која је однела огроман број живота. Чете су биле незадрживе током седамдесетих година XIV века, и папство је покушавало да сузбије њихов утицај у Француској слично онако како су то чинили у Италији. Курија је покушавала да формира лигу која би се супротставила најамницима.⁷⁴

Сеган де Бадефол (Seguin de Badefol) и његова чета били су најгори од свих најамника у Француској. Француски краљ Шарл V сматрао је да се најамничке банде морају третирати и осуђивати исто као и јеретици.⁷⁵ Папа Урбан је издао нову булу

⁷² H. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 121-122; N. Housley, *The Mercenary Companies, the Papacy, and the Crusades, 1356-1378*, *Traditio*, Vol. 38 (1982), 258.

⁷³ N. Housley, *The Mercenary Companies, the Papacy, and the Crusades, 1356-1378*, *Traditio*, Vol. 38 (1982), 262-263; H. Nicholson, *Medieval Warfare Theory and Practice of War in Europe 300-1500*, 50.

⁷⁴ N. Housley, *The Mercenary Companies, the Papacy, and the Crusades, 1356-1378*, *Traditio*, Vol. 38 (1982), 264.

⁷⁵ Исто, 264.

1369. године у којој је наведено да ће свако ко помогне француског владара у борби, макар и финансијски, добити потпуни опрост грехова.

Важно је напоменути да се у папским булама није помињало да се ови друмски разбојници (рутејери) понашају јеретички. Иако је постојало неколико изолованих случајева у Ломбезу и Кааркасону где су заробљени бандити негирали апостолско наследство папе или су вређали непогрешивост римокатоличке цркве. Ипак папска курија није била спремна да осуди све разбојнике на основу онога што су појединачне групе говориле. Осуде су ишле само у смеру осуђивања бруталности и разбојништва. Папске продаје опроштајница из 1357, 1361, 1364. и 1365. године, као и у још неким мање документованим случајевима давале су јако слабе резултате и нису служиле својој сврси до краја. Након сваке од ових була долазило је до преговора, након којих би власти подмитиле разбојнике и дошло би до закључења краткотрајног примирја.⁷⁶

Разлози пропаста ових „крсташких ратова против одметника“ се не траже у мањку вере код људи или у недостатку пара које су биле потребне за војску која ће се борити. Разлог неуспеха у смиривању одметних плаћеника је лежао у малаксалости државних власти као и у недостатку политичке кохезије и ауторитета истих. Власти нису биле способне да у усмере бес народа у војно решавање конфликта са одметнутим плаћеничким четама.⁷⁷

Најбољи пример ове неспособности световних власти да искористе моћ која им је дата опроштајницом се може видети у Француској. Морално веома слаба владарева власт је довела до тога да се поданици осећају несигурно и изгубе веру у моћ државе. Даље, без јаког владара племство није успевало да организује своје редове. Недостатак доброг вођства је довео 1364. године до правога масакра у Лангдоку када је маса света желела да се супротстави одметницима. Без витезова који би предводили војску, поход народа се завршио катастрофом. Папа Урбан V је касније у обраћању бискупима изричито говорио да опроштајницу може добити само онај који је у крсташки поход против одметника кренуо под вођством неког великаша. Важно је напоменути да крсташки ратови, и у боље вођеним регионима, нису имали превише успеха. Војска великаша је често у свом највећем броју била мања од чета одметнутих плаћеника. Уз то најамници су по правилу били много боље тренирани. Због тога готово ниједан

⁷⁶ Исто, 266.

⁷⁷ Исто, 267.

француски владар није имао војног успеха. До смиревања ситуације је дошло тек за време Шарла VII када се држава довољно обогатила да је била у стању да плати плаћеницима довољно новца да приступе у њену службу.⁷⁸

Папство је у другом делу XIV века поново покушало да покрене крсташке ратове против муслимана. Обећали су бандама да ће добити опорет ако оду у свету земљу и боре се против муслимана исто онолико година колико су пљачкали хришћане. Као пример успеха ове политике у XIV веку служила је Каталанска компанија. Папа Урбан V је, користећи пример Каталанске компаније, позвао многе плаћеничке одметнике да оду и боре се у Светој земљи и да тамо оснују своје државе. После дугих преговора папи су француски и кипарски краљ обећали учешће у новом крсташком походу под условом да их он спаси од одметника. Међутим, кипарски краљ је врло брзо умро док нико од одметничких банди није желео да оде у крсташки рат што је довело до пропасти целог подухвата.⁷⁹

По идеји цара Карла IV, у Француској је дошло до договора са четама. Бернард де Гиклен је добио благослов да буде вођа путовања плаћеника на исток. Међутим, током Бернардових преговора Арно од Серволе је узурпирао место вође и са 20.000 људи кренуо на границу са Немачком. Они би преко Немачке и Угарске избили на Балкан и одатле кренули у сукоб са Турцима. Папа је, видевши да плаћеници одлазе обећао двогодишњи цркени десетак Француске као надокнаду за пут. Међутим, овај поход се завршио јако неславно. Крсташи плаћеници су у путу изнуђивали градове поред којих су пролазили. То је навело немачке великаше да им забране пролаз због чега се Арно окренуо и отишао у Бургундију.⁸⁰ Пошто је пут на исток пропао, француски краљ Шарл V је успео да наговори папу да плаћенике пошаљу у крсташки рат у Шпанију. Под изговором да ће напасти муслиманско упориште Гранаду, Шарл је заправо желео да зарати за Кастиљом. О овоме ће бити више речи у наредном поглављу.

Идеја о даљем освајању Гранаде, након завршетка грађанског рата у Шпанији, наставила је да живи, али њој су се одазвали само поједини (укључујући вођу Бернарда Геклена). Највећи број плаћеника се ипак вратио у Француску, где се врло брзо поново одметнуо. Ови плаћенички одметници су наставили да пљачкају по Француској.

⁷⁸ Исто, 268.

⁷⁹ Исто, 270-272.

⁸⁰ Исто, 274-275.

Покушај Амадеа од Савоје да их сакупи и са њима оде у помоћ свом рођаку Јовану Палеологу је пропао. И Урбанов наследник папа Гргур XI је покушавао да пошаље плаћенике у крсташки поход било на исток било на запад, али је био подједнако неуспешан у томе.⁸¹

Навешћемо још један план који је тих година био у оптицају, а који је за циљ имао ослобађање Француске од најамничких чета. У то време, краљ Угарске, Лајош Велики (1342 – 1382), је желео њихову помоћ у борби против Турака, с којима је био у рату јер су му ови нанели доста штете. Писао је, стога, папи Урбану V (1362 – 1370), који је тада био у Авињону и који би радо решио Француску ових чета, као и француском краљу и принцу од Велса. Желео је да са њиховим вођама постигне договор, и понудио им је велику суму новца и слободан пролаз, али они нису хтели ни да чују, говорећи да неће ићи тако далеко да би ратовали. Старији капетани, који су добро познавали Угарску, рекли су осталима да тамо постоје толико уски пролази, да уколико би се током битке нашли у њима, не би могли да изађу, већ би засигурно остали одсечени. Овај извештај их је толико преплашио да су нису имали никакве жеље да иду тамо.⁸²

Ипак, и даље је било много оних који су критиковали оне који су унајмљивали најамнике, често им говорећи то у лице, за шта као пример служи и инцидент из августа 1366. године који описује Фроасар. Два француска изасланика дошла су сер Џону Комбу, управнику Монтобана, граду на границама Гаскоње који је припадао принцу од Велса, како би се жалили на тамошње најамнике:

„Они су пљачкаши и разбојници који жестоко угњетавају Француску краљевину. А ви, сер Џоне, ако сте постали учтиви према својим суседима, не би требало да их подржавате у пљачкању сиротиње, без икакве правде; је ово су разлози који доприносе мржњи међу великима. Ако их стога не избаците из своје тврђаве, нисте пријатељи нити краљу, нити Француској краљевини.“

„Моји господари“, одговори им управник, „истина је да има ратника у мом гарнизону, које је тамо сместио мој господар принц, и које сам ја за њега задржао. Стога нисам склон да их тако изненада отпустим. Ако су вам дали какав разлог за незадовољство, не видим ко вам може исправити ту неправду; јер они су ратници, и

⁸¹ Исто, 276-277.

⁸² W. Urban, *Medieval Mercenaries, The Business of War*, Yorkshire 2006, 99.

издржаваће себе на уобичајен начин, било на територији француског краља, било на територији принца. Господар Нарбона и сер Ги д'Асаи овако одговорилише: „Они су заиста ратници, али такве врсте која не може опстати без пљачкања и отимачине, и безобразно су ступили на наше границе, за шта ће нам скупо платити, само ако се будемо срели на отвореном пољу. Палили су, крали, и починили разна срамотна дела на територији града Тулуза, о чему смо примили жалбе, а ако пустимо да то прође некажњено, ми ћемо бити издајници према нашем господару краљу, који нас је поставио да пазимо и чувамо његову земљу. Стога им реци да смо им поручили, да с обзиром да знамо где бораве, да их можемо наћи, и нека нам надокнаде за непочинства, или ће извући дебљи крај.“⁸³

Управник није могао да пружи одговарајући одговор – није могао отпустити најамнике, нити их је могао контролисати; с друге стране, није желео да започне рат. Пет дана касније најамници су кренули у још једну пљачку, само да би наишли на велику француску војску која их је чекала. Уследила је страховита битка, након које су Французи потиснули најамнике назад у Монтобан. Међутим, кад су се нашли у граду, грађани су напали француске витезове, па су чак и жене бацале тешке ствари на њих; на крају је стигло гаскоњско појачање које је поразило и заробило француске витезове (који су касније пуштени у замену за „скроман“ откуп).⁸⁴

Баскот де Молеон

Након битке код Понвалена 1370. године већина најамничких чета престала је са деловањем под именом „Велике чете“. Првенствено из разлога што су се многи капетани који су их основали повукли, тј. умировљени или умрли, а многе њихове трупе су се стопиле у краљевске војске Енглеске и Француске. Иако су неки потомци најамничких вођа који су харали по Француској и изнуђивали откупе шездесетих година XIV века били још увек активни у централној и источној Француској све до почетка деведесетих година истог века, славни дани Великих чета су били прошлост.⁸⁵

⁸³ W. Urban, *Medieval Mercenaries, The Business of War*, 99-100.

⁸⁴ W. Urban, *Medieval Mercenaries, The Business of War*, 100-101.

⁸⁵ H. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 124-125; H. Nicholson, *Medieval Warfare Theory and Practice of War in Europe 300-1500*, 50.

У наредним редовима пажњу ћемо посветити чувеном баскијском најамнику, Баскоту (или Бастот) де Молеону (Bascot de Mauléon), који је разговарао са Фроасаром 1388. године. Баскот се присећа извештаја који је написао фирентински хроничар Матео Вилани, о бици код Брињеа која се догодила 26 година раније, 1362. године, али коју ће Баскот де Молеон препричавати као одличан пример најамничког јунаштва. У тој бици најамничке чете су нанеле тежак пораз малој француској краљевској војсци.⁸⁶

Прича почиње 1388. године, када је Фроасар посетио двор Гастона Фибуса, грофа Фоаа, у Ортезу у југозападној Француској. Ортез је био одлично место да скупљање података о тој области. Био је главни град Беарна, виконтије на француској страни Пиринеја, и делио је заједнички границу са краљевствима Наваре и Арагона. Фроасар је остао ту десет до дванаест недеља и упознао многе ратнике који су се ту окупили. Један од њих био је и баскијски најамнички вођа Баскот де Молеон. Овај случајан сусрет даће Баскоту де Молеону, који је заправо био тек нешто више од обичног друмског разбојника, скромно али постојано место у средњовековној историји. Искрено ће признати: „Понекад ме срећа толико није хтела да нисам имао чак ни коња да јашем, а у другим приликама био сам поприлично богат, како ме је већ срећа служила“. У сваком случају, дао је Фроасару корисне информације од изузетног значаја за нашу тему. Како Фроасар каже:

Видео сам тамо [на грофовом двору] гаскоњског штитоношу по имену ле Баскот де Молеон, вештог ратника, старог око педесет година, судећи према његовом изгледу. Дошао је у гостионицу по имену Месец, где сам ја одсео заједно са Ернаутоном ду Пином, са великом свитом, са товарним коњима, као да је какав велики барон, и он и његови пратиоци су послуживани на тањирима од злата и сребра.⁸⁷

Током сусрета са Фроасаром, Бастот де Молеон је рекао:

Када је мировни споразум [споразум у Бретињију 1360. године] закључен, било је неопходно да сви ратници и чете, према слову споразума, напусте утврђења или замкове који су држали. Велики број их се окупио, с много сиромашних другова који су вештину ратовања научили под строгим заповедницима, да се посаветују где би требало да се упуте, и рекоше међу собом, да иако су краљеви закључили мир међу собом, они морају да преживе. Упутили су се у Бургундију, где су имали капетане

⁸⁶ Н. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 127-128.

⁸⁷ Исто, 128.

разних народности, Немце, Шкоте, и људе из свих других земаља. И ја сам био тамо као капетан. Наша бројчана снага у Бургундији, изнад реке Лоаре, била је преко дванаест хиљада; али морам рећи, да су од овог броја, три или четири хиљаде били добри ратници, најспособнији и најумешнији у рату који се могу наћи, да ли да испланирају напад, да процене прави тренутак за битку, или да изненаде, нападну на препад и освоје градове и замкове, и прекаљени у рату, као што смо показали у бици код Брињеа, где смо надвладали конетабла Француске, грофа де Фореза, са читавих две хиљаде ланција, витезова и штитиноша. Ова битка је доста користила четама, јер су биле сиромашне, и обогатиле су се [заробљавајући] добре затворенике [који би онда могли бити откупљени], и [обогатили су се] градовима и замковима које су заузели у Лионској архиепископији на реци Рони.⁸⁸

Више се о појединостима битке код Брињеа можемо сазнати из савременог извештаја Матеа Виланија (умро 1363. године), фирентинског хроничара. Пети Мешан (Petit Meschin), тј. Мешан Млади, био је гаскоњски најамник који ће касније (1369. године) бити удављен у реци Гарони, заједно са својим саборцем, а по наређењу анжујског војводе Луја. Луј је наредио њихово погубљење јер су ковали заверу да га предају његовим непријатељима, Енглезима. Вилани ово каже о бици:

У марту [1362. године], краљ Француске, увређен од стране [најамничке] чете Мешана Младог од Оверња, свог одбеглог малог слуге [тј. свог вазала]... на брзину је скупио војску од 6.000 коњаника, Француза, Немаца и осталих који су тада били у Француској, и давши команду над њима Жаку де Бурбону, краљевом рођаку, послао их је у Бурбон са 4.000 водника. У ово време, чета Мешана Младог је заузела један од краљевих замака, по имену Бриње, и напунивши га са триста људи из своје чете, пљачкао је грофовију Форез [са 5.000 најамника], од којих су највећи део чинили Италијани. У међувремену, Жак де Бурбон је стигао са својом војском, улогорио се у близини Брињеа, и верујући да ће га брзо освојити, неустрашиво га је опсео. Али, немајући ништа до презира за свог противника, није предузео све мере предострожности и није био обазрив. Мешан Млади, који је био искусан у питањима рата и капетан добро организоване чете која је жудела за борбом, био је удављен дан и по од Брињеа. Обавештен о нeredу који је владао у француском логору, са сагласношћу своје чете и намамљен и изазван изгледима за значајан плен, брзо је почео да се враћа,

⁸⁸ Исто, 128-129.

и користећи се пречицом, неочекивано стигао изнад француског логора пар сати пред зору, и без околишања напао их са великом буком и галамом. Изненађени, и преплашени ужасним повицима, Французи изгубише храброст и иако су трчали по оружје како би одбили непријатеља, чете су већ извршиле толики притисак да им нису дали времена да се наоружају. Војска у којој је било толико много барона и ваљаних 130 витезова тако је имала несрећу да буде поражена и натерана у бег, и многи беху убијени и рањени. Они који су успели да узјашу коње и навуку оклоп скоро сви падоше шака оног вазала француског краља, Мешана Младог. Толика је велика била вредност откупа и плена да је цела чета постала богата. Победа их је учнила толико самопоузданима и смелима да се римски двор [тј. папство], који је имао искуства у тлачењу од стране чета, плашио да ће их видети и у Авињону.⁸⁹

Хенри Деспенсер

На крају, можда не би било лоше споменути случај Хенрија Деспенсера, норвичког бискупа, који је утолико интересантнији што је поменути био црквено лице. Још на почетку Велике шизме (1378 – 1417), римски папа, којег су подржавали Енглези, изненада му је поверио дужност да подигне крсташку војску и да је води ка Авињону, како би заробио папу којег су подржавали Французи. Према *Хроници* Хенрија Најтона, сакупио је велику суму новца од продаје индулгенција, а врле даме су се надметале која ће га обдарити са више драгуља и сребрног посуђа. И, иако су већину његових трупа чинили најамници, у његову службу су се сјатили и добровољци. Међу њима био је и млади штитоноша из Чосерових Кентерберијских прича. Према Фроасару:

Плаћени од стране цркве, а под заповедништвом бискупа Норвича, окупило се неколико добрих витезова из Енглеске и Гаскоње... укупно, око пет стотина ланција и петнаест стотина других људи; али било је и мноштво свештенства, јер се овај посао тицао цркве и започет је на иницијативу папе. Ратници су били темељни у својим припремама, и краљ им је дао право пролаза од Довера и Сандвича. Њихове залихе и средства били су у тим местима око Ускрса; и сви који су желели да се прикључе овој експедицији, која је била нека врста крсташког рата, упутише се тамо у малим скупинама. Пре него што су бискуп и капетани запловили... били су позвани да

⁸⁹ Исто, 129-130.

*присуствују краљевом сабору, где су се свечано заклели, у присуству краља, да ће испунити циљ експедиције, и да никад неће заратити против, или узнемиравати земљу или људе који признају папу Урбана, већ само оне који су били послушни Клементу.*⁹⁰

Бискуп се искрцао у Калеу и чекао долазак енглеских маршала, који се на крају нису појавили. Без тог појачања није било могућности да се маршира право кроз Француску до Авињона, па је упитао своје подређене да ли би било практично напасти Француску или Фландрију. Неки су му одговорили да не би требало, јер су у Фландрији одани папи Урбану као и они и да имају дозволу да ратују само против оних који подржавају Клемента. Већина других му је предложила да ипак нападне Фландрију, што је овај спремно учинио. И тако је подухват лагано од упитног крсташког рата постао упитни продукт енглеске политике. Да би ствар била још гора, бискупови људи су узимали мито како би предали кључне тврђаве. *Вестминстерска хроника* је читаву аферу осудила као злогласну и „трајно понижење за Енглеze”.⁹¹ Описани догађај збио се 1383. године.

⁹⁰ W. Urban, *Medieval Mercenaries, The Business of War*, 85-86.

⁹¹ Исто 87.

Италија

У северној и централној Италији је врло рано дошло до урбанизације. То је даље имплицирало развој ван феудалних система доста другачијих него у Енглеској и Француској. Велико богатство градова представљало је плодно тле за сукобе. Због ограничене територије ови градови нису имали превелику базу за регрутовање, због чега су често унајмљивали плаћенике.⁹² На југу Италије ситуација није била претерано другачија, најамници су постали главни ослонац Папске државе као и краљевине Сицилије током целог XIII века.⁹³

Најамници су углавном током XIII века били ангажовани индивидуално, да би тек негде крајем истог века били довођени да ратују организовано у групама. Ови најамници су углавном имали уговорена три месеца и превасходно су били регрутовани на подручју Емилије и Ромање. Крајем XIII века знатно се повећао број најамника у Италији, било је све више Немаца и Француза, а до 1277. године било је и до сто енглеских најамника у служби Фиренце.⁹⁴

О порасту броја најамника у Италији нам сведочи и сукоб између папе и Манфреда. Папа је обећао сицилијанску краљевску круну Карлу Анжујском, што Манфред никако није желео да прихвати. У бици код Беневента 1266. године готово две трећине Манфредових коњаника чинили су најамници из Немачке и Италије, док су му пешадију углавном чинили чувени сараценски стрелци. Са друге стране, војску Карла Анжујског чинили су махом Французи, а многи од њих су били најамнички авантуристи. Обе стране су ангажовале професионалце из Ђенове и Пизе који су у том периоду били најспретнији у коришћењу самострела, који је доносио велику предност на бојном пољу.⁹⁵

Најамници су индивидуално или са мањом групом војника све више пристизали на Апенинско полуострво. Вилијам дела Торе, каталански авантуриста, први пут се појављује у служби Сијене 1277. године са неких деветнаест најамника. Након краткотрајне службе у Болоњи, он и његови најамници су ступили у службу Фиренце

⁹² M. Keen, *Medieval warfare, A History*, Oxford, 1999. 217., W J. France, *Western warfare in the age of the Crusades, 1000–1300*, 60.

⁹³ M. Mallett, *Mercenaries and their masters, Warfare in Renaissance Italy*, South Yorkshire 2009, 27.

⁹⁴ Исто, 28.

⁹⁵ Исто, 29.

1290. године. Године 1292. Вилијам је имао око сто најамника међу којима је било Фламанаца, Француза, Шпанаца и Енглеза.⁹⁶

У другој половини XIII века најмници су све чешћа појава у Италији. У бици код Кампалдина 1289. године, која се водила између Тосканске лиге Гвелфа, коју је предводила Фиренца, и Гибелина, које је предводио Арцо. Војска Гвелфа је бројала око хиљаду и шест стотина коњаника и око десет хиљада пешадије. Око шест стотина коњаника из Фиренце били су најамници под командом Амаурија из Нарбона. Војска Гибелина је била нешто мања, она је бројала око осам стотина коњаника и око осам хиљада пешака. Гвелфи су однели велику победу у којој су најмници имали велику улогу.⁹⁷

У Фиренци је присуство најамника било константно активно од 1300. године. Фирентинска војска која је маја 1302. године заузела поље за опсаду Пистоје, била је сачињена од хиљаду коњаника и преко шест хиљада пешака. На основу историјских извора можемо да имамо увид у то како је изгледао састав те фирентинске војске. Око пет стотина коњаника били су фирентинци и око хиљаду пешака су били страни најамници, док су осталу војску чинили стрелци и штитиноше из градске војске, као и из околних мањих места.⁹⁸

Године 1305. један каталанац се појавио у Италији као најамник. Он је био Дијего де Рат, који је био у служби Фиренце. Он је чак осам година био у Фиренци са својим најамницима. Одред Дијега је био знатно већи и стабилнији од Вилијамовог. Његова група је бројала две до три стотине коњаника и око пет стотина пешака. Дијего је био и те како познат у Фиренци, а поготово по томе што га је Бокачо споменуо у свом капиталном делу *Декамерон*. Познато је да су најамници живели од рата. Када наступи мир, најамници су имали три избора: да се повуку у неку базу и да живе од њихове сезонске зараде, да потраже неки други рат или да стварају вештачке ратне услове, постатјући тако одметници.⁹⁹

Било је случајева и где су се владари ипак одлучивали да већу шансу дају домаћим ратницима пре него страним плаћеницима. Венецијанци су у рату за Ферару (1308–1313), такође, дали поверење својим војницима и имали су мање најамника него

⁹⁶ M. Mallett, *Mercenaries and their masters*, 36, K. DeVries, R. D. Smith, *Medieval Weapons*, 166.

⁹⁷ M. Mallett, *Mercenaries and their masters* 33-35.

⁹⁸ Исто, 50.

⁹⁹ Исто, 36-37.

обично. Овај рат су водили против папске државе која ју је екскомуницирала, па су се најамници ретко одазивали њиховом позиву у борбу. Није било толико неуобичајено да се италијански градови одлучују за домаћу војску, а не за најамнике. Присуство најамника је увек претња по град – уколико су неисплаћени они ће свакако или покушати да освоје град или да опљачкају све могуће куће у околини. Поред свега тога одржавање најамничке професионалне војске није било нимало јефтино, стога је то представљао велики трошак поготово за сиромашније средине. Због свих ових разлога, на почетку XIV века, градови су се углавном одлучивали на делимично ангажовање најамника, да то буде мешавина домаћих и страних војника.

Рат између Сијене и Перуђе (1357 – 1358) још један је доказ о већем присуству домаћих војника него страних најамника. Повод за сукоб је био око малог тосканског брдовитог града Монтепулчијана, који је углавном био сијенски, али се у том периоду понудио да пређе у посед Перуђе. Та понуда је са задовољством прихваћена, а Сијена је била спремна за рат заједно са својим савезником Кортоном. Перуђа је спремила своје опсадне справе за Кортону и рат је могао да почне. Сијена је одмах послала у помоћ најамничку коњицу од две стотине људи, под командом Маинета да Језија. Он је успео да подигне морал становницима и они су успевали да одбијају нападе Перуђе целе зиме. Пролећа 1358. године Сијена је ангажовала Ханикена Бонгартена и његову компанију. Бонгартен је имао око хиљаду и две стотине његових ратника и заједно са домаћом војском из Сијене успео је да помогне Кортону. Вођа најамника из Перуђе био је Смедућо да Сансеверино, који је извео велику војску од преко осам хиљада људи, од којих је око четири стотине Мађара било у служби као једни од најамника. Смедућо је поразио и заробио Бонгартена у бици код Торита, а Сијена је упутила другим градовима молбе за помоћ. Фиренца је послала неке трупе, а Сијена је ангажовала Ђованија да Вика, римског племића који је постао нови вођа. Захваљујући богатству Сијене она је била успешнија у даљем вођењу овог рата. Ово је био типичан приказ малог рата међу градовима у Италији у XIV веку. У првој фази рата углавном се оба града супростављају један другоме сопственим ресурсима и војском којом командује Италијан. Друга фаза је када рат ескалира, тада се ангажује све већи и већи број најамника некада чак и највеће компаније. На крају би ипак углавном већи и богатији

град однео победу, али ретко се дешавало да победник уђе у противнички град, односно пробије зидине града.¹⁰⁰

Доста промена се догодило на подручју Италије на прелазу из XII у XIII век. се Изменио се систем ратовања, састави војске, амбиције владара градова-држава. Оно што је сигурно, то је да су најамници постали и те како потребни владарима италијанских држава поготово у XIII веку. Што се XII века тиче, ту је и даље била не приметна улога најамника јер су и даље главну улогу играле домаће (феудалне војске), док су најамници били углавном ангажовани индивидуално. Италија је у XIII веку постала скучено подручје за толики број становника и самим тим потребе владара су се промениле, они су све више желели да шире своје државе и тако редовно долазили у сукоб са суседним градовима-државама. Наоружање је доста променило слику ратовања у XIII веку. Масовнија употреба самострела, који је у почетку био забрањен од стране Папске државе, и дугих лукова променила је тактике ратовања и присилила владаре да се прилагођавају новој ратној опреми која је тада постала главна на бојном пољу. Када су се самострел и дуги лук појавили као једно од главних наоружања пешадије у Европи, појавила се и потреба за повећањем професионалне војске која би обучила локалну војску како се користе нова наоружања.

Промена у ангажовању најамника у Италији догодила се око 1300. године. Тада су професионални најамници заменили веће домаће трупе као главне ослонце италијанских војски. Највећа промена догодила се у томе што су најамници тада почели да се ангажују у групама, а не више индивидуално. Економска експанзија Италије донела је владарима држава довољно новца којим су могли да ангажују озбиљну и добро организовану војску. Када су се Ломбардијска и Тосканска лига распале, дошло је до међусобних сукоба градова и мањих места. Тада је рат постао константна опасност и самим тим градови су се одлучивали на ангажовање професионалне војске. Ангажовање најамника у групе је и те како подигло квалитет ратовања, они су уз свог вођу радили на тактици, техници и били су изузетно дисциплинована војска.¹⁰¹

¹⁰⁰ Исто, 51-52.

¹⁰¹ Исто, 33.

Доба компанија у Италији

Организовање већих група најамника у једну већу дружину постала је пракса у Италији XIV веку. Прва у низу тих компанија била је Сијенска која је формирана је 1322. године. Није тачно утврђено на који начин је настала ова компанија. Она је формирана од нуклеуса сијенских изгнаника од породице Толомео или од групе немачких најамника отпуштених из Фиренце. Вероватно је да је била комбинација оба. Компанија није била велика бројала је око пет стотина коњаника и неутврђен број пешадије. Они су зиму 1322/1323. године провели пустошећи Умбријска и Сијенска села, међутим компанија се већ распала на пролеће када је постојала шанса да их неки од суседних држава унајми.¹⁰²

Компанија која је настала непосредно после Сијенске била је Ђеруљио 1329. године. Око осам стотина немачких коњаника је напустило царску војску Луиса од Баварије у Пизи и напали су град Луку који нису успели да освоје. Међутим, они су се задржали у предграђу града и ту су се у брдима преко зиме и утврдили и основали базу под именом Ђеруљио. Они су ту изабрали за свог вођу Италијана, Марка Висконтија који је успео већ следећег пролећа на препад да заузме Луку. Најамници су успели да продају град Луку Ђенови за чак тридесет хиљада флорина. Ово је свакако био један он највећих могућих достигнућа овако мале групе најамника, па су се самим тим и они брзо разишли.¹⁰³

Нова компанија коју су формирали Немци била је Кавалијери дела Коломба, године 1334. Слично Сијенској компанији и они су били кратког века. Ратовали су на страни Перуђе против Арца. Ови немачки најамници су се добро показали па је Фиренца одлучила да ангажује њих око три стотине и педесет чиме се и ова компанија брзо распала.¹⁰⁴

Компанија Светог Ђорђа је била озбиљна војна сила у Италији. Њу је формирао Лодриђио, још један Висконити који је био протеран из Милана. Лодриђио је скупио војску од две хиљаде и пет стотина коњаника и хиљаду пешака, углавном Швајцараца, и повео их преко Ломбардије све до Милана. Два немачка племића су била кључне фигуре ове компаније. То су били Конрад од Ландауа и Вернер од Урслингена.

¹⁰² Исто, 38.

¹⁰³ Исто, 38-39.

¹⁰⁴ Исто, 39.

Лодриђио је желео да заузме Милано од својих рођака Аџија и Лукина. Битка код Парабиађа одиграла се 1339. године и била је једна од најкрвавијих у том периоду. Иако је војска Милана била већа она је била готово разбијена од стране компаније Св. Ђорђа. И сам Лукино је био заробљен и везан за дрво. Међутим, када се у битку укључио Еторе да Паниђо са својих седам стотина коњаника битка је била одлучена у корист Милана. Одред компаније Св. Ђорђа је био поражен, а Лодриђио заробљен. На бојном пољу је било око четири хиљаде мртвих са обе стране.¹⁰⁵

Амбиција компаније Св. Ђорђа је била итекако велика и самим тим су расле и амбиције касније формираних компанија. Један од оснивача нове компаније био је Франческо дељи Орделафи, владар Форлија у Ромањи. Он је водио Висконтијеву војску против Алидозија од Имоле и пизанску војску против Фиренце. Био је посебно бруталан према свештенству и то углавном због тога што је знао да му је папа титуларни владар и да константно покушава да га исели. На крају је кардинал Алборноз успео да му одузме власништво.¹⁰⁶

Његова компанија се 1342. године састојала од три хиљаде немачких коњаника. Вернер је такође био један од оснивача компаније и један од главних личности битке код Парабиађа.¹⁰⁷ Он је заједно са својим војницима ишао током читаве 1342. године по централној Италији, уцењујући градове и пљачкајући села. Већ у јесен је кренуо северно ка Ромањи и против њега је била створена лига коју је организовала Болоња. Они су спремно дочекали Вернера и на крају постигли договор да може да прође кроз њихову територију, али да се држи уговорене руте и да не пљчка околна места. Када је Вернерова чета прошла границу одакле је Болоња могла да јој пружи отпор, одмах су отпочели пустошење неких места. Вернер се вратио богат у Немачку, док су италијански елементи у овој најамничкој војсци потпуно нестали. Ова Вернерова експедиција је показала да су централно италијанске државе најслабије и да тешко могу да организују одбрану против добро наоружане војске.¹⁰⁸

Међутим то није била једина Вернерова мисија на подручју Италије. Он се вратио у Италију већ 1347. године, овога пута као један од плаћеника које су ангажовали Мађари. Они су планирали да упадну у Италију и заузму одрђене

¹⁰⁵ Исто, 39-40.

¹⁰⁶ Исто, 53.

¹⁰⁷ М. Keen, *Medieval warfare, A History*, 218.

¹⁰⁸ М. Mallett, *Mercenaries and their masters*, 41.

територије. Млађи брат краља Угарске Лајоша I, био је ожењен анжујском краљицом Напуља, Јованом I. Она је била само политичка фигура која је наручила или дозволила да њен угарски муж буде убијен. То су је највероватније наговорили Напуљски противници, али то Лајошу није било битно већ је кренуо да освети свог брата. Оно што је дефинитивно било ново на овом подручју ратовања била је нова техника коју су донели мађарски коњаници. Они су имали изузетно брзу и агресивну коњицу и користили су копља и стреле и тако су вешто и брзо маневрисали да им и нису били потребни тешки оклопи који су свакако отежавали кретање.¹⁰⁹

Савез између Вернера и Лајоша није био дугог века, па је Вернер опет кренуо ка централној Италији са својим најамницима. Године 1349. он се поново удружио са остацима мађарске војске и поразио је Наполитанце код Мелета. Међу мађарским вођама био је његов стари саборац Конрад од Ландауа и нова битна личност Монтреал д' Албарно, кога су Италијани звали Фра Мориале. Победа у бици код Мелета је била итекако битна за сву тројицу. Они су узели преко пола милиона флорина као плен и поделили га на два дела. После тога Вернер и Конрад су отишли у централну Италију, док је Фра Мориале остао на југу у близини Напуља и покушавао да профитира из нејасне ситуације око тог града. Суштински Лајош је био формални владар тог града, али Угарска је била далеко од Напуља да би се он икако могао контролисати и становноштво је било против угарске власти. Године 1351. Вернер се вратио у Немачку где се и пензионисао, док је Фра Мориале преузео команду над Великом компанијом. Њему се касније придружио и Конрад и тако су се ова двојица поново нашли заједно.¹¹⁰

Велика компанија коју је преузео Фра Мориале је углавном била на подручју централне Италије које било најповољније за најамнике. Он је био протеран из реда Јовановаца и био је прави пример слободног ратника који је био спреман да се бори за онога ко му понуди највише новца.¹¹¹

Фирентински хроничар Матео Вилани нам даје јаснију слику њиховог боравка у централној Италији: *Због огромног плена који је компанија доносила, многи војници су одлучили да се прикључе Фра Мориалеу. Он их је уписивао и сваком од њих је давао део плена. Њега су слушали сви витезови и коњаници.*¹¹²

¹⁰⁹ Исто, 41-42.

¹¹⁰ Н.В. Koch, *Medieval warfare*, 178.

¹¹¹ Исто, 178.

¹¹² М. Mallett, *Mercenaries and their masters*, 42.

Његова компанија је бројала око десет хиљада војника и око двадесет хиљада пратилаца од којих су многе биле жене. Оне су углавном прале одећу и кувале за војнике из компаније. Фиренца је платила новчану протекцију од три хиљаде флорина главним људима компаније, док је сам Фра Мориале добио двадесет и пет хиљада флорина. Он је узимао највећи део новца и био је залужан што је ова компанија пословала овако успешно. Године 1354. оставио је компанију у Ћитади Кастелу под командом Конарда, а Фра се упутио у Рим да покупи неке од својих зарада. Међутим Рим је тада пао у руке чудног републиканског демагога Кола ди Ријенца који је видео прилику да постане популаран тако што ће прво заробити, а касније и погубити Фра Моралеа.¹¹³

Смрт Фра Мориалеа означила је преузимање улоге вође компаније од стране Конрада, који је био главни девет година све до његове смрти 1363. године. Иако је и даље била огромна и добро организована, Велика компанија више није била непобедива. То је најбоље показала Фиренца која ју је поразила два пута у кратком временском периоду. Године 1358. Велика компанија је била позвана да помогне Сијени против Перуђе. Конрад се договорио са Фиренцом да може проћи кроз њихову територију, тачније кроз долине Апенина са источне стране фирентинске границе. Међутим, најамници компаније су почели да пљачкају села и Фиренца је брзо предузела кораке против њих. Они су их намамили на уску долину и ту их потпуно разбили. Немачки и мађарски најамници су били беспомоћни и већина њих је била убијена или заробљена, ретко ко је успео да се извуче. Компанија се реформисала у Ромањи и њој се придружио Бонгартен са којим су заједно покушали да се освете Фиренци. Овога пута компанија је напала са западне стране границе у долини реке Арно где су сматрали да ће имати веће шансе за победу. Фирентиски најамници су спремно дочекали компанију и поново им нанели пораз.¹¹⁴

И поред ових пораза Велика компанија је и даље била присутна. Нова најамничка војска се појавила у Италији око 1361. године. То су били ветерани Стогодишњег рата који су формирали Белу компанију. Ова компанија је име стекла по свом белом оклопу који су носили најамници. Они су били специфични по све већој употреби кошља. Од њих потиче идеја да наоружани људи сиђу са коња и боре се на земљи тако уједно и штитећи своје коње да не погину у бици. Они су увели још једну

¹¹³ Исто, 43.

¹¹⁴ Исто, 43-44.

новину. Учестало коришћење дугих лукова који су били много ефикаснији од самострела, такође су могли брже да користе дуге лукове од самострела. Фирентинци су их описивали као једне од најдисциплинованијих најамника. Они су навикли да се боре по мраку и дубоко у зиму, и за разлику од већине најмника они су били опремљени за опасно ратовање, носећи са њима специјалне мердевине које су се лако склапале и расклапале.¹¹⁵

Ратници Беле компаније су били у Италији познати под називом *Енглези*, јер су учествовали у „енглеским“ ратовима у Француској, а не јер су дружину чинили махом Енглези. Први вођа Беле компаније био је Немац, Алберт Штерц и доста чланова компаније били су Немци и Французи. Било је и истакнутих Енглеза као што су Џон Хоквуд и Ендру Белмон. Бела компанија имала је већи број слободних компанија које су биле активне и независне у јужној Француској од када је наступио мир у Бретињију 1360. године. Маркиз од Монферата који је напустио Конрада, позвао је Белу компанију 1361. године да се прикључе његовој служби. Алберт Штерц је прешао Алпе са око шест хиљада људи и 1363. године поразио Велику компанију код Кантуринског моста. Конрад је био смртно рањен у борби, а његови најамници Мађари су га напустили када је битка достигала врхунац. Овим поразом Велика компанија изгубила је свој пређашњи значај, остаци компаније су били под миланском службом Ханекина Бонгартена. Исте године Бела компанија је прешла на југ у Тоскану и ушла у рат на страни Пизе против Фиренце.¹¹⁶ Бела компанија је често нападала околину Фиренце и њено предграђе. Они су били плаћени од Пизе, али никада нису успели да освоје Фиренцу.

Убрзо се ова компанија расформисала, Штерц се прикључио Ханекину Бонгартену и заједно су оформили компанију по имену Звезда. Они су заједно кренули на југ да нападају Папску државу и Сијену. Преостале најамнике у Белој компанији предводио је Џон Хоквуд. Он ће бити једна од најважнијих личности готово тридесет година у ратном животу у Италији. Хоквуд је био син властеличића из Есекса Гилбера Хоквуда. Војну каријеру је започео у Бретањи под Едвардом III.¹¹⁷ Врло брзо након завршетка сукоба у Француској Хоквуд је са својом дружином био регрутован од стране миланског војводства. Остатак живота је провео ратујући на италијанским

¹¹⁵ Исто, 45-46.

¹¹⁶ Исто, 44-45.

¹¹⁷ K. Fowler, Sir John Hawkwood and the English condottieri in Trecento Italy, *Renaissance Studies*, Vol. 12, No. 1 (March 1998), 132.

територијама често мењајући господаре.¹¹⁸ Остао је упамћен као веома професионал војник коме је више стало до војне репутације него до новца, што и није био случај за најамнике. Он је имао велику репутацију међу својим војницима јер је убек био фер и поштен приликом поделе плена, увек је поштовао договор и није имао обичај да убија и узенимирава цивилно становништво.¹¹⁹

Хоквуд је 1365. године претрпео неколико пораза од удружених Штерца и Бонгартена. Амброђо Висконти је формирао компанију Св. Ђорђа 1365. године и придружио се Хоквуду. Он је био нелегитиман син Бернаба Висконтија, владара Милана. Као вођа компаније константно је био у покрету, без одмора, земље али и са доста новца од разног плена. Он је имао велику фамилију. Његов отац је имао петнаесторо легитимне деце и најмање пет нелегитимних ћерки. Његове легитимне ћерке су се удале за владаре широм Европе. Што се тиче нелегитимних ћерки, оне су се удале за војнике у Италији; Донина се удала за Хоквуда, Елизабета за Луцијуса од Ландауа, и Рикарда за Бертранда дела Сала.¹²⁰

Године 1361, Штерц је био у служби Перуђе ухапшен и погубљен због наводне издаје. Компанија Звезде се распала и неко време Хоквудова и Висконтијева компанија биле су најмоћније независне војне снаге на полуострву. Када су уједињене оне су биле готово непобедиве и Ђенова, Сијена и Перуђа су биле поражене од стране ових компанија. Али онда када су се једном раздвојиле постале су много рањивије. Висконти је био поражен од стране комбиноване папско-наполитанске војске и био је убијен 1374. године у близини Бергама. Хоквуд је изабрао сигурнији и мање профитабилнији живот тако што се прикључио служби у Милану, а касније је био и са папском војском 1375. године.¹²¹

Седамдесетих година XIV Авињонске папе чиниле су велике напоре да поврате контролу над папским државама после много година анархије. Хоквуд је 1375. године имао задатак да сведе ромањске градове да се придруже савезу са папском државом, али исто тако да води рат против Фиренце чији су становници били уплашени услед све веће ативности папске државе у близини њене границе. Он је допустио себи да буде откупљен од стране Фиренце, ипак када је дошло до коначне одлуке он је ипак био за

¹¹⁸ Исто, 133.

¹¹⁹ M. Mallet, *Mercenaries and their masters*, 46.

¹²⁰ Исто, 54.

¹²¹ Исто, 47.

то да се пусти војска на популацију у ромањским градовима. Прво у Фаенци 1376. године, а затим и у Тезени 1377. године папски најамници су масакрирали цивилно становништво. Кардинал Роберт из Ђенове, тражио је у Тезени да се сво цивилно становништво убије из освете за убиство за неке од његових најамника. По свој прилици Хоквудовим трупима су се придруживале нове компаније из Бретање који су доведене из Француске од стране авињонских папа. Историјски извори преносе да је Хоквуд морао да се повинује Робертовим инструкцијама, али да је успео да спасе одређен број жена у Тезени. Он је у то време већ био петнаест година у Италији и стекао је симпатије великог броја становништва због својих поступака. У Тезени је живот изгубило око пет хиљада цивила што оних који су били у граду као и оних који су покушали да побегну из њега.¹²²

Дани компанија у Италији крајм XIV века и даље нису били одбројани. Бретањци вођени Бертраном дела Салем и Жаном де Малестроа и даље су служили папама, и после *великог раскола* 1378. године они су ступили у службу папе Климента VII. Папа Урбан VI је ангажовао нову компанију коју је оформио Албериђо да Барбијано и који су узели име од већ чувене компаније Св. Ђорђа. Након победе над бретањским најамницима у бици код Марина 1379. године, папа је прогласио Албериђа као ослободиоца Италије.¹²³ Алберђо је формирао компанију која му је била итекако одана, а сами војници су били углавном из његовог подручја – Ромање. Он је имао довољно среће и искуства да порази бретањце, то свакако није био први пут да су италијански најамници поразили стране најамнике, али је чињеница да су бретоњци били последња велика страна компанија у то време у Италији. Албериђова компанија се борила заједно са немачким и мађарским најамницима против Фиренце коју су бранили Хоквуд и Луцијус (син Конрадаод Ландауа). Луцијус је поразио Албериђа већ 1380. године у бици код Малмантиле.¹²⁴

Албериђо је упркос овим поразима остао вођа међу најамницима све до краја века. Нова компанија формирана је 1379. године под именом Звезда, а оформио ју је Еторе Манфреди, али је убрзо била разбијена од стране Ђенове када су покушали два пута да уцене овај град у току године. На крају века формирана је и компанија Ружа која је служила по Италији многим господарима све до 1410. године.

¹²² Исто, 47-48.

¹²³ М. Keen, *Medieval warfare, A History*, 221.

¹²⁴ М. Mallett, *Mercenaries and their masters*, 48-49.

Треба се свакако поред страних вођа најамника осврнути и на оне италијанске. Године 1359. фирентински капетан генерал Пандолфо Малатеста успротивио се Великој компанији, домаћа војска из града није постојала у том одреду, њу су сачивњавали искључиво најамници, тачније њих четири хиљаде. То су били Немци, Мађари али и Италијани из других градова. Сам Пандолфо је био Италијан, вођа ове војске. Постојало је још вођа из фамилије Малатеста: Пјетро Фарнезе, Андреа Саламонћели да Лука, Карлода Довадолаи Уголино да Монтемарте. Иако су капетани најамника углавном били Мађари, очигледно је да је постојао и велики број италијана који су обављали тај посао.¹²⁵

Међу најбитнијима су свакако били: Каструћо Кастракане, Гвидорићо да Фољано, Франческо Орделафии и Амброђо Висконти. Каструћа је изгнанство претворило у војника. Већ са шеснаест година је морао да оде из родног места Лука, када су гвелфи заузели град. Он је седамнаест година живео у изгнанству, посећивао је Енглеску и двор Едварда I, борио се у Француској. Године 1314. придружио се војсци Угућоне дела Фагуоле, тосканског барона који је преузео контролу над Пизом, након чега је намеравао да освоји и град Луку. Њему је то и пошло за руком тако што је заузео град на препад и постао његов господар. Већ наредне године његова војска предвђена Каструћом поразила је фирентинце укључујући Дијега де Рата на челу својих најамника. Битка се одиграла код Монтекантинија. Године 1316. Каструћо је свргао Угућонеа и преузео свој родни град као нови господар. Наредних дванаест година он је био водећи гибелин у целој Тоскани. Он је поразио Фиренцу 1325. године код Алтопаша. Каструћо је умро 1328. године, непоражен и величан од стране Макијавелија који није успео да пронађе много примера јунаштва у Италији чак ни два века касније.¹²⁶

Оно што је Макијавели учинио да Каструћо не падне у заборав, Симеоне Мартини је исто учинио за Фољана. Фољано је био професионални капетан који је водио војску Сијене седам година у периоду од 1327. до 1334. године. Он је био

¹²⁵ Исто, 50-51.

¹²⁶ Исто, 52.

изузетно важан за Сијену и представљан је као одлучан и поштен капетан. После његове службе Сијени, борио се под одредом Вернера.¹²⁷

Проблем за компаније настао је током седамдесетих година XIV када су лиге биле специјално настројене против њих. Ратовање у Италији током XIV века доживело је велики напредак у односу на XIII век. Коњаници су тежили ка томе да се њихов број повећа као и број њихових пратилаца. Стрелци из Енглеске су такође унели новине, и Италијани су брзо преузели њихову технику. Пешадија је настојала да буде што специјализованија за покрет и самим тим њен број је ишао ка смањењу.¹²⁸

Односи између папе и најамника

Средином XIV века ситуација у Италији је била компликована. Папа и даље није столовао у Риму, већ је и даље боравио у Авињону. Папа Инокентије VI је 1353. године покушао да поврати територије средње Италије под свој утицај, а у томе му је помагао његов легат Гил Алборноз. За овако велики подухват папи су биле потребне сезонске трупе војника које његови савезници нису могли да му дају на располагање. Гилов задатак је био да ангажује најамнике. Он је акције ограничио на папске територије, али је сукоб избио са Висконтијевим Миланом око Болоње. Од 1360. године све до смрти Ђорђа XI они су били у константним сукобима. Непрекидни сукоби омогућили су компанијама да се дуго задржавају на одрђеним подручјима. У случају да не буду задовољни исплатом или не буду исплаћени уопште они су готово редовно пљачкали становништво и упадали у градове.¹²⁹

У Италији је током 1355. године било доста несугласица између обласних господара и папских представника. Последња препрека ка умањењу територије Ромање био је Франческо Орделафи, господар Тезене и Форлија. Он и један од његових главних савезника, Манфреди од Фаенце, успротивили су се папи по питању вере и политички. Папа Иноћентије VI је већ на зиму исте године покренуо крсташки рат против њих. Ситуација се компликовала током 1356. године, јер је Манфреди прешао на страну папе, док су крсташи већ имали запажене успехе. Ова ситуација је

¹²⁷ Исто, 53.

¹²⁸ Исто, 55.

¹²⁹ N. Housley, *The Mercenary Companies, the Papacy, and the Crusades, 1356-1378*, 255-256.

алармилара Бернаба Висконтија који се плашио да цела Ромања не падне под папски утицај. Висконти није дуго чекао да тајно ангажује Конрада од Ландауа и његову Велику компанију у бори против Алборноза. Папа је предузео први конкретан корак, па је тако прокламовао нови крсташки рат, овога пута против Велике компаније која је штитила интересе већ прокламованог „јеретика“ Франческа Орделафија. Посебно интересанта ситуација била је у Фиренци. Свако од грађана који је могао да одређен број војника за одбрану града уз минималну новчану накнаду добијао би заузврат потпуни опрост свих грехова. Овај систем се показао као врло добар. Фиренца је послала огроман број војника уз накнаду од сто хиљада флорина. Са овом војском и својим контингентима Алборноз се борио против Конрада, али је компанија остала јака и поново је плаћена да остане на том подручју током 1357. године.¹³⁰

Крсташи су на неки начин у том периоду били заробљени у северном делу Италије и нашли су се у лавиринту политичких борби. Папа је током 1360. године обећао и опрост греховима свима који погину у рату против најамника, ово се посебно односило на грађане Рима. Урбан V је априла 1366. године издао булу *Clamat ad nos* против компанија. Немири најамничких војски тада су захватили готово целу Италију. Они су напали и сам Рим и римска црква је доведена у велику опасност.¹³¹

Неко време након мировног уговора који су потписали Висконти и Црква у лето 1364. године било је покушаја да се компаније политички изолују и да се против њих формира лига гвелфа и гибелина. Таква лига је формирана већ 1366. године, али са циљем да заустави улазак нових најамничких компанија у Италију, дакле није била усмерена против оних компанија које су већ харале по Апенинском полуострву. Међутим, мир између гвелфа и гибелина није дуго потрајао, а Висконти је поново био у рату са папом већ од 1368. године.¹³²

Када се рат са Висконтијем наводно завршио 1369. године, Перуђа се побунила против свог папског господара уз дослух и помоћ Бернаба Висконтија. Перуђа је ангажовала компанију Џона Хоквуда, а фебруара 1370. године Англик Гримоар кардинал Албана и Урбанов викар добио је дозволу за проповедање крсташког рата против Перуђе и њених плаћеника. Папа је често мењао поглед на самог Џона Хоквуда. Када се Хоквуд борио на страни Милана против папе 1371. године, папа га је осудио

¹³⁰ Исто, 259.

¹³¹ H.W. Koch, *Medieval warfare*, 180.

¹³² N. Housley, *The Mercenary Companies, the Papacy, and the Crusades, 1356-1378*, 261.

као „Белијаловог сина“, али већ следеће године када се Хоквуд придружио папиним снагама и победио у неколико битака, био је хваљен као „Божији ратник и верни хришћански витез“. ¹³³

Учесницима на страни папе био је понуђен сличан договор као што је био претходних година, годину дана службе за опрост грехова. Када курија није више имала решења за најамнике и она је морала да прибегне ангажовању истих. Тако је једна од највећих пљачки Ћезене која се догодила 1377. године била почињена од стране најамника који су били под контролом папског легата. Индулгенција је била једно од најјачих оружја у рукама папства којим су успевали да привуку велики број људи да ратују на њихвој страни против најамника. ¹³⁴

Приликом ратовања разједињених територија, пракса је углавном била да су владари чешће покушавали да приволе најамнике да пређу на њихову страну (тако што ће им понудити већу своту новца од противника) него да се боре директно против њих. Амброђио Висконти син Бернамба Висконтија, непријатеља папства је напао и опустошио околину Рима 1366. године. Иако су и Тоскана и Сполето били опустошени становништво Рима је веровало да су они нападнути са већим жаром и да су гибелини платили Амброђиу да нападне град. ¹³⁵

Папе су имале велике потешкоће да изађу на крај са најамницима. Уплетени у политичке односе између градова-држава најамницима је италијанско подручје било идеално место за оно за шта су они били плаћени. Они су увек имали посла у Италији, један су могли да ратују за један град, већ следећег дана су били у прилици да за већу своту новца ратују за неког другог. Управо због тих ствари, и сам папа је схватио да народу мора да понуди нешто заузврат како би они њему помогли против најамника. Опрост грехова је био најчешћи потез којим су се папе водиле да привуку становништво да крене у рат против најамника које су по сваку цену желели да избаце са Апенинског полуострва.

¹³³ H. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 119.

¹³⁴ N. Housley, *The Mercenary Companies, the Papacy, and the Crusades, 1356-1378*, 261-262.

¹³⁵ Исто, 269.

Шпанија

Најамници између хришћанства и ислама

Стварање хришћанске најамничке силе у Магребу наводно је била иницијатива алморавидског емира Али б. Јусуфа. Према једној шпанској хроници, писаној око 1150. године, ови хришћани, који су постали најамници, били су првобитно ратни заробљеници. Ови најамници ускоро ће почети да играју значајну улогу у алморавидској војсци. Како хроничар каже:

*Али их је ценио више од свих својих Источњака, те је неке учинио коморницима својих приватних одаја, а друге капетанима који су под собом имали хиљаду, пет стотина или стотину војника и који су стајали испред војске његовог краљевства. Даривао их је златом и сребром, градовима и утврђеним замковима.*¹³⁶

Иако су први хришћански најамници били ратни заробљеници, касније су најамници радили мање-више добровољно за муслиманске владаре и били су генерално слободни да практикују своју религију где год да су се налазили. Западни муслимански владари су већ дуже време унајмљивали хришћанске најамнике, од којих је најпознатији живео у XI веку – „Сид“ – Родриго Дијаз де Вивар. Он је, командујући одредом од шездесет витезова, служио емира Сарагосе током свог првог изгнанства од 1081. до 1086. године. Такозвани „Фарфани“ (назив изведен можда од пејоратива арапског *Banu Farkhan*) били су наследна скупина хришћанских ратника, стационирани у Мароку, који су највероватније служили редом исламске владаре три стотине година пре него што су емигрирали у Севиљу током девете деценије XIV века.¹³⁷

Када је моћ Алморавида скршена између 1145. и 1147. године, нови калиф, из династије Алмохада, био је решен да очисти муслиманске територије од хришћана, те су шпански најамници били принуђени да се врате у Толедо. Међутим, његови наследници су били попустљивији, па су крајем XII века хришћански најамници почели

¹³⁶ S. Barton, „Traitors to the Faith? Christian Mercenaries in al-Andalus and the Maghreb, c. 1100–1300“ у: *Medieval Spain, Culture, Conflict, and Coexistence, Studies in Honour of Angus MacKay* (ed. R. Collins, A. Goodman), Hampshire – New York 2002, 27.

¹³⁷ R. Vose, *Dominicans, Muslims and Jews in the Medieval Crown of Aragon*, Cambridge 2009, 211; J. Bradbury, *The Routledge Companion to Medieval Warfare*, London – New York 2004, 33.

да се враћају у исламске земље.¹³⁸ Под Алмохадима каталонска породица Ревертер и кастиљска породица Кастро постале су познате као најамнички предводници почетком XIII века. Хришћанске трупе су попуњавале гарнизоне у хафсидском Тунису, Бону (Bône), Бугији (Bugia) и Константину пре 1257. године чинећи то до дубоко у XIV век. Арапски хроничари као што су Ибн ал-Атир и Ибн Калдун овакве погодбе сматрали су обичајем карактеристичним за Магреб. Ибн Калдун је приметио да су тешко оклопљене хришћанске трупе биле цењене због способности да „чврсто држе позицију у блиској формацији“ у сукобима са супарничким муслиманским војскама, али да нису били поуздани против хришћана. Хришћанске чете су служиле под својим хришћанским заповедницима, мада су их у појединим случајевима надгледали муслимански изасланици.¹³⁹

Након битке код Лас Навас де Толосе 1212. године, папа и архиепископ Родриго од Толеда су претили да ће екскомуницирати сваког хришћанског најамника који на страни муслимана буде ратовао против других хришћана. Упркос томе, прилив хришћанских најамника у ал-Андалуз (арапско име за оне делове Иберијског полуострва који су били под влашћу муслимана) и Магреб се тих година повећавао. Узрок томе су пре свега чињеница да је кастиљска благајна остала скоро празна, те многи најамници нису могли бити исплаћени, као и околност да су наредне године полуострвом харале глад и разне болести. Покушаја да се спречи пракса да хришћански најамници служе муслиманске владаре било је и од стране световних власти. Тако је, на пример, краљ Алфонсо X од Кастиље (1252–1284) у законику који је донео, под именом *Siete Partidas*, прогласио издајницима оне племиће који, иако претходно нису изгнани, оду у земљу Мавара да служе. Међутим, изгледа да је ово ипак редак случај, јер кроз хронике и уопштено, историјске изворе тог доба, уопште не провејава став да су ови племићи издајници.¹⁴⁰

Број хришћанских најамника у алмохадским земљама био је знатан; вероватно је у питању број од неколико хиљада. Они који су долазили из Кастиље најчешће су ишли да служе у Мароко, док су они из Арагона као своју дестинацију углавном бирали Тунис. У годинама након битке код Лас Навас де Толосе ови хришћански најамници су постојали све неопходнији с обзиром да је у муслиманским земљама долазило до

¹³⁸ S. Barton, *Traitors to the Faith?*, 28.

¹³⁹ R. Vose, *Dominicans, Muslims and Jews in the Medieval Crown of Aragon*, 212.

¹⁴⁰ S. Barton, *Traitors to the Faith?*, 24-25, 29, 35-36.

превирања када је алмохадска превласт дошла под удар супарничких група: Хафсида, Зијанида и Маринида. Хришћански витезови, нарочито цењени због своје дисциплине, вештине и храбрости на бојном пољу, често су служили и као лична гарда или телохранитељи емира и калифа; други су, пак, служили и као скупљачи пореза.¹⁴¹ У службу муслиманских владара су долазили превасходно на два начина: на своју сопствену иницијативу, најчешће као изгнаници из хришћанских краљевстава Иберијског полуострва или као авантуристи жељни новца, или би били унајмљивани од стране магребских владара као резултат политичких договора на највишем нивоу, између муслиманских и хришћанских владара.¹⁴²

Дозвола да се слободно исповеда хришћанство била је дуготрајна одлика најамничког живота под Алмохадима. До XIII века, ако не и пре, уговори су изричито инсистирали да војници имају приступ регуларном заједничком богослужењу и пастирској бризи – укључујући капеле у којима би у појединим случајевима звонила звона, и где би капелани могли држати мису. Упркос свему, војници су се суочавали са сличним проблемима као и робови након вишегодишњег служења у муслиманској земљи. Асимилација је до одређене мере била неизбежна, а недовољно ригорозан став према религији могао се на крају изметнути у смртни грех или чак отпадништво од вере. На пример, 1223. године папско разрешење грехова је постало обавезно када су се прошириле вести да је група од „пет највернијих и најугледнијих хришћана“ у Маракешу (највероватније најамници) згрешила када се гостила месом и осталим посластицама прослављајући калифову недавну победу – упркос чињеници да је био петак, и то још Велики пост. Такво опуштено братимљење могло је бити учтиво, и политички мудро, али засигурно није било по вољи побожнима.¹⁴³

Главна брига папске курије у XIII веку, кад је реч о овом питању, била је обезбедити да сви хришћани који живе у ал-Андалузу и Магребу могу исповедати своју веру слободно, и да не дођу у искушење да одлутају од свог хришћанског стада. Необична подршка хришћанским најамницима који служе невернике, а који су чинили знатан део хришћанског становништва северне Африке, заправо је била повезана са тежњом папства да поново христијанизује оно што се сматрало средиштем

¹⁴¹ Исто 29-31, 33.

¹⁴² Исто 33-34.

¹⁴³ R. Vose, *Dominicans, Muslims and Jews in the Medieval Crown of Aragon*, 212-213.

позноантичког хришћанства.¹⁴⁴ Јуна 1192. године папа Целестин III наложио је архиепископу Мартину од Толеда да пошаље пригодног свештеника вичног латинском и арапском језику у Маракеш, Севиљу и остале исламске градове са задатком да утешу и пружи подршку онима који су били чврсти у својој вери, односно да укаже на и исправи оне обичаје који су били сматрани за нечасне и неисправне према католичкој вери. У септембру 1219. године папа Хонорије III је послао хоспиталца Гонзала у Маракеш алмохадском калифу Јусуфу ал-Мустансиру. Гонзалов званични циљ био је да обезбеди право свих хришћана да исповедају своју религију у алмохадским земљама. Међутим, нагласак његове мисије је очигледно био на најамницима и потреби да их држи на одстојању од исламских верских или културолошких утицаја. Посетивши њихове издвојене и утврђене четврти (познате као *Elbora*), Гонзало је успоставио нове везе између ових војника и институционалне мреже латинског хришћанства када је примио њиховог умирућег вођу, дон Фернанда, у ред витезова Св. Јована (хоспиталаца). Две године касније, папа је отпослао прве доминиканске фратре у Мароко са задатком да проповедају муслиманима, пружају подршку хришћанима чија је вера била чврста, и вероватно најважније од свега, да убеђују оне који су застарили да се врате свом хришћанском стаду.¹⁴⁵ Папа Инокентије IV писао је 31. октобра 1246. године алмохадском владару ал-Муртади подсећајући га на многе победе које су му извојевали хришћански најамници и тражећи да им се доделе бројна утврђена места на обали; уколико калиф не пристане, упозоравао је, наредиће војницима да се врате у своју отаџбину након чега ће и другима забранити да ступе у алмохадску службу. И мада су Инокентијеви наследници на папском престолу наставили да подстичу покушаје да се покрене нови крсташки рат ка Африци, њихова брига за добробит хришћана у Магребу била је постојана. Папа Никола IV је 1290. године уверавао најамнике да су они на свој начин мисионари који својим „добрим примером могу водити своје муслиманске суседе до праве вере“.¹⁴⁶

Одвојене четврти за хришћанске најамнике могле су се наћи у многим магребским градовима. Ван града Феза, Мариниди су крајем XIII века саградили тврђаву за хришћанске најамнике (*Rabad al-nasara*) у оквиру свог утврђеног комплекса палата. У Тунису, почевши од краја XIII века, хришћански ратници су били

¹⁴⁴ M. Lower, *The Papacy and Christian Mercenaries of Thirteenth-Century North Africa*, *Speculum* 89/3 (July 2014), 603.

¹⁴⁵ R. Vose, *Dominicans, Muslims and Jews in the Medieval Crown of Aragon*, 213; Поџер 36-37.

¹⁴⁶ S. Barton, *Traitors to the Faith?*, 37.

распоређени на јужној периферији у четврти Баб Цазира. Таквим распоређивањем делимично је онемогућен друштвени контакт између хришћана и муслимана. Притом, ове одвојене хришћанске четврти могле су служити као базе у којима би мисионари могли бринути о пастирским потребама како војника, тако и суседних робова, који су такође били хришћани. Да није било сегрегације и надзирања, инцидент из 1223. године вероватно би прошао незапажено.¹⁴⁷

Боравак у најамничким четвртима могао је бити дуготрајан, те су и породице подизане унутар њених граница – чиме је потреба за пастирском бригом била утолико нужнија. Ипак, долазило је до многих несугласица и дилема које су компликовале рад мисионара, те су се морали обраћати вишим црквеним инстанцама тражећи савет. Тако је, на пример, фратре занимало да ли задужени војници, који би заложили чланове своје породице код муслиманских кредитора, заслужују да буду екскомуницирани. Одговор је гласио „не“; чак и у овом случају, циљ фратара био је да спасу душе и оставе могућност за покајање, а не да отерају крштене хришћане у руке неверника.¹⁴⁸

*

Међутим, нису само хришћани ратовали за муслимане већ је и обрнута пракса била уобичајена, да муслимански најамници служе под хришћанским владарима. Ови ценети (jeneti), како су били познати на арапском, бивали су регрутовани пре свега у Гранади и Магребу, и представљали су наставак дуге иберијске традиције искоришћавања најамника без обзира на успостављене верске границе. Као што су Ђауме I (Jaume I) (1213–1276) и Педро III (Pere III) (1276–1285) користили муслиманске самострелце, Алфонсо III (1285 – 1291) се ослањао на ценетије у својим походима против Француске и Кастиље. Током последњих деценија XIII века ови авантуристи су оперисали широм арагонске територије, постижући притом задивљујући ступањ економске и друштвене интеграције. Поједини најамници дошли су у Арагон с намером да се населе, с обзиром да су били мање или више трајно прогнани из своје земље, док су други такорећи седели на две столице, остајући поданици како свог завичајног краљевства, тако и својих хришћанских домаћина.¹⁴⁹ Чини се да су арагонски владари по овом питању били толерантнији од кастиљских. У Арагону су муслимани и Јевреји

¹⁴⁷ R. Vose, *Dominicans, Muslims and Jews in the Medieval Crown of Aragon*, 213.

¹⁴⁸ Исто, 213–214.

¹⁴⁹ B. A. Catlos, *The Victors and the Vanquished, Christians and Muslims of Catalonia and Aragon, 1050–1300*, Cambridge 2004, 292.

склапали уговоре са хришћанима и чак постајали вазали хришћанских витешких редова. Сем тога, њима су, на пример, владари Арагона дозвољавали да држе друге хришћане као заробљенике, мада се на ову праксу није гледало благонаклоно, тим пре што ју је канонско право изричито забрањивало.¹⁵⁰

Махомат Абенадалил (Mahomat Abenadalill), активан у Арагону на границама ка Кастиљи и Навари током 1290. и 1291. године, може нам послужити као одличан пример муслиманског најамника који служи хришћанског владара. За Махомета је главни мотив служења краља Арагона у улози борца било стицање престижа и богатства.¹⁵¹ Током боравка на хришћанској територији, Абенадалил је био стациониран махом у Калатајуду, одакле је кретао у препаде и походе на кастиљску Сорију, командујући четама хришћанских и муслиманских (и, највероватније, Јеврејских) војника, отимајући заробљенике и плен. Локални хришћани деловали су као његови посредници, омогућујући њему и његовој „породици“ да преговарају са својим жртвама о откупу заробљеника и продаји плена. Сем тога, добијао је плату од краља, коју је по његовом наређењу морао да му исплаћује град Калатајуд, а друга документа наводе да је можда био укључен у поједине пословне активности, укључујући позајмљивање новца. Никакав осећај срамоте није спречио Алфонса III да званично прими Махомета, његовог сина, и њихову „чету“ у доживотно вазалство, а чини се и да је Гранађанин провео период од неколико месеци на краљевом двору у Барселони. Колико се Махомет уклопио у ново окружење, говори и податак да је учествовао на једном турниру у Валенсији 1290. године.¹⁵² Краљевске посластице дате Махомету укључивале су уговарање брака које је дато једном његовом поданику који је био очаран једном мудехарском (mudéjar) женом у Сарагоси, као и свесрдна подршка Махометовом праву да скупља откуп и дугове. О поштовању које је Махомет уживао на краљевском двору сведочи и чињеница да му је Ђауме II од Арагона (1291 – 1327) у септембру 1291. године, као опроштајни поклон дао четири сокола, који су у средњем веку били веома цењени међу властелом и који су представљали својеврсни статусни симбол, а чије је поклањање служило као указивање највеће почести.¹⁵³ Чак и након што је добио дозволу да се врати кући, Абенадалил је наставио да служи арагонску

¹⁵⁰ B. A. Catlos, „Mahomet Abenadalill: A Muslim Mercenary in the Service of the Kings of Aragon (1290–1291)“ у: *Jews, Muslims and Christians in and around the Crown of Aragon, Essays in Honour of Professor Elena Lourie* (ed. H. J. Hames), Leiden-Boston 2004, 283, 290.

¹⁵¹ Исто, 279.

¹⁵² B. A. Catlos, *The Victors and the Vanquished*, 292-293; B. A. Catlos, *Mahomet Abenadalill*, 289.

¹⁵³ B. A. Catlos, *Mahomet Abenadalill*, 290.

куну, путујући у Гранаду и назад у Арагон, понекад у друштву јеврејског најамника, Абрахима Абенамиса (Abraham Abenamies).¹⁵⁴

Документи који се односе на интеракцију између ових муслиманских пустилова и локалног становништва показују да су могли да послују неспутани верским предрасудама. Када су таква пословања доводила до типичних компликација у погледу наплате, краљ је ступао на сцену да исправи ствари. На пример, када су три ценетија, Махомат Абулаје (Mahomat Abulhaye), Мансор Абенудафер (Mançor Abennudaffer) и Абрахим Абехалмема (Abraham Abehalmema), остали дужни Петрусу Бертранију од Валенсије дужни 630 солида, краљ је покрио хришћанинове губитке, а када је Конрад Лактрер (Conradus Lactreer) преварио ценетија Абдухета за две стотине солида, Алфонсо III је наредио Муси де Портели (Muça de Portella) да надокнади поменути суму. Примери насиља између ценетија и локалног хришћанског и муслиманског становништва су у изворима ретки. У једном од тих ретких случајева, чланови Абенадалилове „породице“ су нападнути од стране становника области Калатајуд 1290. године, али овај напад је могао бити подстакнут могућношћу задобијања плена исто колико и верским мотивима. На крају, Алфонсо III је наредио кривцима да врате робу коју су украли од ценетија током сукоба. С друге стране, посведочени су и примери насиља између мудехара и ценетија, као што то показује ослобађајућа пресуда ценетија Сехита (Çehit) због повреде исламског alaminus-а Валенсије и његовог сина 1286 године.¹⁵⁵

Најамници и Шпански грађански рат у XIV веку

У грађанском рату између Педра I од Кастиље (1350-1369) и његовог полубрата, грофа Енрикеа од Трастамаре, оба владара су се окренула страним савезницима, те су тако најамничке чете приступиле овом Шпанском грађанском рату. На једној страни, енглеске најамничке трупе Црног Принца подржавале су Педра, а на другој француске најамничке трупе Бертрана ди Геклена (Bertrand du Guesclina) подржавале су Енрикеа од Трастамаре у низу сукоба који су се завршили Енрикеовом победом и успоном

¹⁵⁴ В. А. Catlos, *The Victors and the Vanquished*, 293.

¹⁵⁵ Исто, 293-294.

династије Трастамара на кастиљски престо.¹⁵⁶ Овај рат може бити посматран са три различита гледишта: са кастиљског, иберијског и међународног. С једне стране, био је то грађански рат између Педра I од Кастиље и Енрикеа од Трастамаре и њихових савезника, али с друге била је то још једна епизода Стогодишњег рата, нова фаза која је укључила и Иберијско полуострво.¹⁵⁷

Иако је Кастиља, оличена у племству и свештенству, крајем XIII века успоставила пријатељске односе са Француском, новонастајућој буржоазији дража је била Енглеска, чија је поморска сила могла јамчити сигурне трговачке руте ка Фландрији. Алфонсо XI од Кастиље (1312 – 1350) водио је неутралну политику која је ипак фаворизовала Французе, међутим, Педро I је, под притиском баскијских и кантабријских морнара и трговаца, успоставио чврсто савезништво са Енглеском. С друге стране, владар Арагона, Педро IV, хтео је да оспори кастиљску хегемонију, док су трастамарској странци требале француске чете Бертрана ди Геклена како би збацила кастиљског краља. Француска је желела да неутралише опасан енглеско-кастиљски савез како би задобила поморску подршку Кастиље, а такође и да протера најамнике из краљевства. Француској је ово било корисно јер би се на тај начин решила најамника који нису имали званичан разлог за борбу. Један хроничар каже следеће:

„Краљ Шарл V од Француске отпреми мог господара Бертрана [ди Геклена], заједно са одређеним члановима свог савета, да посете Светог Оца; након чега Свети Отац заповеди да се чете пошаљу ван Француске. У том тренутку Копиле од Шпаније пошаље поменутом Светом Оцу да тражи помоћ против свог брата, краља Педра, који, како је овај наговестио, није био добар хришћанин. Свети Отац, који знаше за зла застрањивања тог лошег католика, краља Педра, понуди онима послатим од стране Енрикеа, Копилета од Шпаније, могућност да поведе Чете против свог брата. Ту и тада речени посланици склопише договор са мојим господаром Бертраном, а Свети Отац допринесе десетим делом вредности за плаћање војника. Онда мој господар Бертран оде назад у Француску да се посаветује са сер Хјуом Калвелијем (Sir Hugh Calveley) и другим енглеским капетанима, и то са таквим успехом да су ови уговорили да иду са њим. Тако је француски краљ, Шарл, богато исплатио мог господара Бертрана и капетане чета како би ови напустили земљу. А Енрике Копиле, гроф

¹⁵⁶ C. A. G. Paz, „The Role of Mercenary Troops in Spain in the Fourteenth Century: The Civil War“ у: *Mercenaries and Paid Men: The Mercenary Identity in the Middle Ages* (ed. John France), Leiden-Boston 2008, 331.

¹⁵⁷ Исто, 331.

*Трастамаре, се са своје стране много потрудио и намучио да привуче војнике у своју службу. Заправо, толико је напора уложено у ово, и од стране Светог Оца и од стране краља (сваки доприноси у финансијском погледу), да су речене чете, Енглези, Французи, Нормани, Пикардијци, Бретонци, Гаскоњци, Наварци и други, људи који су живели од рата, напустили краљевину Француску.*¹⁵⁸

Поход је требало финансирати са 300.000 флорина, од којих су по трећину имали да плате француски краљ Шарл V, папа Урбан V и Петар IV од Арагона. Шарлов и Урбанов део имали су да покрију отпремање чета из Француске, док је Педров део требало да покрије тромесечне плате најамника за рат против Педра I.¹⁵⁹ Крајем 1365. године кастиљски устанак је интернационализован и Енрике од Трастамаре започео је инвазију на краљевину Кастиљу уз подршку најамника Бертрана ди Геклена.

Педро IV од Арагона дозволио је пролазак Белих чета кроз арагонску територију. Оне су упале на Иберијско полуострво под вођством Бертрана ди Геклена и сер Хјуа Калвелија (Sir Hugh Calveley). Ове чете су биле сачињене од две главне групе, Великих чета и Француских чета, али су деловале здружено. Ди Геклен и Калвели су ушли кроз Каталонију и прешли долину реке Ебро тражећи добро место одакле би могли да започну напад. Одлучили су да је Калахора добро место с обзиром да тај град није имао одбрану. Ту се Енрике прогласио за краља Кастиље, 16. марта 1366. године, уз одобрење својих капетана. Од Калахоре су кренули за Бургос у који су ушли крајем марта и ту је Енрике крунисан за краља Кастиље 5. априла 1366. године.¹⁶⁰

Енрике од Трастамаре започео је поход на Толедо из Бургоса уз непроцењиву помоћ Белих чета, док је краљ Педро I од Кастиље затражио склониште у Севиљи. Власти у Толеду су договарале предају те је Енрике од Трастамаре остао тамо до половине маја 1366. године и онда започео кампању за освајање неколико важних градова у Андалузији, као што су Кордоба и Севиља, док је Педро I побегао у Португал. Ове брзе победе дале су Енрикеу сигурност у победу, те је одлучио да отпусти део својих најамничких трупа крајем јула.¹⁶¹

¹⁵⁸ Исто, 332-333.

¹⁵⁹ К. Fowler, „The Wages of War: The Mercenaries of the Great Companies“, у: *Viajeros, peregrinos, mercaderes en el Occidente Medieval, XVIII Semana de Estudios Medievales Estella, 22 a 26 de Julio de 1991*, Navara 1992, 228.

¹⁶⁰ С. А. G. Paz, *The Role of Mercenary Troops in Spain in the Fourteenth Century: The Civil War*, 333, 338.

¹⁶¹ Исто, 334.

Педро I од Кастиље није могао да добије подршку португалског краља, те се повукао у Галицију где је одлучио да би требало отићи у Бордо да тражи помоћ од Црног Принца. Енрике га је пратио, дошавши до Галиције у јесен 1366. године, у покушају да угуши отпор преосталих присталица Педра I. Ситуација се за Енрикеа погоршала крајем 1366. и током 1367. године. Прво, Педро I од Кастиље је преговарао са Црним Принцем око војне помоћи, као и са Карлом II од Наваре како би добио дозволу за слободан пролазак Енглеза и најамничких трупа кроз његово краљевство; друго, Педро IV Арагонски је потраживао територије које му је Енрике од Трастамаре претходно обећао; и на крају, унутрашњи отпор у краљевини Кастиљи према новом краљу се повећао.¹⁶²

Црни Принц је видео предлог Педра I од Кастиље као добродошлу промену од политике у Гаскоњи, у коју се дубоко упетљао, те је убедио свог оца да му дозволи да поведе своје трупе и најамнике у Шпанију. Договор у Либурну је потписан између краља Педра I и Црног Принца 23. септембра 1366. године. Принц од Велса тражио је 550.000 флорина у замену за војну помоћ и савет, као и добијање у посед Висау-а (баскијске земље) и Castro Urdiales-а (Кантабрије) и одобрење за енглеске трговце да добију веће повластице у северним лукама Кастиље. И краљ Наваре је требало да добије свој део; Карло од Наваре би добио 200.000 флорина у замену за дозволу слободног проласка војске кроз његово краљевство.¹⁶³

Извор за сведочанство које следи је Гласник Чандоса (Chandos Herald) (активан током седме, осме и девете деценије XIV века), аутор дугачког спева о животу Црног Принца. Гласник Чандоса је тако назван јер јер био гласник енглеског војсковође Џона Чандоса, најближег пријатеља Црног Принца. Извештај који следи, смештен у 1366-1367. годину, показује како се Црни Принц припремио за војни упад у Шпанију са најамничким војскама и како је битком код Нахере, вратио Педра Кастиљског на престо. Гласник Чандоса каже:

Принц се вратио у Бордо и спремио своје људе. Послао је по многе племените и храбре витезове из целе земље, и мале и велике; није ни Чандос остао миран, јер је отишао да доведе људе из Великих чета, чак четрнаест дивизија, не рачунајући оне који су се вратили из Шпаније кад су чули да принц намерава да помогне краљу Педру.

¹⁶² Исто, 334.

¹⁶³ Исто, 334-335; Н. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, Jefferson, North Carolina – London 2013, 125.

Отишли су од краља Енрикеа, који их је пустио и добро им платио, јер их није више требао. Он је тада био краљ Кастиље, и био је задовољан, јер није мислио да га ико може збацити, пошто му је моћ била толико велика...

...чим је Копиле [тј. Енрике од Трастамаре] сазнао да принц [са својим трупима] јури да помогне краљу Педру, дао је све од себе да их спречи; блокирао је путеве и свако јутро и вече на њима постављао заседе, и слао ратнике на мазгама и друге силеције да их нападну. Али Господ Бог их је довео до сигурности принчевих земаља, чиме је принц био веома задовољан, јер је био веома жељан да оствари свој план. И онда је скупио злато, сребро и новац да плати своје људе. Све се ово збило три недеље пре Божића 1366. године...

...Племенити принц је наредио великодушну исплату [за своје људе]. Онда су оружари у Бордоу исковали мачеве и бодеве, верижњаче, шлемове, кратке мачеве, секире, оклопне рукавице, у таквом броју да би било доста за тридесет краљева...

Принчева војска се онда окупила у Даксу [град у Аквитанији у југозападној Француској], и сви барони и витезови из околних предела су се сјатили тамо. Све чете су се онда улогориле у баскијској земљи, у планинама, и чекале два месеца, уз многе тегобе, док пролази нису били чисти како би могли да отпочну са својим походом. Чекали су целу зиму, до фебруара 1367. године, све док се они из околине и они из велике даљине нису окупили.¹⁶⁴

Енрике од Трастамаре је обновио свој договор са краљем Педром IV Арагонским, који је обећао да ће блокирати пут трупима Црног Принца. Енрике се осећао довољно сигурно да је дозволио Бертрану ди Геклену и још више од хиљаду најамника да напусте краљевину Кастиљу 12. јануара 1367. године. Мало касније им је наредио да се врате кад је Црни Принц ушао на кастиљску територију. Док су енглеске трупе остале у својим таборима, Беле чете су започеле са неком врстом герилског ратовања како би деморалисали непријатеља. Постављена је позорница за битку код Нахере.¹⁶⁵

Другог априла 1367. године, уочи битке код Нахере, две стране су биле овако суочене. Војска Педра I од Кастиље имала је следећи распоред. Трупе на челу са

¹⁶⁴ Н. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 125-126.

¹⁶⁵ С. А. G. Paz, *The Role of Mercenary Troops in Spain in the Fourteenth Century: The Civil War*, 335.

војводом од Ланкастера и са Чандосом су биле испред. Главнину војске чинили су војници Црног Принца, као и Кастсиљци, Наварци и трупе са Мајорке. На левом крилу су биле гаскоњске трупе Жана од Грајија (Jean of Grailly) и војници грофа од Фоа (Foix). На десном крилу су били војници грофа од Армањака и од д'Алберта. Непијатељска војска Енрикеа од Трастамаре била је распоређена на следећи начин. Напред, витезови Реда Траке и Беле чете под заповедништвом Бертрана ди Геклена, маршала од Одрема (Marshall d'Audrehem) и Пјера од Вилена (Pierre de Villaines). На левом крилу биле су андалузијске трупе, а на десном арагонске трупе под командом грофа од Деније (Denia) и коњица Реда Калатраве. Битка се одиграла 3. априла 1367. године и резултат је добро познат. Енрике од Трастамаре је поражен и морао је да тражи уточиште у Арагону и Авињону док је Бертран ди Геклен заробљен.¹⁶⁶

Гласник Чандоса овако описује битку:

Не беше ниједног појединца у принчевој војсци, ма колико био понизан, да није био храбар и одважан као лав... Шпанци се окретоше и побегоше, гонећи коње што су јаче могли... Онда покољ отпоче, и могао си видети пешаке како их убијају бодезима и мачевима...

Место на којем се битка одиграла била је пријатна равница, без дрвета или жбуна миљама унаоколо, осим реке, веома брзе и јаке; и ова река била је узрок многе штете нанете Кастиљцима тога дана, јер се потера наставила до краја реке. Више од две хиљаде људи се ту утопило. На мосту пред Нахером потера је била веома жестока; могао си видети како витезови скачу у воду из страха, и како умиру једни на другима. И река је потекла гримизна, на чуђење свих, од крви мртвих људи и коња. Толико је покоља било да мислим да нико никада није видео ишта слично; мртвих је било толико много да је коначан збир био седам хиљада седамсто [готово сигурно преувеличан број]... И тако су Шпанци побијени, на радост принца, који је чекао на бојном пољу, заставе подигнуте, како би окупио своје људе.¹⁶⁷

Педро I од Кастиље изашао је као победник из битке код Нахере, али након тога се сусрео са проблемима због неактивних енглеских трупа и њихових команданата. Није био у могућности да исплати три милиона златних флорина које је дуговао Црном Принцу; власти у Баскији нису хтеле да прихвате Црног Принца за свог господара, а

¹⁶⁶ Исто, 335.

¹⁶⁷ Н. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 126-127.

Чандосу није дозвољен улазак у град Сорију. Црни Принц је полагао право на двадесет замкова, али Педро није то могао прихватити јер су они били део његовог краљевства и представљали симбол његове суверености. Пре него што је отишао, Принц од Велса могао је само да добије свечану заклетву од кастиљског краља да ће испунити дато обећање у будућности.¹⁶⁸ Још док је узалудно чекао надајући се исплати, Црни Принц је добио неку врсту дизентерије која ће га мучити до краја живота. Штавише, кад се вратио кући у Енглеску, суочио се са незадовољством како сопствене армије, која није исплаћена, тако и Гаскоњаца, којима је желео да распише порез како би отплатио своје дугове. Болест Црног Принца касније је постала озбиљна и мада је устао из болесничке постеље како би освојио град Лимож 1370. године, на крају је умро у Вестминстеру 1376. године.¹⁶⁹

Енрике од Трастамаре није био у потпуности побеђен, те је потписао договор у Ег-Морту (Aigues-Mortes) са француским краљем Шарлом V 13. августа 1367. године. Енрике је добио финансијску помоћ од Француске да поново унајми велике скупине француских најамника, којима су командовали Бернал од Беарна (Bernal de Bearn), Арнул од Солијера (Arnoul de Solier) и Пјер од Вилена (Pierre de Villaines). Краљ Педро IV Арагонски забранио је Енрикеу од Трастамаре да уђе на територију Арагона, али је овај стигао у Калахору 28. септембра 1367. године. Касније је отпутовао у Бургос и, на крају, стигао у Толедо 30. априла 1368. године. Неко време обе стране су биле у пат-позицији, али су са договором у Толеду 20. новембра 1368. године непријатељства поново отпочела. Енрике од Трастамаре је понудио кастиљску морнарицу Француској, а заузврат, Француска му је понудила трупе које су му требале како би победио. Шарл V послао је нове Беле чете на кастиљску територију. Оне су поменуте у хроникама о опсади Толеда у фебруару 1369. године. Велика, одлучујућа битка код Монтијела (Montiel) се приближавала. Педро I од Кастиље оставио је своје андалузијске земље у рукама војске коју му је обезбедио муслимански краљ Гранаде. Енрике од Трастамаре, који је био обавештен о кретању својих противника, напао је и поразио Педра I код Монтела 14. априла 1369. године. На крају, Педро I је убијен од стране свог полубрата уз помоћ Бертрана ди Геклена, чиме је грађански рат окончан.¹⁷⁰

¹⁶⁸ C. A. G. Paz, *The Role of Mercenary Troops in Spain in the Fourteenth Century: The Civil War*, 335-336.

¹⁶⁹ H. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, 127.

¹⁷⁰ C. A. G. Paz, *The Role of Mercenary Troops in Spain in the Fourteenth Century: The Civil War*, 336.

У наставку ћемо се ближе позабавити Бертраном ди Гекленом и Пјером од Вилена (познатим и као *Bègue de Villaines*), двојицом најамника о којима нам је сачувано највише података када је у питању овај рат. У сарадњи са папом, Шарл V је покушао да их заједно са осталим најамницима пошаље у Угарску да се боре против Турака али они су одбили да иду до источних граница Европе. Француски краљ им је пронашао нову дестинацију: краљевину Кастиљу. Гроф Енрике од Трастамаре окупио је велики број најамника, Беле Чете, уз помоћ француског краља Шарла V, папе Урбана V и Педра IV Арагонског. Бертрану ди Геклену папа је дао стотину хиљада златних флорина а краљу Арагона такође стотину хиљада златних флорина плус титулу грофа Борхе (Вогја), као и замкове и села која су припадала Борхи и Магалону (Magallón) близу границе између Арагона и Кастиље. Бертран ди Геклен оставио је поседе тих замкова свом рођаку Оливијеру де Маунију (Olivier de Mauney). Арагонски краљ и гроф од Трастамаре обећали су да ће дати Бертрану ди Геклену муслиманско краљевство Гранаде ако овај буде могао да га освоји. Међутим, ово није укључивало градове и утврђења око Гибралтарског мореуза које је контролисала или на њих полагала исламска династија Бану-Марин (Banu-Marin).¹⁷¹ На крају, Бертран ди Геклен је добио војводство Молину (Molina) и грофовију Трастамару.¹⁷²

Пјер од Вилена, један од заповедника Белих чета, је нарочити интересантан за средњовековну историју Галиције. Контамин (Contamine) га описује као *banneret*-а, али шта је заправо значило бити *banneret* у Француској четрнаестог века? Аутор нам нуди овај одговор: они нису били витезови племенитог порекла али су заузимали важан друштвени и економски положај и припадали су средњем нивоу у војној хијерархији. Овај термин се појавио у Француској у првој половини XIII века. Краљ Филип Август дао је овој врсти витезова право да носе сопствени грб, *bannière*, током војне службе. Знамо да је Пјер од Вилена рођен у Француској у области Беонса (Beauce), али нам није познато његово друштвено порекло. Могуће је да је био скромног порекла као Бертран ди Геклен. „*Bègue de Villaines*“ био је значајан *banneret* и појављује се у Белим четама заједно са Бертраном ди Гекленом и сер Хјуом Калвелијем пре првог похода на Кастиљу. Један историчар о њему каже следеће: „Дошао је у Кастиљу јер је волео добру битку, мада му је ипак била дража финансијски исплатива битка“. Знамо да се Пјер од Вилена борио у бици код Нахере 3. априла 1367. године. Бертран ди Геклен је

¹⁷¹ Исто, 337-338.

¹⁷² Исто, 338.

привремено напустио битку како би помогао Енрикеу од Трастамаре али се вратио доводећи као помоћ маршала од Одреема, Пјера од Вилена и остале ваљане витезове који су *bannière* носили часно. Бертран ди Геклен и Пјер од Вилена су били заробљени. Пјер од Вилена је платио откуп и остао је са маршалем од Одреема у Арагону док је Бертран ди Геклен послат назад у Бретању под условом да се врати назад уколико се Црни Принц врати на Иберијско полуострво.¹⁷³

Поново се враћајући борби на страни Енрикеа од Трастамаре, Бертран ди Геклен је дошао 1369. године на Иберијско полуострво с војском од пет стотина витезова. „*Bègue de Villaines*“ је такође био у овој чети, учествујући у бици код Монтијела (Montiel), где је заповедао четом од три стотине људи. Према традицији, Пјер од Вилена задржао је краља Педра I од Кастиље близу зидина замка Монтијела и предао га убицама. Енрике од Трастамаре, сада већ Енрике II, обећао је Бертрану де Геклену и његовим најамницима више новца него што је имао, тако да није био у могућности да их исплати. У замену, краљ Енрике II дао је Пјеру од Вилена грофовију и село Рибадео (Ribadeo) 20. децембра 1369. године. Рибадео је био важан град у североисточној Галицији, основан у другој половини XII века. Током средњег века, био је то богат град са важном луком значајном због риболова и трговином разном робом, понајвише вином, дрветом и сољу. Рибадео је несумњиво био одлична награда за Пјера од Вилена. Ми данас не знамо колико је дуго Пјер остао у Рибадеу; међутим, поменут је код наварског краљевског ризничара, Жана Ле Фламена, јер је узео учешћа у војном походу са краљем Наваре Карлом Лошим, 1378. године. Знамо такође да је учествовао у рату између Хуана I Кастиљског и Фернанда Португалског 1381. године.¹⁷⁴

Пјер од Вилена купио је норманску кнежевину Ивто (Yvetot) 1391. године, а такође се појављује на списку властеле, под титулом грофа од Рибадееа, у друштву Гијома, висконта Мелена; Оливијера ди Геклена, грофа Лонгвила; Луја од Шалона, грофа Тонера; Филипа д'Артоа, грофа Еа (Eu); Жана де Бурбона, грофа Ла Марша; Жана, грофа Харкорта (Harcourt) и Шата, грофа Дамартена, 1392. године. Последњи помен „*Bègue de Villaines*“ -а се односи на један поклон који је дао црквеном колегијуму светог Козме у Лузаршу (Luzarches) 1403. године. Постоји мишљење да је гроф Пјер од Вилена живео неко време у Рибадеу и да је тамо саградио тврђаву.¹⁷⁵

¹⁷³ Исто, 338-339.

¹⁷⁴ Исто, 339.

¹⁷⁵ Исто, 340.

Србија

Војска је, у средњем веку, била један од главних ослонаца државе. Од снаге, величине и организованости зависили су величина и стабилност државе, њен опстанак и ширење, као и углед владара и саме династије међу суседним државама.¹⁷⁶ У мирно доба најамници су се бавили тренирањем и увежбавањем ратних вештина. Врло рано већ од прве половине VI века, Византија је почела да узима у своје најамничке редове Словене. Када су формиране јужнословенске државе, већ од XI века међу најамничкој војсци у византијској војсци као најамници јављају се и Срби. Како се мењала политичка структура на Балкану тако је растао и број најамника, према томе Србе налазимо и у војсци Угарске у XIII веку.¹⁷⁷

Римљани су праксу ангажовања страних војника (најамника) пренели Византинцима који су у своју службу често узимали и Словене. По формирању јужнословенских држава среди смо Јужне Словене као најамнике у разним војскама. Приликом византијског напада на Сицилију из 1027. године, налазиле су се и бугарске, под командом војводе Аресте.¹⁷⁸

Било је много примера у којима су Јужни Словени узимали учешће у биткама. У писму које је чешки краљ Отокар II послао папи Гргуру X уочавамо да се као једни од најамника спомињу и Срби. Битка код Кројсенбурна која се одиграла 1260. године била је позната по великом броју најамника међу којима су били: Грци, Бугари, Срби.¹⁷⁹

Са јачањем српске државе поготово за време владавине краља Милутина и Стефана Душана расла је и потреба за сталним ангажовањем најамника. Балкан је био погодно тло за ангажовање најамничких војски, пре свега јер је су се многе војске кретале кроз територије овог полуострва. Број ангажованих најамника нарочито се повећао током крсташких ратова.

Најстарији податак о постојању најамничке војске у српској држави срећемо у животопису Стефана Немање који је 1216. године написао његов син краљ Стефан Немањић. Он наводи да су Немањина браћа унајмила грчке војнике, Французе, Турке и друге народе. Према опису битка је била изузетно тешка, али је на крају као победник

¹⁷⁶ A. Veselinović, *Vojska u srednjovekovnoj Srbiji, Vojnoistorijski glasnik* (1 – 2), Beograd, 1994, 385.

¹⁷⁷ Исто, 407.

¹⁷⁸ G. Škrivanić, *O najamničkoj vojsci u srednjevekovnoj Srbiji, Vojnoistorijski glasnik* (1/1954), 80.

¹⁷⁹ Исто, 80-81.

изашао Стефан Немања тако што је поразио своје непријатеље *иноплемене народе*. Битка код Пантина у којој се Стефан Немања сукобио са својом браћом описана је као снажна и силна, а победу је однео Немања тако што је победио своје непријатеље *иноплемене народе* (највероватније мислећи на најамнике које су можда ангажовала Немањина браћа).¹⁸⁰

Када је дошло до сукоба између Стефана Немањића и Вукана око престола, постоји претпоставка да су обојица владара у тим сукобима ангажовала најамнике. Током 1201. или најкасније током лета 1202. године Вукан је уз помоћ угарског краља збацио брата са престола.¹⁸¹ У овом сукобу често се спомињу *иноплемници*, као и контекст *пали смо у руке иноплеменика* то се може односити и на војску угарског краља Емерика који је помагао Вукану у рату против брата Стефана Првовенчаног. Поред те могућности постојала је и друга, а то је да се тај израз односио конкретно на најамничку војску. Оно што можемо потенцијално закључити је да су тадашња два претендента на српски престо ратовали један против другог без одређеног континента најамника.¹⁸²

Источњачки најамници у српској држави за време Милутина

За време владавине краља Милутина као најамници у његовој служби помињу се многи народи међу којима су: Кумани, малоазијски Турци, кримски Татари и Осети са Кавказа.¹⁸³ Када је монголски великаш Ногај, претрпео пораз и погинуо 1299. године у сукобу са легитимним каном Златне хорде Токтом, његови пређашњи бројни поданици Алани и Татари су потражили уточиште јужно од Дунава. Постоји могућност да су они постали Милутинова војска, негде око 1310. године у току сукоба са његовим братом Драгутином.¹⁸⁴

Туркопули су 1305. године напустили Византију и прешли под окриље Каталанске кампаније. Они су заједно са Каталанцима пљачкали територије махом по Тракији и Македонији. Тих година су и Туркопули прешли у Милутинову службу.

¹⁸⁰ А. Veselinović, *Vojska u srednjovekovnoj Srbiji*, 408.

¹⁸¹ Ђ. Бубало, *Српска земља и поморска у доба владавине Немањића*, Београд 2016, 84.

¹⁸² G. Škrivanić, *O najamničkoj vojsci u srednjovekovnoj Srbiji*, 82.

¹⁸³ Исто, 82.

¹⁸⁴ А. Узелац, Најамничке војске краља Стефана Уроша II Милутина, *Војноисторијски гласник* (2/2011), 13-14.

Њихов вођа био је Мелик. Византијски историчар Нићифор Григора пише да Мелик, који је водио са собом хиљаду коњаника и пет стотина пешака, није могао даочекује да ће склопити било какав договор са Византијом па је на крају прихватио позив српског краља Милутина.¹⁸⁵

Меликови војници су прво учествовали у једном пограничном сукобу са Византијом, а затим су ратовали против Драгутина. Данилов анонимни настављач једини пружа детаље о њиховој улози у борбама. Он нам преноси следеће: *Милутин сам уставши пође против брата свога на рат и против своје воље, јер се сви његови великаши беху одметнули. Али Бог, који чини једну милост у тисућама, дарова и тому благочастивому ненадану помоћ. Јер те године његове скрби многе војске народа татарскога, турскога и јашкога дошавши предадоше му се. И са њима пошавши одби насиље оних који су борбу водили и с њиме све добро свршивши Божјом помоћу.*¹⁸⁶ Из приложеног се може закључити да су источњачки одреди под Милутиновом командом учествовали у рату против његовог брата Драгутина.

Краљ Милутин је у ово време располагао са још једном војном формацијом источњака – одредом Кумана. Византијски историчар и цар Јован Кантакузин преноси да је крајем 1320. године једно српско посланство са монахом Калиником на челу приспело у Константинопољ са циљем да тражи враћање две хиљаде Кумана које је цар Андроник II (1282–1328) позајмио од српског владара, али их није вратио. Претпоставља се да је краљ Милутин настојао да обезбеди њихове услуге због угарске претње, који су желели да упадну са севера.¹⁸⁷

Познато је да је 1312. године, након склапања мира са Драгутином, Милутин пружио војну помоћ Византији. Те године Византију је нападала друга група Туркопула, предвођена Халилом, која се учврстила у Галипољу и одатле вршила упаде на византисјку територију.¹⁸⁸ Нићифор Григора наводи како је тада краљ Милутин послао две хиљаде одабраних коњаника, који су заједно са византијским снагама опсели Турке док их нису коначно сломили. Исту причу је потврдио и Јован Кантакузин. Григора напомиње да се спрска војна помоћ састојала искључиво од коњице, што поткрепљује могућност да се ради о Куманима. Постоји шанса да су

¹⁸⁵ Исто, 14.

¹⁸⁶ Исто, 14-15.

¹⁸⁷ Исто, 15.

¹⁸⁸ *Архиепископ Данило, Животи краљева и архиепископа српских*, (прев. Л. Мирковић, пред. Н. Радојчћ), Београд 1935, 109.

Кумани дошли у Србију из подунавске Бугарске, јер се у такозваном *Троношком родослову* помиње да је у борби против Турака, уз византијског цара Андроника II и српског краља Милутина, учествовао и видински господар Шишман.¹⁸⁹ Ово се не може са сигурношћу утврдити, али је познато да је почетком XIV века видински господар располагао бројним одредима источњачких најамника.

Кумани су учествовали у још једном важном догађају у Србији. После окончања грађанског рата између Милутина и Драгутина, дошло је до побуне Меликових Туркопула. Према српским изворима, разлог побуне био је у Меликовој превртљивости и злонамерности. Григора нам даје јаснију слику: *требало је да ови људи убудуће у Србији воде приватан живот, осим када рат наметне потребу да један број, који краљ одреди, поново узме оружје у руке и војује са српском војском*. Ово није одговарало источњачким најмницима, а побуна је према вестима српских писаца била сурово угушена. Тако је једна група источњачких најамника у Милутиновој служби (куманска телесна стража) била употребљена против друге (Туркопули). По свему судећи, организовати најмничку војску није било нимало лако, јер су и они имали своје захтаве поред новчане исплате. Уколико не би били задовољни условима или непоштовањем њихових захтева, најамници су могли врло лако да почну да пљачкају по читавој земљи уз оправдање како само узимају оно што им је обећано.¹⁹⁰

Западњачки најамници у српској држави за време Милутина

Нажалост, о западњачким најмницима у Србији за време владавине краља Милутина знамо само у фрагментима. Сви извори се могу свести на казивање једног витешког романа из прве половине XIV века и надгробни натпис из северноиталијанског града Тревиза. Витешки роман *Сицилијанац авантуриста*, написан на тосканском наречју, традиционално је приписиван Бозону из Губија, италијанском романописцу који је можда најпознатији по томе што се дружио са Дантеом Алигијеријем.¹⁹¹ Садржај треће књиге овог дела односи се на Србију. У њој се говори о доживљајима витеза Улива де Фонтане, који након пропасти анжујске власти на Сицилији 1282. године са десеторицом витезова одлази преко мора и ступа у службу

¹⁸⁹ А. Узелац, *Најамничке војске краља Стефана Уроша II Милутина*, 16.

¹⁹⁰ Исто, 17.

¹⁹¹ Исто, 17.

рашког краља. Како преноси писац, рашки краљ није моћан нити вичан ратовању и већ дванаест година покушава да заузме Пераст који се налази под влашћу Мореје. Уливо је успео да заузме град, а потом са владаревим одобрењем одлази на исток, у службу краља Мале Јерменије, који ратује против мамелучког султана. Према наводима писца, Уливо се касније враћа у Србију, где за рачун рашког краља, на чеку српске војске успешно ратује против Мађара.¹⁹²

Прича из романа *Сицилијанац авантуриста* има превише невероватних и фантастичних детаља, недоследности и фиктивних имена. Краљ Рашке се назива Аркај, његов унук Антоније, угарски краљ Анкорас... Ипак, неки делови су веродостојни, као што су српско-угарске борбе у Подунављу. Историчним се може сматрати и мотив српско-анжујских веза с краја XIII века, па чак и сукоб рашког краља са кнезом Мореје, Филипом Тарентским. Ипак, што се тиче самих најамника у служби рашког краља, не можемо узети као поуздан историјски извор, поготово што је роман настао за време Милутинових наследника.¹⁹³ Сматрамо да је било битно споменути витешки роман *Сицилијанац авантуриста*, јер се ипак јављају и неке веродостојне историјске чињенице са почетка XIV века. Услед недостатка историјских података свакако да овај роман представља драгоцен спис (на који треба обратити пажњу) приликом проучавања најамничких војски у српској држави.

Други извор који нам пружа податке веродостојније од романа *Сицијланац авантуристе* је надгробни натпис из Тревиза, чији је текст објавио 1616. године позноренесансни научник и лекар Бартоломео Буркелати (1548-1632). На надгробној плочи извесног Франческа де Саломоне, која се налази у главној градској катедрали, записано је да је он дана 25.марта 1304. године био од стране рашког кнеза и господара Уроша обдарен витешким појасом.¹⁹⁴ Највероватније да је Франческо де Саломоне боравио у српској држави почетком XIV века, што доводи до закључка да је он можда учествовао на страни краља Милутина против далматинског бана Павла Шубића или Дубровника. Речи записане на Франческовом надгробном споменику осликавају уобичајену форму додељивања витешког достојанства у западном свету тога

¹⁹² Исто, 18.

¹⁹³ Исто, 18-19.

¹⁹⁴ Исто, 19.

доба. По документима који су сачувани касније, познато је да је Франческо био угледна личност свог града.¹⁹⁵

Учешће Каталанаца посведочено је само фрагментарно у српским земљама и та се сазнања углавном везују само за битку код Велбужда. Чувена Каталанска компанија била је првобитно у служби Византије, али се временом одметнула од ње и отпочела сурова пљачкања царства почетком XIV века. Мањи одреди су угрожавали и Свету Гору. Непознати писац биографије архиепископа Данила који је тада био игуман манастира Хиландара, описује нам њихов напад на тај манастир. Описао је и јуначку одбрану манастира коју је Данило бранио са калуђерима. Када су Каталанци видели да не могу пробити у манастир, узјахали су своје коње и отишли уз претње да ће се поново вратити.¹⁹⁶ Помиње се како су Каталанци, Моговари и други опљачкали и попалили многе манастире на Светој Гори. Неки од шпанских најамника били су у служби Дубровника. За време рата са Србијом, 1301. године, Дубровчани су узели пет балестијера за два месеца са платом од 5 перпера месечно за сваког.¹⁹⁷

Такође, позната је веза између северне Италије и Србије у том периоду. Будући српски краљ Стефан Дечански се као принц спремао да подигне побуну против свог оца краља Милутина. Он је набављао 1313. године мачеве из Венеције. И Милутин је 1318. године куповао оружје у Венецији. Није искључена претпоставка да су неки од најамника на овај начин долазили у Србију да ратују за краља. С обзиром на оскудне трагове у изворима, чини се да најамници са запада нису били бројни за време краља Милутина. Оно што је готово сигурно јесте да су Милутинови најамници били основа за даље ангажовање код краљева Стефана Дечанског и Душана.¹⁹⁸

Најамници за време владавине Стефана Дечанског

Први који је изнео податке о шпанским најамницима у Србији био је Константин Јиречек који је детаљно истраживао дубровачки архив. Он је донео један веома битан закључак који се односи на битку код Велбужда 1330. године. Јиречек

¹⁹⁵ Исто, 19-20.

¹⁹⁶ Данилови настављачи (Стара српска књижевност у 24 књиге, књига VII), Београд 1989, 90.

¹⁹⁷ М. Динић, Шпански најамници у српској служби, ЗРВИ (1960), 15.

¹⁹⁸ А. Узелац, Најамничке војске краља Стефана Уроша II Милутина, 20-21.

наводи да су битку код Велбужда битку у корист Србије одлучили Шпанци. У Дубровнику се те године налазио одређен број Шпанаца који су били под оружјем. Јован Кантакузин наводи како је Стефан Дечански имао на располагању Немце, а Нићифор Григора наводи Келте.¹⁹⁹

Разлог великог броја најамника који се 1330. године нашао у Дубровнику свакако је било ратно стање у коме су се налазиле српска и бугарска држава. Одлучујућа битка се одиграла 28. јула 1330. године код Велбужда за који домаћи извори не наводе учешће најамника у српској војсци. Нићифор Григора преноси да се на српској страни борило хиљаду коњаника Келта, али у историографији данас преовладава мишљење да су ти Келти заправо били Каталанци.²⁰⁰ Свакако је састав српске војске био шаролик. Неке од занимљивих података о бици нам даје и Мавро Орбин који нам преноси следеће: *Душан, имајући уза се много људства и међу осталим поменутих 1300 Немаца, од којих 300 коњаника, потуче се с Бугарином, који је имао много више људства неголи Рашани.*²⁰¹ Иако је Мавро Орбин погрешно када је у питању порекло најамника, овај његов извештај служи као сведочанство да су најамници заиста учествовали у бици.

Године 1330. много најамника из арагонских земаља се налазило у Дубровнику. Неки од тих најамника су долазили из Србије, неки су ишли у Србију, али се за неколицину њих зна да су дефинитивно били у служби краља Стефана Дечанског. Јован Мартино де Понте био је предводник дружине која је највероватније била ангажована од стране краља Стефана Дечанског, али они дефинитивно нису учествовали у бици јер су се 4. августа налазили у Дубровнику. Он и његових тринаест људи боравили су у Дубровнику у периоду од августа до октобра. Тројица њених чланова били су из Арагона, двојица из Наваре и по један из Каталоније, док су остали, може се претпоставити, били са Пиринејског полуострва.²⁰²

Још један помен најамника у српској војсци налазимо у сукобу између краља Стефана Дечанског и његовог брата Константина. Из житија Стефана Дечанског које је саставио Григорије Цамблак сазнајемо да је краљ Стефан Дечански поручио свом брату следеће: *да не ратују користећи се туђим народима на своје отачество, довољно је*

¹⁹⁹ М. Динић, *Шпански најамници у српској служби*, 21.

²⁰⁰ А. Узелац, *Каталански најамници Стефана Душана, Војноисторијски гласник (1/2019)*, 16.

²⁰¹ Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 1968, 94.

²⁰² А. Узелац, *Каталански најамници Стефана Душана*, 14.

мени и теби живети у толикој ширини земље.²⁰³ Већ је била устаљена пракса да су се најамници ангажовали и приликом сукоба унутар саме државе, а не само у сукобу са непријатељском државом.

Најамничка војска за време Стефана Душана

Млетачки архив нам открива да ли је краљ Стефан Душан ангажовао најамнике из Западне Европе. Његова изузетно агресивна спољна политика захтевала је и присуство добро организоване и верне најамничке војске. Млетачка република је одобрила 1336. године да преко њене територије може слободно да прође три стотине најамника за краља Србије. То је била група од три стотине немачких најамника коју је Душан ангажовао за своју личну телесну стражу. Већ од 1341. године Млетачка република је забранила краљу Душану да ангажује војску са њених територија.²⁰⁴

Заповедник Душанове телесне гарде био је познати немачки витез Палман, који је био утицајна личност како на двору тако и у војсци. Он је боравио код Душана као вођа најамника од 1333. године све до 1355. године.²⁰⁵ Константин Јиречек нам је прикупио веома корисне податке о њему. Верује се да је Палман пореклом био из источних Алпа. Он је 1336. године пратио посланство аустријског херцега Отона који је на путу за Србију пролазио кроз Дубровник. На основу титула које су носили Палманови витезови види се да су припадали властеоском реду. Сам витез Палман је био *miles*, исто тако и Дитрих из Беча, док је Фридрих из Ортинбурга означен као *comes*.²⁰⁶

Филип Мезијер наводи да је код Душана било много немачке властеле у најамничкој служби. Осим за телесну гарду, цар Душан је одреде немачких најамника користио и као гарнизоне у неким стратешки веома важним местима. Његови најамници су били и те тако мобилни. Такав пример срећемо 1343. године када је дао

²⁰³ A. Veselinović, *Vojska u srednjovekovnoj Srbiji* 409.

²⁰⁴ G. Škrivanić, *O najamничкој војсци u srednjovekovnoj Srbiji*, 83.

²⁰⁵ A. Veselinović, *Vojska u srednjovekovnoj Srbiji*, 410.

²⁰⁶ M. Dinić, O vitezu Palmanu, *Zgodovinski časopis VI-VII (1952-1953)*, 398.

своје најамнике пребегу Кантакузину како би му помогли да освоје Верију. Мавро Орбин наводи да је цар Душан имао и одред турских најамника.²⁰⁷

Јован Кантакузин је описао своју посету тада српском краљу и то што му је краљ Душан дао одред најамничке војске. Он нас обавештава о следећем: *Цар је тада Краљу исказао многе захвалности за пријатељство и супрузи истовремено и за пријатељство и за бригу око њега, па водећи најамнике заједно са пратећим Ромејима, стиже у Верију. Примили су га срдечно, отворивши капије и најревноснији због поштовања нудили су се за војну службу без издатака.*²⁰⁸

Постоје одређене претпоставке да су Каталанци били и у служби краља Стефана Душана. Наиме, када је Јован Кантакузин дошао у Србију 1342. године, затражио је уточиште у земљама српског владара. Већ почетком наредне године, краљ Душан и његова супруга Јелена дали су му на располагање краљеве најамнике „Германе“ и краљичине најамнике „Латине“. Тако је априла 1343. године Јован Кантакузин са својим присталицама и одредом немачких најамника које му је уступио српски краљ Душан пошао да заузме Верију. Житељи Верије су га како сам Јован Кантакузин каже дочекали срдечно као и да су се нудили за војну службу без издатака.²⁰⁹ Оно што је јасно из овог Кантакузиновог писања јесте да су „Германи“ несумњиво били Немци које је предводио витез Палман, док се за Јеленине „Латине“ сумња да су припадали неком огранку Каталанске компаније. Када је Кантакузин успео да се домогне престола у Византији, у својој војсци је имао ангажоване и Каталанце које је називао „Латинима“. Њих је предводио витез Јован де Пералта који је био један од Кантакузинових ближих пратилаца. Оно што је посебно интересантно јесте да сам Јован Кантакузин наводи како га је Пералта служио док је он боравио у Србији 1342/1343. године.²¹⁰ Оно што се може наслутити јесте да је Пералта променио страну приликом разлаза Душана и Кантакузина. За време Душановог припајања Тесалије више нема никаквих помена о присуству каталанских најамника у Србији.

²⁰⁷ G. Škrivanić, *O najamničkoj vojsci u srednjovekovnoj Srbiji*, 83.

²⁰⁸ *Византијски извори за историју народа Југославије VI* (прир. С. Ђирковић, Б. Ферјанчић), Београд 1986, 440.

²⁰⁹ Б. Ферјанчић, С. Ђирковић, *Стефан Душан, краљ и цар*, Београд 2005, 120.

²¹⁰ А. Узелац, *Каталански најамници Стефана Душана*, 18-19.

Млетачки најамници у Зети

Приобално подручје данашње Црне Горе и северне Албаније је у периоду након распада српског царства било подељено између неколико великаша. Највиђенији од њих су били из породице Балшић. У последњој деценији 14. века почео је прави грађански рат. Ђурађ II Страцимировић Балшић је на своју страну покушао да приволи Турке. Међутим током преговора Ђурађ је на превару заробљен и као откупнину је морао да преда градове Скадар, Дриваст и Свети Срђ. Схвативши да му јака Османска власт у непосредној близини неће донети ништа добро Ђурађ је кренуо у преговоре са Млетачком републиком. Он је уз њихову помоћ 1395. године искористио одсуство јачих турских снага и заузео ове градове као и територије свог рођака Константина Балшић, Дањ и тврђаву Шоти. Схватајући да своју власт не може одржати Ђурађ је крајем године продао своје поседе Венецији.²¹¹

У мају 1396. године у Скадар су ушла тројица млетачких провидура и расподелили су стрелце у тврђави. Млетачки Сенат је због опасности и специфичне ситуације послао у Скадар и Драч елитне најамничке снаге. Они су већ до краја септембра 1396. били укrcани на бродове који су водили у Скадар и Драч. Ти најамници су били јако мобилни, ишли су у напад где год им се нареди. Млечани су имали веома дуге и тешке преговоре око њиховог најамљивања. На крају су ипак постигли споразум са њиховим „кондотјером“. Основну јединицу ове најамничке војске чинила је „ланција“ која је састављена од три коњаника: копљаника или главног борца, јахача који је најчешће био стрелац и осамнаестогодишњег момка. Копљаник је био у пуном наоружању: оклопљен са шлемом на глави и заштитном опремом на ногама и рукама, носио је мач и копље и све остало помоћно оружје. Што се јахача тиче он је обавезно имао „енглески“ шлем од гвожђа, мач и у највећем броју случајева и самострел или обичан лук са стрелама. Уз једног кондотјера углавном је ишло десет ланција. Међутим, снаге које су кренуле из Млетачке републике нису биле велике, јер је једва састављено седамдесет ланција. Њима је командовао „провидур“ или „гувернадур“, који је био млетачки властелин, изузетно добро плаћен и окружен великим бројем својих људи. Кондотјери и њихови борци су свакако поред плате могли да очекују поделу плена и робља. Оно што је припало Млечанима свакако су биле

²¹¹ *Историја Црне Горе II/2*, Titograd 1970, 60-62.

тврђаве и освојени градови са правом да за заробљене одметнике или обласне господаре добију половину откупнине.²¹²

Најамници нису били плаћани на време, па су полако почели да се растурају. Ђурађ II Стратимировић је предлагао млетачком кнезу у Скадру да их њему уступи. Сенат је ипак желео да задржи део најамника, јер је вребала опасност од Турака. Млечани су покушавали да одрже градове које су држали у приморју, али је становништво било незадовољно. Становништво је константно напуштало градове и тако остављао Млечане без очекиваних прихода.²¹³ Често се дешавало да незадовољни најамници пљачкају незаштићена пронијарска села, док су Млечани готово увек боравили унутар тврђаве, избегавајући борбе на отвореном.

Организација и трошкови издржавања најамника

У већини случајева, верност најамничке војске је зависила од уговорене суме новца као и да ли ће та сума бити исплаћена на време. Ана Комнина је увек истицала храброст најамника са Запада, док са друге стране она куди њихову похлепу и жељу за новцем и богатством. Пример те похлепе износи Константин Јиричек који наводи како су око 1231. године француски најамници напустили латинског цара Балдуина II у Цариграду и прешли на страну бугарског цара Ивана Асена који им је обећао бољу новчану понуду.²¹⁴

Што се тиче података о организацији, преговарању, исплати и издржавању најамника за време владавине краљева Милутина, Стефана Дечанског и Душана ту су извори оскуднији. Најамници су вероватно углавном служили као коњаници, али у одреду Меликових Туркопула једну трећину војске чинили су пешаци. Византијски извори нам говоре једино о бројкама најамника у Србији. Они нас обавештавају о две хиљаде Кумана и хиљаду и пет стотина Туркопула. Оно што је занимљиво је да су те бројке биле највеће за време владавине краља Милутина и нико није имао у својој служби више најамника од њега.²¹⁵

²¹² *Историја Црне Горе II/2*, Titograd 1970, 72-73.

²¹³ *Историја Црне Горе II/2*, 73.

²¹⁴ G. Škrivanić, *O najamничкој vojsci u srednjevekovnoj Srbiji*, 85.

²¹⁵ А. Узелац, *Најамничке војске краља Стефана Уроша II Милутина*, 21.

Најамничка војска се углавном састојала од коњице, док је мањи део чинила пешадија. Због неповољног терена за коњицу у Србији, формирана је и јака пешадија. У планинским пределима и углавном у одбрамбеним операцијама главну реч је имала пешадија, док је у нападачким ратовима и равнијем терену коњица имала главну улогу.²¹⁶ За време владавине краља Стефана Дечанског знамо да је главнину његове војске код Велбужда чинила баштинска и пронијарска војска, док је најамника било хиљаду до хиљаду и пет стотина. Најмници су углавном узимани у периоду од краја априла до почетка новембра и на њих се рачунало углавном двеста дана годишње.²¹⁷

Што се тиче саме унутрашње организације најамника, једине податке нам је оставио Данило II описујући збивања која су пратила последње дане Милутиновог живота и премештање његових моштију. У то време, како писац преноси, *на многим местима јављали су се пукови војника, мислећи да постигну неку своју вољу и да уграбе нешто од оних који носе тело блаженога.*²¹⁸ Порекло ових војника није познато, али је овај одељак из Милутиновог житија значајан.

У Србији је економија доживела успон највише током XIII века, поготово у време доласка немачких рудара Саса. Када сагледамо ситуацију, најамници су увек били ангажовани у најодсуднијим тренуцима по државу. Најамници коју су мењали стране углавном су били привучени од стране друге државе примамљивим и богатијим понудама. На жалост код нас није познато како се вршило потписивање уговора са најамничком војском. У Западној Европи се уговор потписивао онда када се провери исправност наоружања, затим вештина руковања оружјем, борбена способност и на крају здравље и способност за најтеже напоре које могу да очекују једну војску.²¹⁹

Преговори и унајмљивање најамника су углавном били послови којима су се бавили неки од владаревих најближих сарадника. Приликом ангажовања најамника са истока, велику помоћ му је пружио његов животописац, тадашњи хиландарски игуман и будући српски архиепископ Данило. Он је током боравка на Светој гори између 1307. и 1310. године имао контакте са Туркопулима и другим војницима у саставу Каталанске компаније, као и са Аланима и Татирима који су касније дошли у Србију.²²⁰

²¹⁶ G. Škrivanić, *O najamничкој војsci u srednjevekovnoj Srbiji*, 91.

²¹⁷ Исто, 87.

²¹⁸ А. Узелац, *Најамничке војске краља Стефана Уроша II Милутина*, 21.

²¹⁹ G. Škrivanić, *O najamничкој војsci u srednjevekovnoj Srbiji*, 90.

²²⁰ А. Узелац, *Најамничке војске краља Стефана Уроша II Милутина*, 22.

Владар је био задужен за издржавање најамничке војске, док је властела уколико има своје најмнике била лично задужена за њихово снабдевање. Цене за ступање најамника у војну службу су углавном биле непознате, барем што се Србије тиче. Висина новчане накнаде је свакако зависила и од тога који профил најамника је био ангажован. У случају српске државе цене најамника из суседних држава су увек биле мање него од професионалне најамничке војске са Запада.²²¹ Када дође до поделе плена, државе су махом од најамника захтевале да одреде мањи део како би дали некакву накнаду за издржавање.

Најамници који су били у српској служби, највероватније су били исплаћивани из ризнице манастира Бањска. Очигледно је да је Данило активно учествовао у унајмљивњу источњачких најамника у службу српског владара. О тачном износу најамничких плата немамо тачне информације, али се зна да су наносиле велике финансијске проблеме државној благајни. Државни приходи нису били довољни да покрију те трошкове. Милутинова одлука да Туркопуле не држи стално под оружјем, већ да им додели земљу за издржавање, вероватно је била мотивисана великим трошковима који су пратили издржавање најамничке војске.²²² Такође, вероватно је због финансијских проблема Милутин уступио кумански одред Византији.

Значај и разлози присуства најамника

За разлику од Византије где повећана употреба најамника осликава слабљење државе, најамници су у Србији помогли њеном снажењу. Одреди страних војника, директно су утицали на исходе битака које су вођене за време владавине краља Милутина. Њихово присуство забележено је у рату против Византије, у унутрашњем сукобу између Милутина и Драгутина, у борби између Милутинових синова око престола, постојала је и жеља за ангажовањем током рата са Угарском.²²³

Владари су често имали потребу да ангажују најамнике како би осигурали своју позицију у држави. Најамници су били увек спремни за покрет и одлично увежбани тако да су могли да реагују у сваком тренутку. Што се тиче војске у српској држави,

²²¹ G. Škrivanić, *O najamniskoj vojsci u srednjevekovnoj Srbiji*, 93.

²²² А. Узелац, *Најамничке војске краља Стефана Уроша II Милутина*, 23.

²²³ А. Узелац, *Најамничке војске краља Стефана Уроша II Милутина*, 24.

проблем се јавио онда када је властела ојачала довољно да је била у стању да откаже послушност владару и да се окрене против њега. Властелин је добијао земљишни посед уз обавезу да се у случају потребе, одазове владару са извесним бројем војника са свога поседа. Владар ипак није могао да потражи властелина кад хоће и без неке велике потребе, према томе најамници су итекако били потреба за јачање државе као и за ширење територија. Уколико је владар ангажовао најамничку војску и исплатио је на време он је имао право да располаже са њом слободно, док је за већу властеоску војску био потребан благослов архиепископа и целог српског сабора.²²⁴

Милутиново ангажовање најамника свакако је било усмерено и ка незадовољној властели, из чијих редова је регрутована домаћа баштинска и пронијарска војска. Требало је водити рачуна поготово после склапања брака са византијском принцезом Симонидом, када је у редовима аристократије постојао велики отпор према том браку. Краљ Милутин је водио изузетно агресивну спољну политику, али имао је проблема и унутар своје државе, рат са братом, побуна властеле, Стефанова побуна у Зети, из тих разлога је српском краљу била преко потребна добро организована професионална војска.

Када је био период мира, витезови поготово са Запада, употребљавани су као инструктори властели која се налазила на владаревом двору. Мавро Орбин нам преноси да су многи вежбали на двору цара Душана. Филип Мезијер тврди да је код цара Душана било много немачке господе у његовој најамничкој служби. Најамници су били итекако способни да своје знање о ратним вештинама и о самом ратовању пренесу сталној војсци. Уз најамнике је напредовала и „редовна“ баштинска и пронијарска војска.

Стална најамничка војска се развила у Србији много брже него у неким појединим државама. Разлога због тога је било више, али ми ћемо издвојити два: јачање српске државе током XIII и XIV века и потреба за константним ширењем територије, док би други разлог био слабљење српске државе и константна опасност од турске државе. Све је то довело до тога да српски владари дају поверење разним најамницима из Западне Европе као и из суседних држава. Константно ангажовање најамника током XIV и XV века јасно говори о томе у којој се опасности налазила српска држава и због чега је било неопходно ослонити се на ове неугодне ратнике.

²²⁴ G. Škrivanić, *O najamничкој vojsci u srednjeevковној Srbiji*, 84.

Закључак

Најамништво је било врло распрострањено у Европи XIII и XIV века. Ова тема због своје комплексности није могла бити обрађена у класичном историчарском хронолошком маниру. Тема је подељена на четири неједнаке географске целине. Свака од тих целина имала је своје специфичности које ћемо сада систематизовати.

Због испреплетаности историје Енглеске и Француске која је била условљена чињеницом да су енглески краљеви били највећи феудални земљопоседници на територији Француске и сама историја најамништва се на овом поднебљу не може посматрати засебно за сваку од ове две државе. Златно доба за најамнике у Француској и Енглеској било је у другој половини XII века. Већ у првој половини XIII века њихов број се нагло смањује, да би затим наступио период од готово читавог века без значајније најамничке активности. Најамници поново добију своју улогу за време Стогодишњег рата (1337 – 1453). После мира у Бретињију 1360. године, најамници више немају стално запослење, те да би дошли до зараде одлучују се за пљачку. Са новим таласом непријатељстава након 1370. године, ове банде се постепено реинтегришу у легалну војну службу.

Италија је током XIII и XIV века поприште сталних сукоба између градова-држава. Овакво стање погодовало је стварању великих компанија које су формирали неки од најзначајнијих најамничких вођа. Разлика између најамника у Италији и најамника у Енглеској и Француској била је та што су најамници на апенинском полуострву имали константно запослење. Ратно стање у Италији је била свакодневица, а већина градова-држава је била у добром финансијском стању. Они су у већини случајева успевали да исплаћују редовно своје најамнике, чак се дешавало да најамници промене страну услед боље понуде од неког другог града. Најпознатије најамничке вође XIV века биле су доста цењене у Италији за разлику од Француске тог доба где су најпознатије најамничке вође своју славу стекле озлоглашеношћу. Као професионална војска, најамници су били толико популарни у Италији да их је и сам папа редовно ангажовао како би се обрачунавао са својим непријатељима.

Карактеристика Иберијског полуострва је било то што је оно било гранично подручје између ислама и хришћанства вековима, што је имало и утицаја на историју најамништва на том полуострву. Иако је средњовековно друштво било конзервативно,

никакав осећај дужности и части није спречавао обичног војника да ратује за владара друге вере. Ово је можда и најбољи пример да је највиши идеал просечног најамника био новац. Ипак, то не значи да је историја шпанског најмништва овог периода није имала додирних тачака са осталим европским најамништвом. Штавише, многи Шпанци су ишли да ратују као најамници у остале европске државе, пре свега у Француску, Италију и Византију. Можда и најбољи пример повезаности Иберијског полуострва са остатком Европе јесте грађански рат у Шпанији, у којем је на обе стране учествовао значајан број француских и енглеских најамника, који су допринели смени династија на шпанском престолу.

Папство до времена великих чета у другој половини XIV века није у толикој мери обраћало пажњу на најамнике јер су ови махом били уклопљени у веће војне целине и деловали су организовано под контролом племића или владара, били су активни само током ратова. Иако су понекад пљачкали цркве и свештенство, то није била толико уобичајена пракса. На пример, у првој половини XIII века папа је у неколико наврата осуђивао најамнике и њихове послодавце из јужне Француске. Значајније везе папства и најамништва приметне су у случају хришћанских најамника у служби муслиманских владара у муслиманској Шпанији и северној Африци. Ту је папа подржавао хришћанске најамнике јер није желео да их својим ставом отера у руке неверницима, а такође их је сматрао корисним због папских планова о рехристијанизацији тих делова исламског света. Једини озбиљнији проблеми овде су се тicali хришћанских најамника који би у корист муслимана ратовали против других хришћана. Папа се трудио да спречи ту праксу и такве најамнике је осуђивао. Током XIV века, он је имао велике проблеме да обузда најамнике. Они се нису либили и да нападну сам Авињон, па је он због тога смишљао разне начине како би их се отарасио. О опасности најамника довољно говоре и буле које је издао папа Урбан V. Он је на све начине покушао да изолује велике чете које су му стварале озбиљне проблеме. Оппрост грехова је било најчешће средство које је користио како би привукао народ да ратује на његовој страни против чета. Иако се одазивао велики број људи да ратује за индулгенцију, то је често било недовољно да би се дефинитивно протерали најамници. Поред верских привилегија које је нудио народу за борбу против чета, папа је врло добро знао и шта је било најважније најамницима. Знао је да је њих рат држао у животу и да им је то био главни приход. У Европи, у том периоду, ратова није мањкало па је папа на све начине покушавао да намами најамнике да напусте његове територије и да

се упуте да ратују у некој другој држави. Он је прво покушао да их пошаље да ратују у Угарску против Турака, али када су они ово одбили онда их је послао у Шпанију да учествују у тамошњем грађанском рату. Иако су углавном настојали да их протерају или на неки начин изолују, папе су у појединим случајевима и сами ангажовали најамничке војске.

Што се тиче најамничких војски у Србији, ситуација је била доста слична као и у другим европским државама. Најамници су били ангажовани онда када је српска држава била у експанзији и имала довољно новца да их исплати. Они су били унајмљивани у одсутним тренуцима по држави као што су борбе за престо, опасност од суседних држава, заштита већ освојених територија. У XIII веку у Србији је познато постојање Каталанаца, који су претходно били ангажовани од стране Византије. За време краља Милутина српска држава је доживела велики успон и доста је проширила своје границе што је на неки начин захтевало ангажовање професионалне војске. Најзначајни помен неке битке у српској држави, у којој су учествовали најмници са Запада, била је битка код Велбужда 1330. године. Српска држава је финансијски ојачала освајањем нових територија. Цар Душан је чак имао и своју личну гарду од три стотине немачких витезова које је предводио Палман. Ова германска чета представљала је изузетак од већине најамника који су у том времену ратовали по западној Европи. Преко двадесет година верности једном владару показује не само богатство српске државе тог периода, већ и одређену дозу части коју је ова група поседовала. Наиме у изворима је више пута забележено да су противници краља, а касније и цара Душана, нудили позамашне суме новца Палмановим људима да издају свог послодавца и пређу у њихову службу.

Заједничка карактеристика свих најамника, поменутих у овом раду, била је жеља за богаћењем. Богатили су се на два начина: први начин је био током војне службе, када их је послодавац редовно исплаћивао; други начин је била пљачка, до које је долазило уколико их послодавац није исплатио на време. Најамници нам могу послужити као одличан пример социјалне мобилности средњовековног друштва. Они су били спремни да зарад добре новчане награде пређу са једног на други крај Европе. Најамничким дружинама су приступали људи из свих друштвених слојева без обзира на њихово етничко и верско порекло. У суштини, у чету су примани сви појединци који су били довољно вични ратовању. Та вештина је некада била толико велика, да су одређене

најамничке вође заузимале врло важна места у ратним саветима држава за које су радили. Неки су чак и успевали да добију властелинске титуле.

Све у свему можемо закључити да је питање деловања најамника и њихова улога у европској историји много већа него што се чини на први поглед. Током XIII и XIV века многи сукоби нису могли проћи без њиховог уплитања, док су у доба мира често управо они стварали додатне сукобе.

Списак извора и литературе

Извори:

Архиепископ Данило, Животи краљева и архиепископа српских, (прев. Л. Мирковић, пред. Н. Радојчћ), Београд 1935.

Византијски извори за историју народа Југославије VI (прир. С. Ћирковић, Б. Ферјанчић), Београд 1986.

Данилови настављачи (Стара српска књижевност у 24 књиге, књига VII), Београд 1989.

Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 1968.

Matthew Paris's English History, from the Year 1235 to 1273, (transl. by J. A. Giles), vol. II, London 1853.

Sir John Froissart's Chronicles of England, France, Spain, and the Adjoining Countries, (transl. T. Johnes), vol. I, London 1808.

„The History of William of Newburgh“ у *The Church Historians of England, vol. IV part II* (ed. J. Stevenson), London 1856.

<https://www.law.gmu.edu/assets/files/academics/founders/MagnaCarta.pdf>

(приступљено 17. маја 2021. године)

Литература:

N. Archambeau, *Miraculous Healing for the Warrior Soul, Transforming Fear, Violence, and Shame in Fourteenth-Century Provence*, *Historical Reflections* Volume 41, Issue 3, (Winter 2015) 14-27.

S. Barton, „Traitors to the Faith? Christian Mercenaries in al-Andalus and the Maghreb, c. 1100–1300“ у: *Medieval Spain, Culture, Conflict, and Coexistence, Studies in*

Honour of Angus MacKay (ed. R. Collins, A. Goodman), Hampshire – New York 2002, 23-45.

J. Bradbury, *The Routledge Companion to Medieval Warfare*, London – New York 2004.

Ђ. Бубало, *Српска земља и поморска у доба владавине Немањића*, Београд 2016.

J. F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages, From the Eighth Century to 1340*, Woodbridge 1997.

A. Veselinović, *Vojska u srednjovekovnoj Srbiji, Vojnoistorijski glasnik* (1 – 2), Beograd, 1994, 384-422.

R. Vose, *Dominicans, Muslims and Jews in the Medieval Crown of Aragon*, Cambridge 2009.

K. DeVries, R. D. Smith, *Medieval Weapons, An Illustrated History of Their Impact*, Santa Barbara – Denver – Oxford 2007.

M. Dinić, *O vitezu Palmanu, Zgodovinski časopis VI-VII (1952-1953)*, 398-401.

M. Динић, *Шпански најамници у српској служби*, ЗРВИ (1960), 15-28.

Историја Црне Горе II/2, Titograd 1970.

H. Janin, U. Carlson, *Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe*, Jefferson, North Carolina – London 2013.

M. Keen, *Medieval warfare, A History*, Oxford, 1999.

M. Lower, *The Papacy and Christian Mercenaries of Thirteenth-Century North Africa*, *Speculum* 89/3 (July 2014), 601-631.

M. Mallett, *Mercenaries and their masters, Warfare in Renaissance Italy*, South Yorkshire 2009.

Medieval Warfare, A Reader, (ed. K. DeVries, M. Livingston), Toronto – Buffalo – London 2019.

H. Nicholson, *Medieval Warfare Theory and Practice of War in Europe 300-1500*, Hampshire – New York 2004.

C. A. G. Paz, „The Role of Mercenary Troops in Spain in the Fourteenth Century: The Civil War“ у: *Mercenaries and Paid Men: The Mercenary Identity in the Middle Ages* (ed. John France), Leiden-Boston 2008, 331-343.

С. Пеинтер, *Историја средњег века (284-1500)*, Београд 1997.

А. Узелац, Каталански најамници Стефана Душана, *Војноисторијски гласник* (1/2019), 9-28.

А. Узелац, Најамничке војске краља Стефана Уроша II Милутина, *Војноисторијски гласник* (2/2011), 9-27.

W. Urban, *Medieval Mercenaries, The Business of War*, Yorkshire 2006.

Б. Ферјанчић, С. Ћирковић, *Стефан Душан, краљ и цар*, Београд 2005.

K. Fowler, Sir John Hawkwood and the English condottieri in Trecento Italy, *Renaissance Studies*, Vol. 12, No. 1 (March 1998),

K. Fowler, „The Wages of War: The Mercenaries of the Great Companies“, у: *Viajeros, peregrinos, mercaderes en el Occidente Medieval, XVIII Semana de Estudios Medievales Estella, 22 a 26 de Julio de 1991*, Navara 1992, 217-244.

J. France, *Western warfare in the age of the Crusades, 1000–1300*, London 1999.

N. Housley, *The Mercenary Companies, the Papacy, and the Crusades, 1356-1378*, *Traditio*, Vol. 38 (1982), 253-280.

H. L. Cannon, *The Battle of Sandwich and Eustace the Monk*, *The English Historical Review* Vol. 27, No. 108 (Oct., 1912) 649-670.

B. A. Catlos, „Mahomet Abenadalill: A Muslim Mercenary in the Service of the Kings of Aragon (1290–1291)“ у: *Jews, Muslims and Christians in and around the Crown of Aragon, Essays in Honour of Professor Elena Lourie* (ed. H. J. Hames), Leiden-Boston 2004, 257-302.

B. A. Catlos, *The Victors and the Vanquished, Christians and Muslims of Catalonia and Aragon, 1050–1300*, Cambridge 2004.

G. Škrivanić, O najamničkoj vojsci u srednjovekovnoj Srbiji, *Voјноисторијски гласник* (1/1954), 80-94.